

EIROPAS SAVIENĪBAS KOPĒJĀ LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKA- KĀDU TO VEIDOSIM LATVIJĀ?

LVAEI 2005

Eiropas Savienības Kopējā lauksaimniecības politika – kādu to veidosim Latvijā?

*Jaunākais par globalizāciju,
ES un Latvijas lauksaimniecības iespējām*

2. izdevums

Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

Rīga 2005

© Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

Izdevējs: Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts
Struktoru ielā 14, Rīgā, LV-1039, tālr. 7552909
E-pasts lvaei@lvaei.lv
Imanta Liepiņa vāks un zīmējumi

Iespiests: Dizaina aģentūra SIA "UMBRA"
Artilērijas ielā 2/4 – 2, Rīgā, LV-1001
Metiens 2100 eks.

Saturs

Ievads	4
Lauksaimnieks un lauksaimniecība Kopējā lauksaimniecības politikā	5
1. Lauksaimnieka loma	6
2. Lauksaimniecības politika Latvijā pēc iestāšanās ES	8
3. Kopējā lauksaimniecības politika	10
3.1. KLP pirmsākumi	10
3.2. KLP šodien	11
3.3. Tiešie maksājumi	12
3.4. 2003. gada KLP reforma	13
4. Globalizācija, tās loma KLP un lauksaimnieka dzīvē	17
5. Par KLP finansēšanu	20
6. Iekšējais ES atbalsts lauksaimniecībai PTO izpratnē	23
7. ES – lielākā pasaules lauksaimniecības preču tirgotāja	25
8. Produktu kvalitāte – atslēga uz panākumiem	27
9. Apkārtējā vide	29
10. Lauku attīstības jaunā politika – labāka, plašāka, vienkāršāka	30
Informatīvās lapas par Kopējo lauksaimniecības politiku	32
Kā ES reformētā Kopējā lauksaimniecības politika ietekmēs Latvijas lauksaimniekus? Analītisks vērtējums	61
Pielikumi	95
Izmantotā literatūra	100

Ievads

Latvija pavisam nesen ir iestājusies Eiropas Savienībā (ES), un tas nozīmē lielas pārmaiņas ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā dzīvē kopumā. ES katrai dalībvalstij piedāvā izvēles iespējas lauksaimniecības un lauku politikas ilgtspējīgai attīstībai, ieviešot Kopējo lauksaimniecības politiku (KLP).

ES Kopējā lauksaimniecības politika jau 50 gadus ir viena no galvenajām ES politikas jomām. Sākotnēji tā veiksmīgi sasniedza savus mērķus: cēla ražošanas efektivitāti, stabilizēja tirgu, nodrošināja lauksaimniecības produktu piedāvājumu un pasargāja lauksaimniekus no cenu svārstībām pasaules tirgū. Tomēr vienlaikus ar panākumiem sevi pieteica arī blakus efekti un problēmas, kas gadu gaitā veicināja daudzas ES lauksaimniecības politikas reformas. Arvien svarīgāka KLP kontekstā kļūst dabas resursu un lauku teritoriju ilgtspējīga attīstība. ES finanšu perspektīvā 2007.–2013. gadam plānots lielu daļu līdzekļu lauksaimniekiem piešķirt tieši no ilgtspējīgas dabas resursu apsaimniekošanas sadaļas.

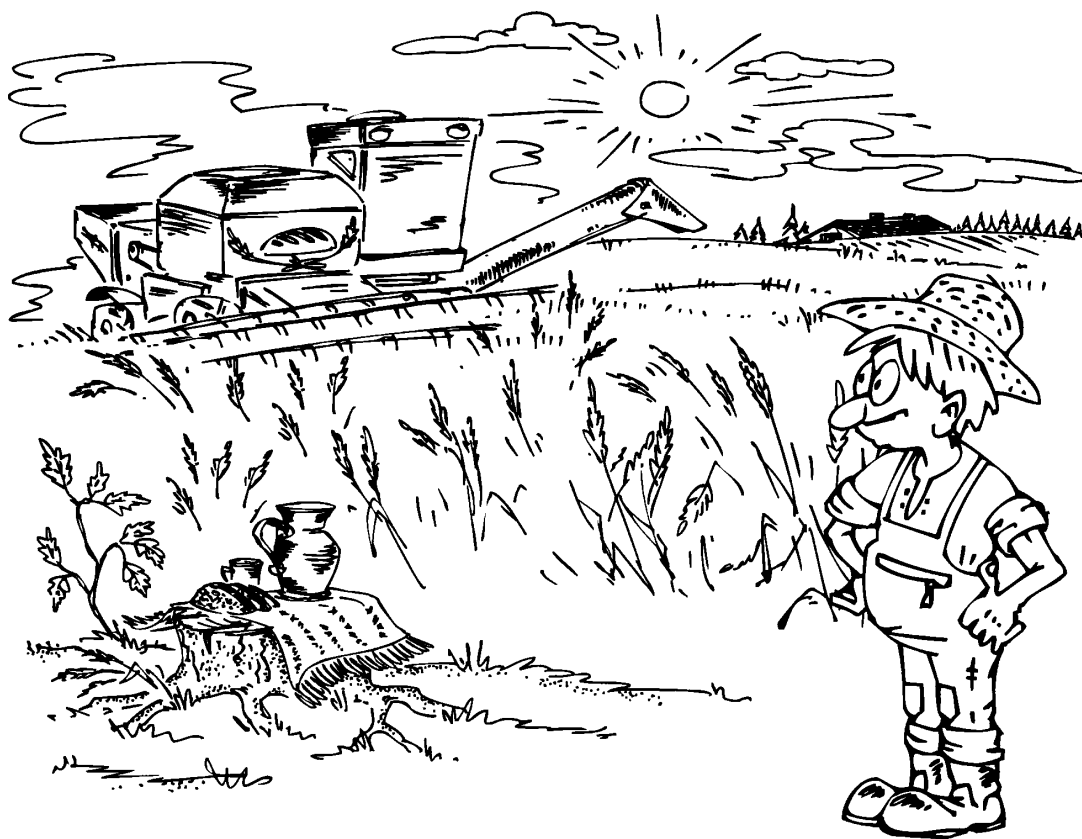
Šā izdevuma galvenais temats ir 2003. gada 26. jūnijā apstiprinātā ES KLP reforma. Tā paredz radikālas izmaiņas ES atbalsta politikā. Viens no faktoriem, kas tās ietekmēja, ir ES paplašināšanās.

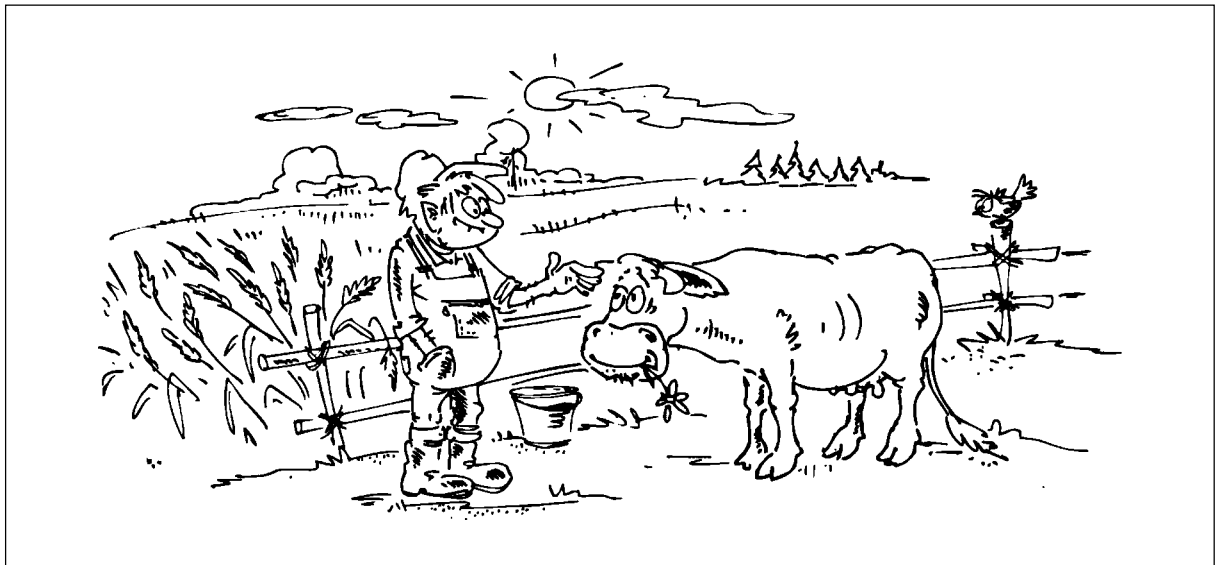
Ko sola reforma? Kāda ir Latvijas izvēle un iespējas? Atbildes uz šiem jautājumiem atradīsiet izdevuma 2. daļas informatīvajās lapās, kas skaidro KLP nākotnes nosacījumus un ieviešanas iespējas.

Izdevumā ietverta arī analīze par KLP reformas pasākumu īstenošanas komplekso ietekmi uz Latvijas lauksaimniecības attīstību reģionos un valsti kopumā. Ietekme uz lauksaimniecības nozari tika vērtēta, analizējot ražošanas apjomu, ienākumu pārmaiņas, lauksaimniecības un ar to saistīto nozaru biznesa apmēru pārmaiņas. Līdztekus ietekmei uz nozarēm aplūkota arī reģionālā ietekme, kā arī dažādu saimniecību grupu iespējamā reakcija.

Izdevuma tapšanā piedalījušies Zemkopības ministrijas speciālisti, īpaši L. Straujuma, A. Lapiņš, R. Lerhe, G. Uzuliņa, S. Vīlpa, A. Vīgnere, I. Rodina, I. Muriņa, S. Vanaga, A. Orlovskis.

LAUKSAIMNIEKS UN LAUKSAIMNIECĪBA KOPĒJĀ LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKĀ

1. Lauksaimnieka loma

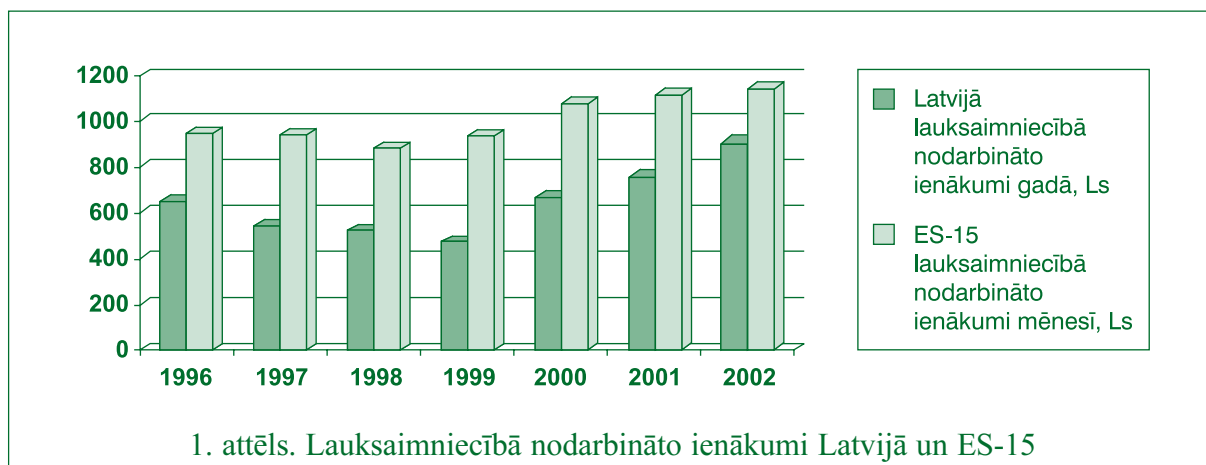
Cilvēks un dabas resursi ir saistīti ciešās kopsakarībās, un šo kopsakarību raksturs un izpausmes laika gaitā mainās. Latviešiem zeme ir svarīga, un līdz pat nesenam laikam – 20. gadsimta sākumam – latviešus varēja dēvēt par zemnieku tautu, bet līdz pirmajai tautas atmodai un intelīģences veidošanās procesam – pat par zemnieku kārtu. Tādējādi zemes, meža, lauksaimniecības un lauksaimnieku vēsture, kā arī agrārā vēsture lielā mērā veido visas Latvijas vēsturi.

Lielākā daļa Latvijas lauku saimniecību ir ģimenes bizness. Latvijas lauksaimnieki ir nozīmīgi vietējai nodarbinātībai daudzos lauku reģionos, viņi ir arī galvenie nodrošinātāji ar lauksaimniecības produktiem. Tāpat viņi ir pirmais posms pārtikas ķēdē, tikai dažreiz novedot ražošanas procesu līdz galaproduktam savā saimniecībā, bet visbiežāk pārdodot produkciju citiem tās turpmākai pārstrādei.

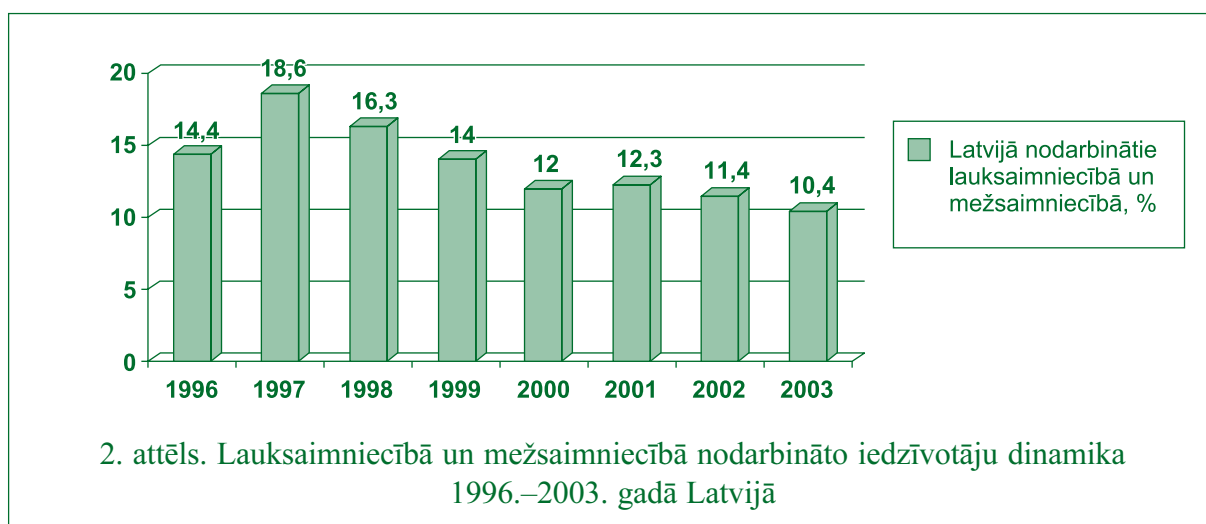
Ja ES salīdzina ar lielāko daļu pasaules valstu, tad Eiropā ir ļoti labi klimatiskie apstākļi un izcila lauksaimniecības augsne. Lauksaimnieku vidējais izglītības līmenis ir salīdzinoši augsts, un ES ir viens no lielākajiem patērētāju tirgiem. ES ir ļoti pieredzējusi un zinoša pārtikas industrija ar augstas kvalitātes preču un pakalpojumu piedāvājumu gan vietējā, gan ārējā tirgū.

Lauksaimniecībai ir daudzfunkcionāls raksturs, tā ietver sevī daudz vairāk nekā tikai augu un dzīvnieku audzēšanu pārtikai. Lauksaimnieks ne tikai *ražo* naudu, slaucot govīs vai novācot labību, bet arī uztur un kopj lauku vidi, veidojot Latvijas tēlu pievilcīgāku un krāšņāku. Tā ir īpaša vērtība, ko lauksaimnieks dod sabiedrībai. Sakopta vide ir arī svarīgs tūrisma attīstības priekšnoteikums. Lauksaimniecība lauksaimniekam ir dzīvesveids.

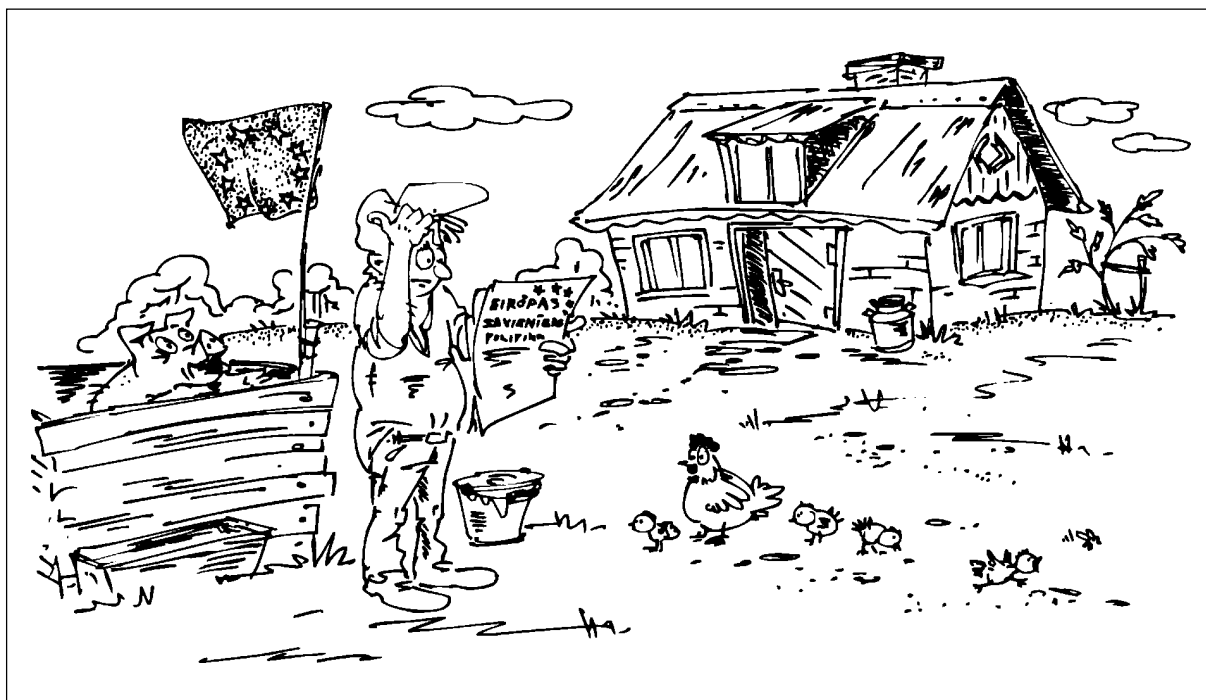
Nevajadzētu aizmirst, ka lauksaimnieki ir arī komersanti, un komersanta galvenais darbības mērķis ir gūt peļņu. **Latvijas lauksaimnieku vidējie ienākumi ir zemāki kā ES lauksaimniecībā nodarbināto vidējie ienākumi** (*sk. 1. attēlu*). Lauksaimnieki strādā ļoti smagi par relatīvi zemu atalgojumu, īpaši lopkopībā.

Latvijā var novērot, ka lauksaimniecībā un mežsaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars strauji samazinās. No 1997. līdz 2003. gadam tas sarucis gandrīz divas reizes (*skat. 2. attēlu*).

Lauksaimnieku primārā nodarbošanās ir produktu ražošana, balstoties uz tradīcijām un izmantojot moderno zinātņi un tehnoloģijas ar mērķi piedāvāt drošu un kvalitatīvu pārtiku par pieejamu cenu. Sabiedrība arvien lielāku uzmanību veltī pārtikas drošībai un kvalitātei, dzīvnieku veselībai un labturībai, kā arī vides aizsardzībai. Lai ieviestu šīs prasības, nepieciešami papildu ieguldījumi un prasme.

2. Lauksaimniecības politika Latvijā pēc iestāšanās ES

Pievienošanās līgums ES tika parakstīts 2003. gadā. Tas ietver Latvijas pievienošanās nosacījumus, paredzot pasākumus finanšu, institucionālajā un likumdošanas jomā.

Pievienošanās līgums paredz kopīgus noteikumus tiešā atbalsta shēmu piemērošanai lauksaimniecībā saskaņā ar KLP. Tādējādi Latvija ir pārņēmusi Eiropas Savienības lauksaimniecības likumdošanu, mērķus un pamatprincipus, ko galvenokārt nosaka regulas. Regulas ir tieši piemērojami normatīvie akti Latvijā un saistoši visiem.

Latvijas lauksaimniecības politikas mērķis 2003. gadā bija sagatavot šo sektoru darbībai ES vienotajā koptirgus telpā, maksimāli izmantojot KLP un strukturālo fondu iespējas un papildinot tos ar valsts atbalstu.

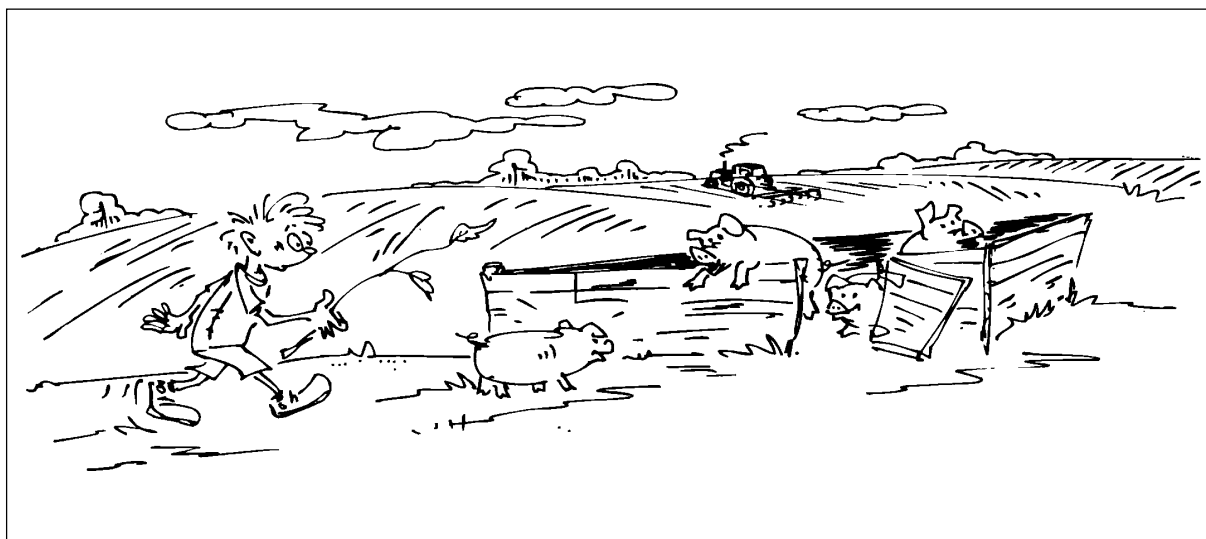
“Lauksaimniecības un lauku attīstības likums” un ar to saistītie Ministru kabineta noteikumi stājās spēkā 2004. gada 27. aprīlī. Tie rada tiesisku pamatu lauksaimniecības attīstībai un nosaka ilglaicīgu lauksaimniecības un lauku attīstības politiku saskaņā ar ES Kopējo lauksaimniecības politiku un Kopējo zivsaimniecības politiku.

Latvijas lauksaimniecības un lauku attīstības politiku paredz īstenot ar:

- valsts un ES piešķirto atbalstu, kas sekmētu lauksaimniecību un lauku attīstību, kā arī paaugstinātu dzīves līmeni lauku teritorijas iedzīvotājiem;
- kredītu un nodokļu politiku;
- tirgus intervenci, lai stabilizētu tirgus cenas, izmantojot intervences iepirkuma vai privātās uzglabāšanas mehānismu;
- kvotām, lai mazinātu lauksaimniecības produktu piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstību un uzlabotu tirgus līdzsvaru;
- ārējās tirdzniecības režīmu, lai ieviestu vienotus noteikumus lauksaimniecības produktu un to pārstrādes produktu ievēšanai (importam) un izvešanai (eksportam) un reglamentētu šo procedūru uzraudzības un administrēšanas kārtību;

- ražotāju grupām, lai nodrošinātu lauksaimniecības produktu kvantitāti un kvalitāti, ražošanas plānošanu un pielāgošanu pieprasījumam, veicinātu piedāvājuma koncentrēšanu un saražotās produkcijas realizāciju, sniegtu pakalpojumus, samazinātu ražošanas izmaksas, stabilizētu ražotāju cenas un veicinātu videi draudzīgu ražošanas atkritumu pārstrādi, ainavas saglabāšanu un vides bioloģisko daudzveidību;
- citiem veidiem, ko paredz Latvijas starptautiskās saistības.

ES un valsts atbalsts 2004. gadā ir devis lielu ieguldījumu Latvijas lauksaimniecības sektora attīstībā ES vienotajā tirgū. Pērn lauksaimniecības, mežsaimniecības un zvejniecības nozaru iekšzemes kopprodukta pieauguma temps sasniedza 15,4%. Arī turpmākajos gados paredzams pietiekami straujš kāpums.

3. Kopējā lauksaimniecības politika

KLP attīstās dinamiski, un politikas piemērošana ir ievērojams izaicinājums jaunajām ES dalībvalstīm. KLP tiek kritizēta par pārlieku dāsno palīdzību lauksaimniekiem, kuri dod salīdzinoši mazu ieguldījumu ekonomikā. Daļa no sabiedrības KLP uzskata par monolītu, negrozāmi izveidotu politisku sistēmu, kas balstīta uz nodokļu maksātāju naudu, lai palīdzētu mazām izredzēto cilvēku grupām, kuri nodarbojas ar lauksaimniecību. Nesen notikušās KLP reformas ir vērstas uz to, lai lielāku uzmanību veltītu dabas resursu, lauksaimniecības un lauku teritoriju ilgtspējīgai attīstībai ES.

3.1. KLP pirmsākumi

KLP pirmsākumi ir iedibināti pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados Rietumeiropā, kad sabiedrība tikko bija pārcietusi kara gadus (*sk. 3. attēlu*). Lauksaimniecība bija daudz cietusi, un pārtikas piedāvājumu neviens nevarēja garantēt, tādējādi arī tika sperti pirmie KLP soļi. *Agrīnā KLP veicināja pārtikas ražošanas produktivitāti, lai nodrošinātu patērētājiem ne tikai stabilu pārtikas piedāvājumu, bet arī dzīvotspējīgu ES lauksaimniecības sektoru.*

Sākuma posms	Krīzes gadi	Reforma 1992	Agenda 2000	KLP reforma 2003
Pārtikas drošība Produktivitātes uzlabošana Tirgus stabilizēšana Ienākumu atbalsts	Pārprodukcija Strauji augošie budžeta izdevumi Starptautiskās domstarpības Strukturālie pasākumi	Uzkrājumu samazināšana Vide Ienākumu stabilizēšana Budžeta stabilizēšana	Reformas procesa padziļināšana Konkurētspēja Lauku attīstība	Orientēšanās uz tirgu Patērētāja intereses Lauku attīstība un vide

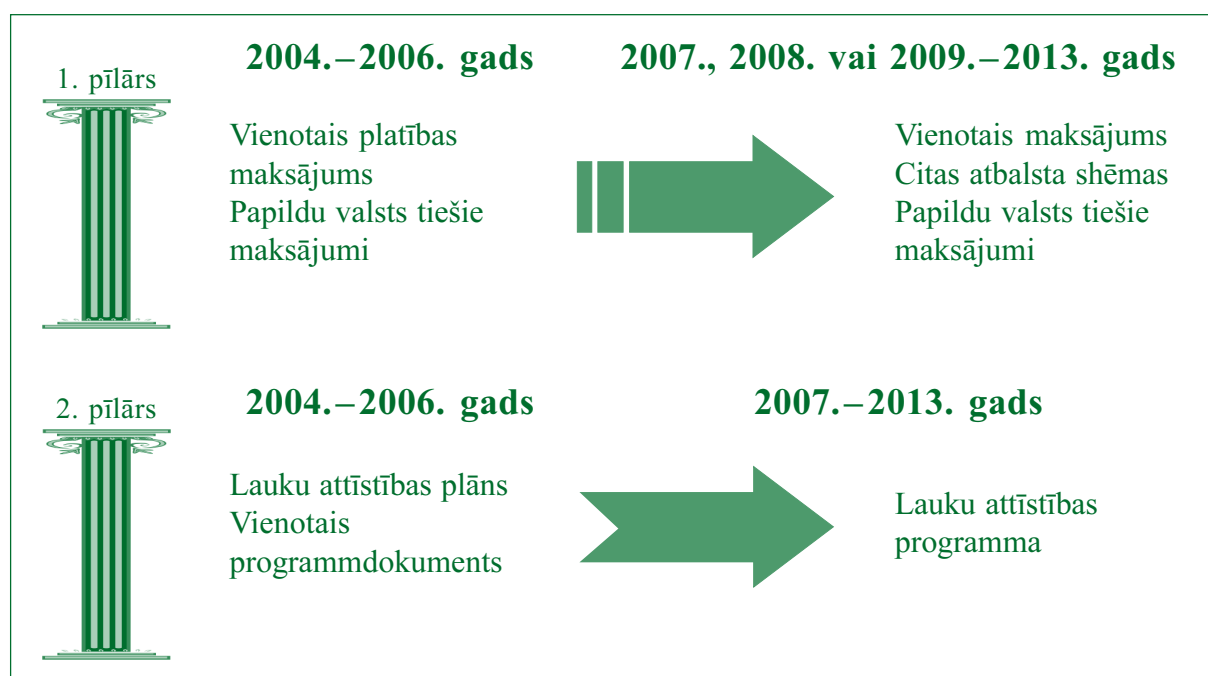
3. attēls. KLP vēsturiskā attīstība

KLP piedāvāja lauksaimniekiem subsīdijas un garantētas produkcijas cenas, rosinot lauksaimniecības produktu ražošanu. Finansiālā palīdzība paredzēja saimniecību pārstrukturizēšanu, piemēram, investīcijas ar mērķi attīstīt saimniecību, gan to paplašinot, gan ieviešot jaunas tehnoloģijas, gan uzlabojot pārvaldību, piemērojot tā brīža ekonomiskajai un sociālajai situācijai.

Daudz nozīmīgu izmaiņu KLP tika veiktas deviņdesmitajos gados, kad lauksaimniecības sektorā bija vērojama pārprodukcija. Produkcijas ierobežojumi palīdzēja samazināt pārpalikumus, *un jauns uzsvars tika likts uz videi veselīgu saimniekošanu*. Lauksaimnieki vairāk sāka rēķināties ar situāciju tirgū, vienlaikus saņemot tiešo ienākuma atbalstu un reaģējot uz sabiedrības mainīgajām vajadzībām (*sk. 1. informatīvo lapu*).

3.2. KLP šodien

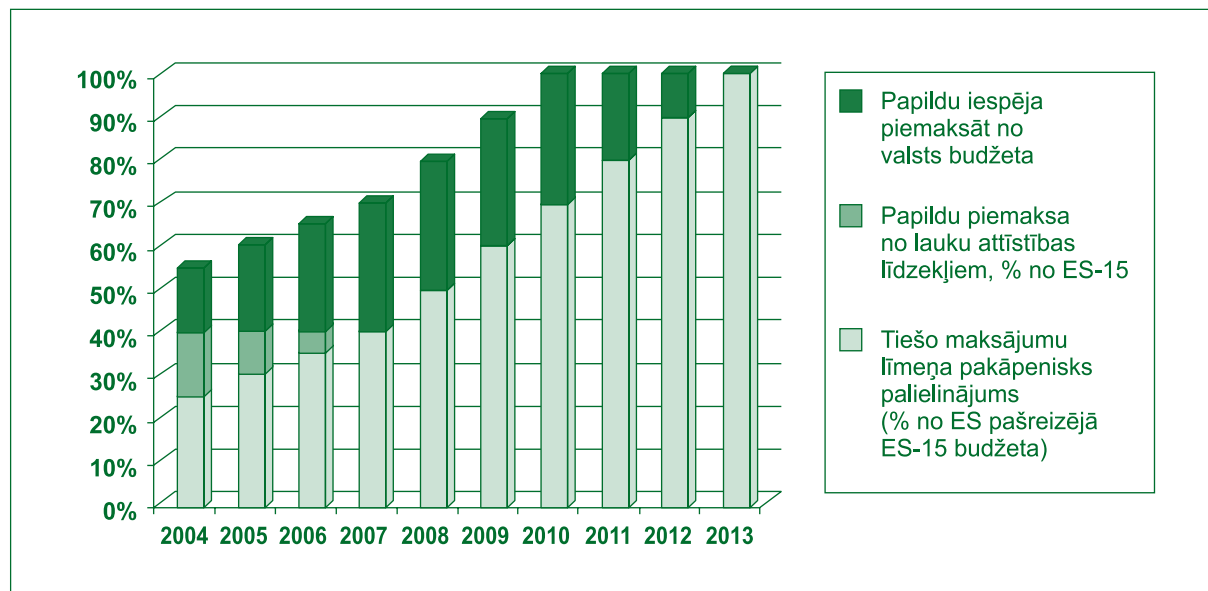
KLP veido divi pīlāri – lauksaimniecība un lauku attīstība (*skat. 4. attēlu*).

4. attēls. KLP pīlāri

3.3. Tiešie maksājumi

ES tiešos maksājumus Latvijā ievieš saskaņā ar turpmāk paredzēto pieaugumu (sk. 5. attēlu), izsakot kā procentuālo daļu no šādu maksājumu apjoma, ko 2004. gada 30. aprīlī piemēroja Kopienā.

Avots: LR Zemkopības ministrija

5. attēls. ES tiešo atbalsta maksājumu līmenis Latvijā

Latvijai ir tiesības piemaksāt Papildu valsts tiešos maksājumus (PVTM) no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem.

KLP tiešie maksājumi Latvijā 2004.–2006. gadam tiek ieviesti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Saskaņā ar Vienotā maksājuma shēmu tiek piemērotas šādas atbalsta iespējas:

- Vienotā platības maksājuma shēma – pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī;
- Papildu valsts tiešie maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem (Latvijā ieviesti astoņi dažādi PVTM).

No 2004. gada valsts un ES atbalsta maksājumiem maksimāli paredzētā finansējuma – LVL 55 934 982 (tajā skaitā LVL 20 129 144 Vienotajam platības maksājumam, LVL 35 805 838 Papildu valsts tiešajiem maksājumiem) – lauksaimnieki ir saņēmuši LVL 48 523 239 jeb 88% no maksimāli iespējamā finansējuma, tajā skaitā LVL 17 917 874 kā Vienoto platības maksājumu (izmantojot 89% no šim maksājuma veidam paredzētā finansējuma), un LVL 30 605 366 kā Papildu valsts tiešos maksājumus (izmantojot 85% no šiem maksājumiem paredzētā finansējuma).

3.4. 2003. gada KLP reforma

Lēmums par vienu no pēdējām un lielākajām KLP reformām tika pieņemts 2003. gada 26. jūlijā Luksemburgā.

Reforma bija nepieciešama, jo:

- ietekmēja Pasaules Tirdzniecības organizācijas (PTO) jaunais sarunu raunds;
- notika ES paplašināšanās;
- samazinājās uzticības līmenis patērētāju vidū;
- notika ES budžeta izdevumu samazināšana.

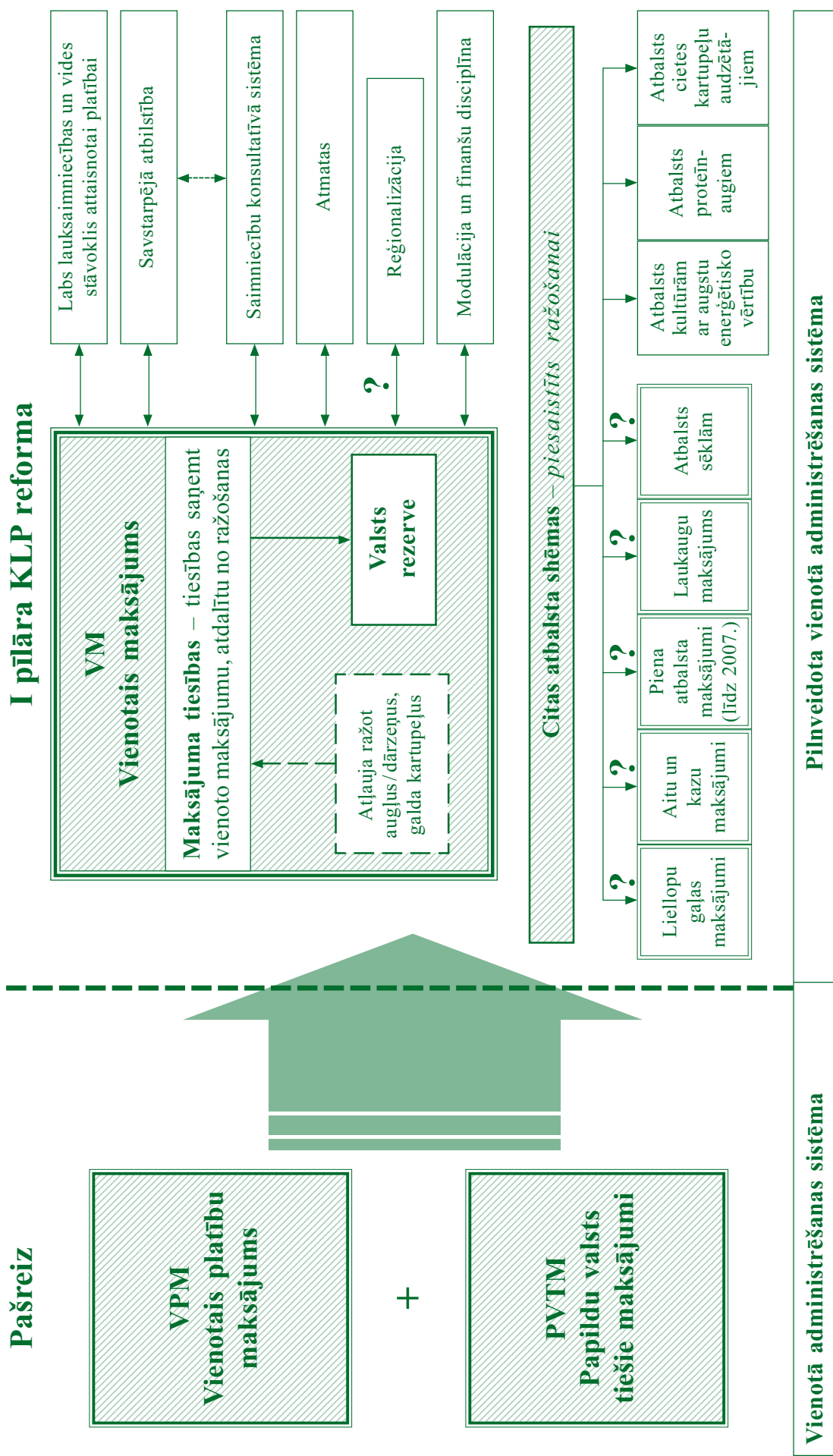
Luksemburgas KLP reforma:

- 1) nosaka ES valstu lauksaimniecības attīstību, lai paaugstinātu ES lauksaimniecības konkurētspēju un veicinātu vairāk uz tirgu orientētu, ilgtspējīgu lauksaimniecību, optimizējot palīdzības maksājumu administrēšanas procesu;
- 2) paredz nodrošināt labāku līdzsvaru starp tiešajiem maksājumiem un lauku attīstību.

KLP reforma pilnībā izmaina līdzšinējo atbalsta sistēmu lauksaimniecībai un ievieš krasas izmaiņas lauku attīstības politikā. Tā paredz, ka visās ES dalībvalstīs ir jābūt ieviestam Vienotajam maksājumam. *Vecajās* ES valstīs Vienotais maksājums jāievieš no 2005. – 2007. gadam, savukārt *jaunajās* ES dalībvalstīs – vēlākais ar 2009. gada 1. janvāri.

KLP reformas pamatelementi ir šādi (*sk. 6. attēlu*):

- *Vienotais maksājums (sk. 2. un 3. informatīvo lapu);*
- *Citas atbalsta shēmas (sk. 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13. un 14. informatīvo lapu);*
- *Labs lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklis (sk. 4. informatīvo lapu);*
- *Savstarpējā atbilstība (sk. 4. informatīvo lapu);*
- *Saimniecību konsultatīvā sistēma (sk. 6. informatīvo lapu);*
- *Atmats (sk. 3. informatīvo lapu);*
- *Valsts rezerve (sk. 3. informatīvo lapu);*
- *Reģionalizācija (sk. 2. informatīvo lapu);*
- *Modulācija un Finanšu disciplīna (sk. 6. informatīvo lapu).*

? – Daļībvalsts izvēle

6. attēls. Kopējās lauksaimniecības politikas reformas elementi

Vienotā maksājuma ieviešanas galvenie mērķi:

- ļaut lauksaimniekam ražot atbilstoši tirgus pieprasījumam;
- veicināt videi draudzīgu un ekonomisku ilgtspējīgu saimniekošanu;
- vienkāršot lauksaimnieku un administratīvo iestāžu pieteikšanos KLP pasākumiem;
- nostiprināt ES pozīcijas PTO lauksaimniecības politikas reformas sarunās.

Vienotais maksājums ir maksājums par attaisnoto lauksaimniecības zemi, kas ir uzturēta **labā lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklī**, izņemot ilggadīgās kultūras, mežu un zemi, kas netiek izmantota lauksaimnieciskiem nolūkiem. Tas paredz pāreju no ražošanas atbalsta uz ražotāju atbalstu, pilnīgi vai daļēji nesaistot maksājumus ar ražošanu, ievērojot savstarpējās atbilstības nosacījumus.

Lauksaimniekiem, lai saņemtu Vienoto maksājumu, tiks piešķirtas **maksājuma tiesības**, balstoties uz lauksaimnieku deklarēto attaisnoto platību Vienotā maksājuma pirmajā ieviešanas gadā. Turklāt daļa maksājuma tiesību lauksaimniekam būs jāsaņem **atmatu tiesību** veidā, jo obligāti **10%** no deklarētās aramzemes būs jāatstāj **atmatā**, par ko arī saņems atbalstu. Atšķirībā no KLP reformas nosacījumiem *vecajām* ES dalībvalstīm *jauno* dalībvalstu lauksaimniekiem attaisnotajā platībā ir atļauts ražot arī augļus, dārzeņus un galda kartupeļus.

Katrai dalībvalstij jāveido **valsts rezerve**. Tās mērķis ir piešķirt papildu vai lielākas maksājuma tiesības lauksaimniekiem, kuri atrodas īpašā situācijā specifiskos sektoros sakarā ar pāreju uz Vienoto maksājumu.

Ieviešot Vienoto maksājumu, katra dalībvalsts var veikt šādu izvēli:

- 1) Vienotā maksājuma ieviešanas gads;
- 2) **maksājumu piesaistīšanas pakāpe ražošanai** ES atļautajā līmenī, t. i., daļu no Vienotā maksājuma lauksaimnieks varēs saņemt par liellopu, aitu, sēklu un/vai laukaugu ražošanu **citu atbalsta shēmu veidā**;
- 3) **reģionalizācija** – iespējama Vienotā maksājuma un citu KLP reformas pamatelementu dažādošana atkarībā no reģiona, piemēram, kādā no reģioniem nosakot zemāku Vienotā maksājuma likmi salīdzinājumā ar citu reģionu. Latviju var uzskatīt par vienu reģionu, jo valstī ir mazāk par 3 milj. attaisnoto hektāru.

Papildus Vienotajam maksājumam katrs lauksaimnieks varēs pieteikties uz **citas atbalsta shēmas maksājumiem** par kultūraugiem ar augstu enerģētisko vērtību, proteīnaugiem un cietes kartupeļiem.

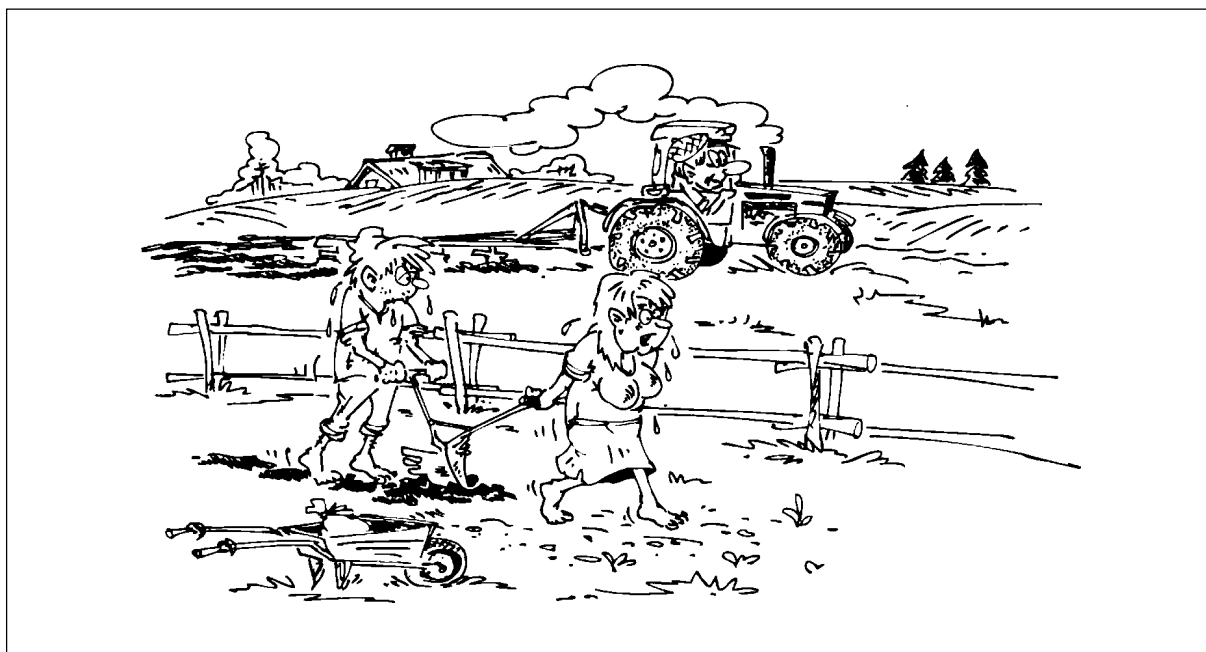
Lai saņemtu Vienoto maksājumu, lauksaimniekam būs jāievēro **savstarpējās atbilstības** jeb vides, pārtikas drošības un dzīvnieku veselības un labturības standarti, kā arī zemes **labs lauksaimniecības un vides stāvoklis**. Savstarpējās atbilstības standarti nav jauni, tie definēti gan ES, gan Latvijas likumdošanā, bet paredzams, ka kontrole palielināsies. Ja standarti netiks ievēroti, Vienoto maksājumu lauksaimniekam var daļēji vai pilnīgi samazināt.

Lai nodrošinātu lauksaimniekus ar informāciju par savstarpējās atbilstības standartiem, reforma paredz, ka ar 2007. gada 1. janvāri visās ES dalībvalstīs jābūt ieviestai **Saimniecību konsultatīvajai sistēmai**. Sākotnēji lauksaimnieki brīvprātīgi varēs izvēlēties,

izmantot šo pakalpojumu vai ne, bet priekšroka būs tiem, kas tiešajos maksājumos saņem vairāk par 15 000 EUR gadā. Paredzēts, ka pēc 2010. gada lauksaimnieku līdzdalība sistēmā kļūs obligāta. Daļēju finansiālu atbalstu par konsultāciju izdevumiem valsts var paredzēt no Lauku attīstībai plānotajiem līdzekļiem.

Vecajām ES dalībvalstīm tiek piemērota **modulācija** – tiešo maksājumu pakāpeniska samazināšana lielajiem lauksaimniekiem ar mērķi šos līdzekļus novirzīt lauku attīstībai un tirgus pasākumiem. Latvijā modulāciju piemēros, kad tiešie maksājumi sasniegs ES-15 2004. gada 30. aprīļa tiešo maksājumu līmeni.

Finanšu disciplīna ir tiešo maksājumu korekcija, ja prognozes liecina, ka tirgus pasākumi un tiešais atbalsts konkrētajā gadā tiks pārsniegts. ES finanšu disciplīnu lietos no 2007. gada. Latvijā finanšu disciplīnu piemēros, kad tiešie maksājumi sasniegs ES-15 2004. gada 30. aprīļa tiešo maksājumu līmeni.

4. Globalizācija, tās loma KLP un lauksaimnieka dzīvē

Ikvienas nozares attīstību lielā mērā nosaka valsts iekšējā ekonomiskā vide, bet pašreizējā pasaules ekonomikas globalizācijas procesā īpaši aktualizējas arī ārējās ekonomiskās vides ietekme. Galvenie ārējie ietekmējošie faktori ir spēcīga konkurence, augsta ražošanā iesaistīto resursu, īpaši darbaspēka, produktivitāte un produkcijas kvalitatīvā izaugsme.

KLP reformas veidošanā un attīstībā var vilkt paralēles ar globalizācijas procesu, jo gan globalizācijas, gan lauksaimniecības politikas reformu ierosinātāji skaidri saredz nākotnē gaidāmās izmaiņas, kas nepieciešamas ekonomiskajā, sociālajā un politiskajā attīstībā labumu gūšanai (*sk. 1. pielikumu*).

Globalizācija tika sākota, lai veicinātu produktīvas un vienlīdzīgas globālās ekonomiskās sistēmas attīstību. Svarīga loma sekmīga globalizācijas procesa īstenošanā ir gan publiskā, gan privātā sektora vadībai. Globalizācija ir neapstādināms spēks, kas veicina ekonomisko labklājību cilvēkiem visā pasaulē.

Jaunās tehnoloģijas un atvērtāka politika (piemēram, KLP reforma) veido pasaules valstu savstarpējās attiecības ciešākas kā vēl nekad agrāk. Šis ceļa posms palielinās savstarpējo atkarību ne tikai ekonomiskajās attiecībās (tirdzniecībā, investīcijās, finansēs un ražošanas globālā organizācijā), bet arī organizāciju un indivīdu sociālajā un politiskajā mijiedarbībā visā pasaulē.

Globalizācija ir balstīta uz kopīgām universālām vērtībām, kas apvieno valstis, starptautiskas organizācijas, uzņēmējus, darbaspēku, sabiedrību, plašsaziņas līdzekļus, katram no tiem uzņemoties savu individuālo pienākumu. Tas nozīmē, ka arī mūsu lauksaimnieks šajā procesā uzņemas pienākumu gan ražot produkciju, gan sadarboties ar citiem lauksaimniekiem vai organizācijām, gan veidot attiecības ar citu valstu tirgu, uzņemoties saistības un ievērojot standartus, tādējādi piedaloties šīs ekonomikas un politikas veidošanā. Savstarpējā cilvēku un lauksaimnieku sadarbība veicina izglītotu un demokrātisku globālo pārvaldību visu interesēs.

Globalizācijas procesā **tiek veiktas starptautiskas reformas ekonomikas un sociālajā politikā. Viena no tām ir KLP.** KLP globalizācijas ietekmē kļuvusi vairāk orientēta uz lauku attīstību, pievēršot uzmanību nemateriālajām vērtībām, kā arī nodrošinot uz tirgu orientētu un ilgtspējīgu lauku un lauksaimniecības attīstību.

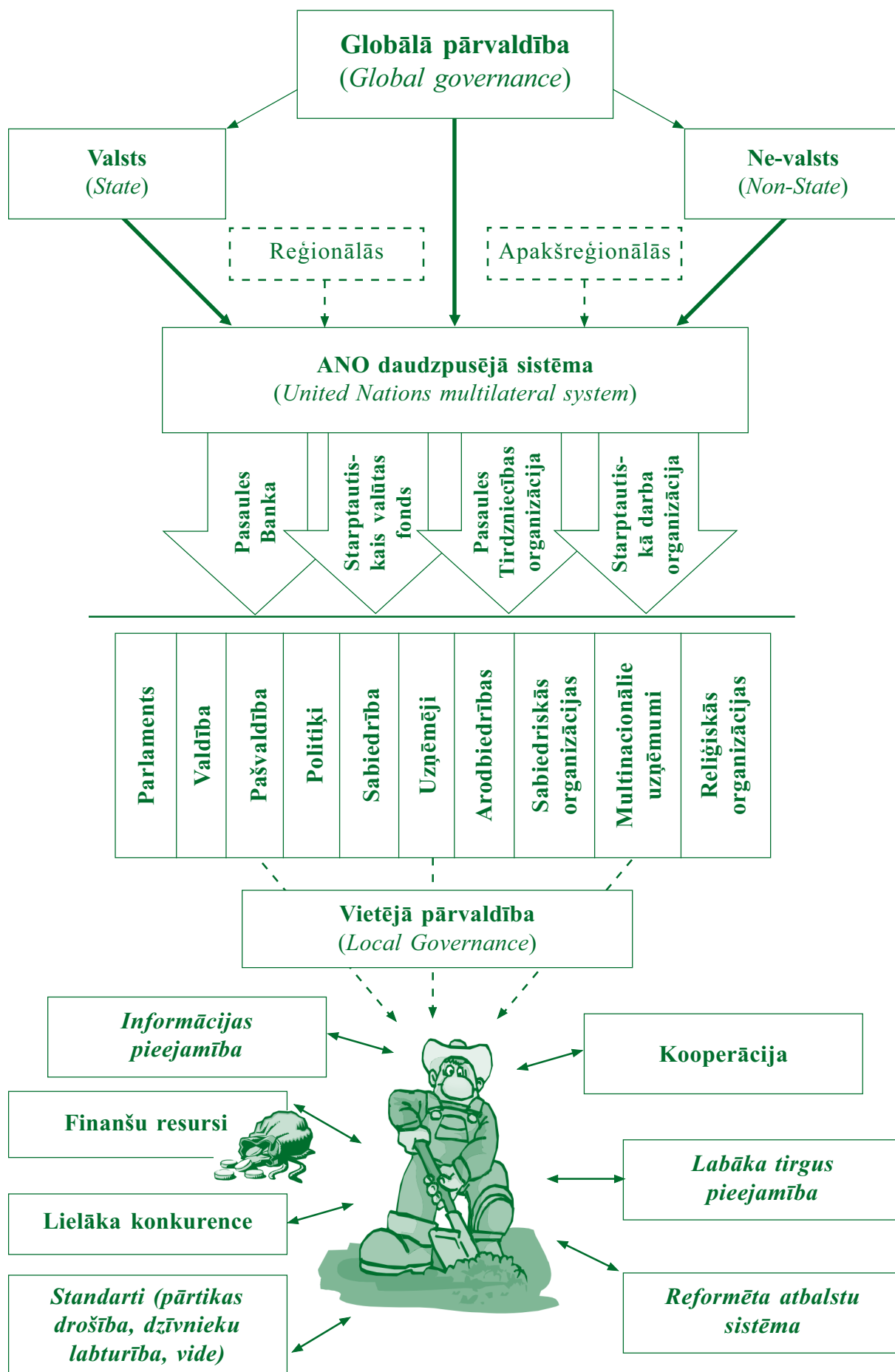
Pēdējais KLP reformas posms parāda, ka Eiropas Komisija vairāk akcentējusi katras valsts izvēli un iesaisti KLP īstenošanā, lai sekmīgāk to pārvaldītu.

Globalizācijas process ir centrēts uz cilvēku. Lauksaimnieka loma globālajā sistēmā ir parādīta 7. attēlā.

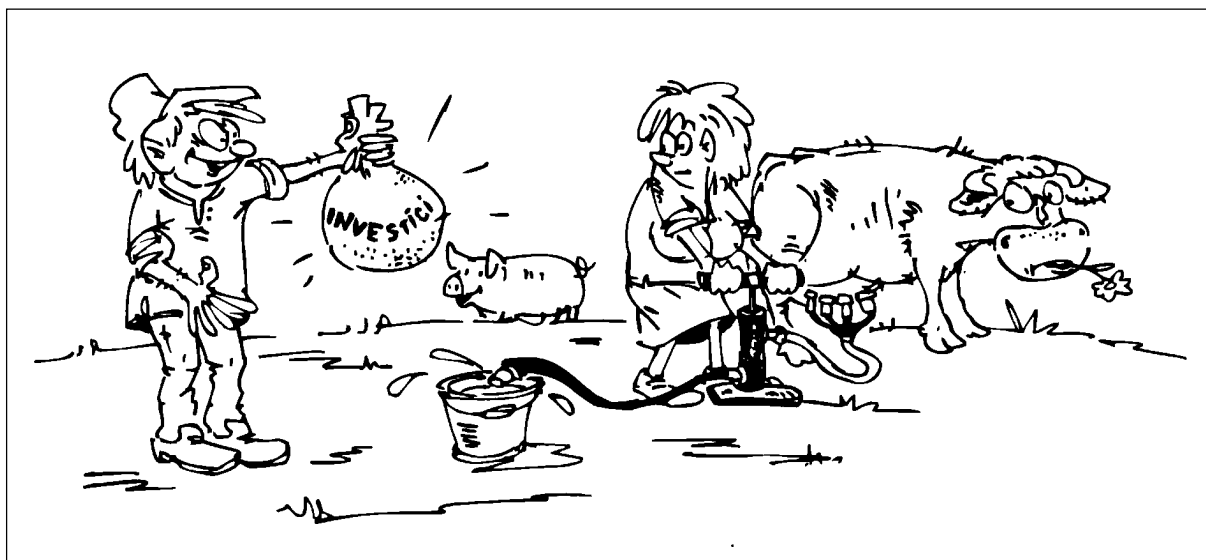
Globalizācijas ietekmē daudzas nozares, arī Latvijā, ir sākušas strauju modernizācijas un attīstības posmu, ko veicinājusi **informācijas un komunikācijas tehnoloģiju revolūcija, kas savukārt paredz atvērtāku ekonomiku un atvērtāku sabiedrību. Tādējādi var teikt, ka šis process sekmē produktivitātes un dzīves līmeņa paaugstināšanos daudzās valstīs.**

Globalizācija ir veidojusi un attīstījusi (un joprojām attīsta) daudzas nozares, valstis un tautas, bet šajā procesā saskatāms ne tikai pozitīvais guvums. Citviet tas nesis arī negatīvas iezīmes un nelabvēlīgus apstākļus kādai valstij vai atsevišķai cilvēku grupai, jo tas:

- 1) dod lielāku iespēju attīstīto valstu politikas varai pār mazāk attīstītajām;
- 2) mazina globālā biznesa atbildību par nacionālo valstu attīstību un izraisa nāciju eroziju;
- 3) izraisa nevienlīdzīgu labumu sadali gan starp valstīm, gan starp uzņēmējiem valsts iekšienē, notiekot sabiedrības polarizācijai.

7. attēls. Globalizācijas process

5. Par KLP finansēšanu

KLP budžets veido ļoti nozīmīgu daļu no kopējā ES budžeta un tēriņiem. Patlaban situācija mainās, jo KLP izmaksas tiek ierobežotas un budžets tiek novirzīts arī uz citām ES līmeņa politikām, kas vēl tikai sāk attīstīties. Attiecībā uz to arī radušies dažādi mīti par KLP izmaksām, kurus vajadzētu izklaidēt.

ES budžets veidojas no dalībvalstu iemaksām, un tā *griesti* ir ierobežoti, jo piesaistīti dalībvalstu iekšzemes kopproduktam (IKP). IKP ir gada laikā valstī saražotā galaprodukta (preču un pakalpojumu) kopsumma vērtības izteiksmē neatkarīgi no tā, kam piederējuši ražošanas līdzekļi.

Šīs dalībvalstu iemaksas veidojas no:

- lauksaimniecības preču muitas nodevām un cukura ražošanas nodevām;
- importa nodevām par nelauksaimniecības precēm;
- pievienotās vērtības nodokļa maksājumiem;
- iekšzemes kopprodukta, ņemot vērā tā prognozi un aizpildot budžeta iztrūkstošo daļu.

ES izveidošanās sākumā aptuveni 2/3 no kopējā ES budžeta bija KLP izmaksas. Stingrākus nosacījumus budžeta izlietojumam veicināja citu ES politiku veidošanās un attīstība. No kopējā ES budžeta 2005. gadā 35% tiek paredzēti lauksaimniecībai (*sk. 8. attēlu*).

No ES budžeta veidošanas politikas viedokļa šis process izvērtās par dārgu un grūti kontrolējamu KLP izmaksu pieaugumu (no 12,9% 1966. gadā līdz 68,4% 1985. gadā), kam bija jāmeklē segums ES budžeta ieņēmumu daļā.

Lai risinātu šo situāciju, ES budžeta veidotāji pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu beigās vienojās par reformām lauksaimniecības finansējumā. Tika noteikti kvantitatīvi ierobežojumi tēriņiem, ko veic no Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantijas fonda (ELVGF), kuru izmantoja cenu regulēšanas pasākumiem. Tāpat tika samazināti produktu uzkrāšanai un uzglabāšanai paredzētie līdzekļi, neatbalstot pārprodukciju. Mainījās attieksme pret lauksaimniecībā nodarbināto finansiālās nodrošināšanas paņēmieniem, pakāpeniski atsakoties no cenu atbalsta par labu tiešajam ienākumu atbalstam (piemēram, prēmijas par ražošanas pārstrukturēšanu uz netradicionālajām lauksaimniecības kultūrām).

Turpmākā KLP finansēšana ir saistīta ar izmaksu ierobežošanu un lauksaimnieku atbalsta politikas pārstrukturēšanu gan atbilstoši sāktajām reformām, gan pasaules tirgus spiedienam.

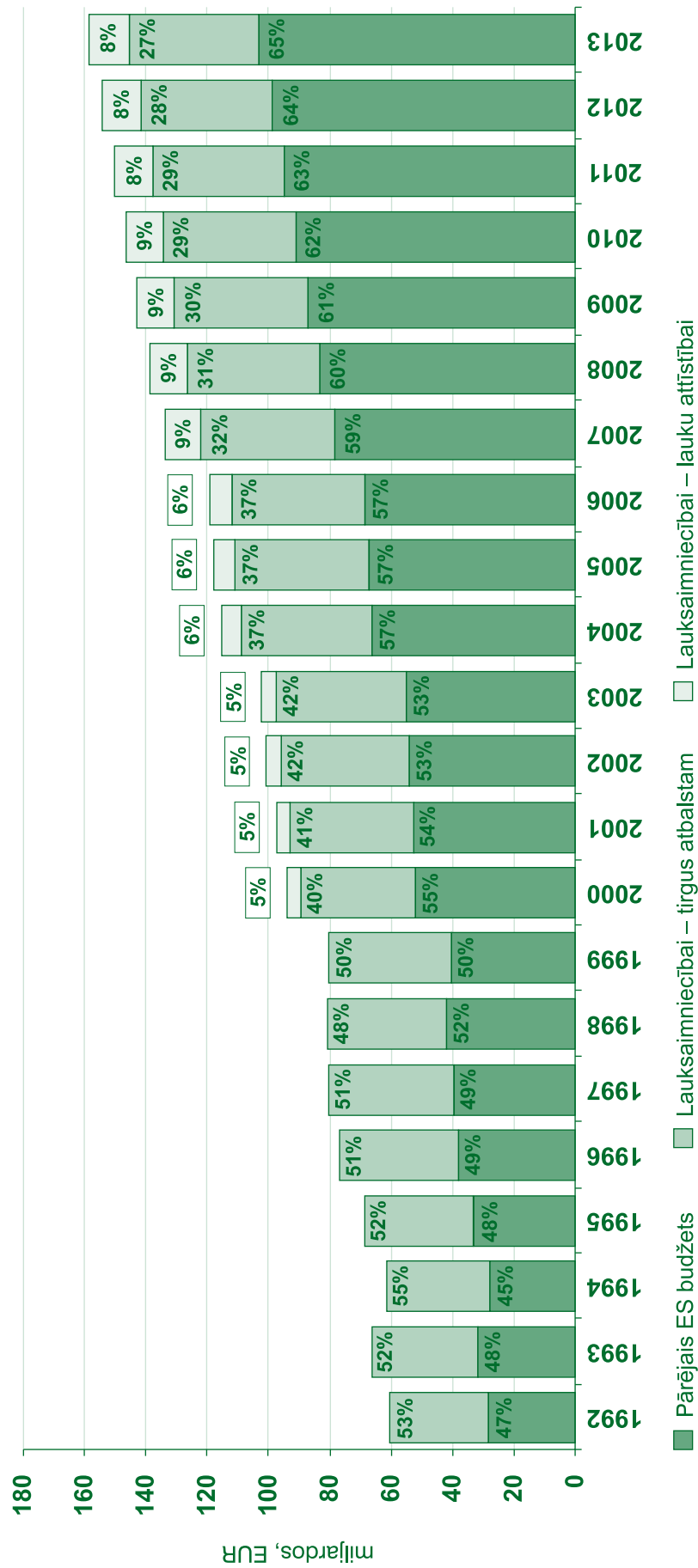
Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantijas fonds nodrošina KLP kopēju finansēšanu, un tam ir 2 daļas.

1. *Garantiju daļa*, no kuras tiek finansēti Koptirgus organizācijas (KTO) izdevumi, atsevišķi veterinārie pasākumi, informācijas pasākumi un lauku attīstības strukturālie pasākumi ārpus *Mērķa 1* teritorijas.
2. *Vadības daļa*, no kuras tiek finansēti lauku attīstības strukturālie pasākumi *Mērķa 1* teritorijā.

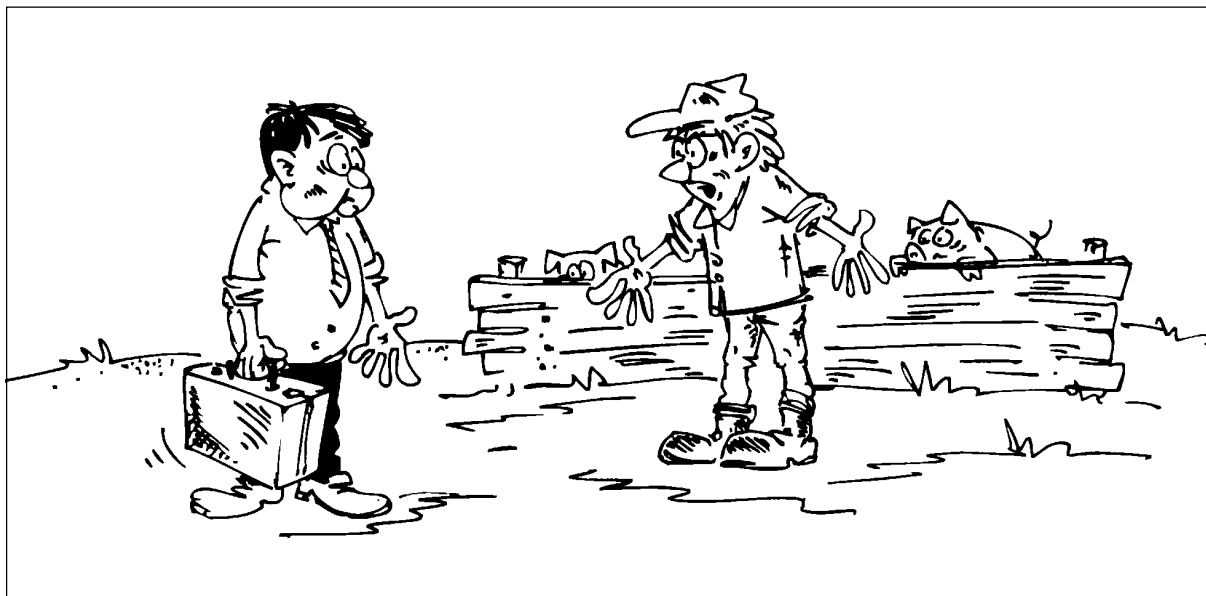
Ik gadu ES paredz līdzekļus dažādām programmām, kuras tiek īstenotas galvenokārt dalībvalstīs un dēvētas par saistībām. Savukārt reāls maksājums Latvijas budžetā no ES nonāk tikai pēc tam, kad Eiropas Komisija no Latvijas ir saņēmusi pieprasījumu par iztērētajiem līdzekļiem. Turklāt maksājums laikus nonāk tikai tad, ja, pārbaudot maksājumu pareizību, nav konstatētas kļūdas. Šo iemeslu dēļ maksājumi var aizkavēties pat gadu.

No 2000. līdz 2006. gadam maksājumu budžeta *griesti* ir noteikti 1,27% apmērā no ES nacionālā kopprodukta. Tas nozīmē, ka katra dalībvalsts ES budžetā nemaksā vairāk par 1,27% no sava iekšzemes kopprodukta.

ES budžeta izlietojums un finanšu perspektīvas [<http://www.europa.eu.int>]
 (pēc 2007. gada – EK piedāvājums attiecībā uz Finanšu perspektīvu)

8. attēls. ES budžeta izlietojums un finanšu perspektīvas

6. Iekšējais ES atbalsts lauksaimniecībai Pasaules Tirdzniecības organizācijas izpratnē

Atbilstoši PTO terminoloģijai atbalsta maksājumi tiek klasificēti *kastēs*, kurām dotas luksofora krāsas: zaļā – atļauts; dzeltenā – samazināms, sarkanā – aizliegts. Lauksaimniecības līgumā nav sarkanās *kastes*, lai gan iekšējā atbalsta samazināšanas saistību līmeņa pārsniegšana ir noteikta dzeltenajā *kastē*. Vēl ir *zilā* kaste, kas saistīta ar programmām, kuras ierobežo ražošanu. Ir noteikti arī atbrīvojumi jaunattīstības dalībvalstīm.

Dzeltenā *kaste*:

- tirgus intervence;
- cenu atbalsts;
- produktu specifiskie maksājumi;
- *ne-produktu* specifiskie maksājumi.

Tie ir visi ražošanu un tirdzniecību kropļojošie iekšējie atbalsta pasākumi, kas noteikti Lauksaimniecības līguma 6. pantā un ietver visus cenu atbalsta pasākumus vai tiešās ar ražošanas apjomiem saistītās subsīdijas. Lauksaimniecības līgums paredz to pakāpenisku ierobežojumu. Minimālais atļautais atbalsts attīstītajām dalībvalstīm ir noteikts 5% apmērā no lauksaimnieciskās ražošanas vērtības un 10% apmērā jaunattīstības dalībvalstīm. Latvijai līdz 2003. gada 1. janvārim atļautais atbalsta līmenis tika noteikts SDR 24 milj. (LVL 19,2 milj.), bet pēc tam jāievēro minimālais atļautā atbalsta līmenis.

Ir noteikti atbrīvojumi no samazināšanas saistībām, ja valsts atbalsts paredz veicināt lauksaimniecības un lauku attīstību jaunattīstības valstīs, kurās investīciju subsīdijas pieejamas galvenokārt lauksaimniecībai un ražotāju ienākumi ir zemi, kā arī atbalsts paredz narkotisko augu iznīcināšanu.

Zilā *kaste*:

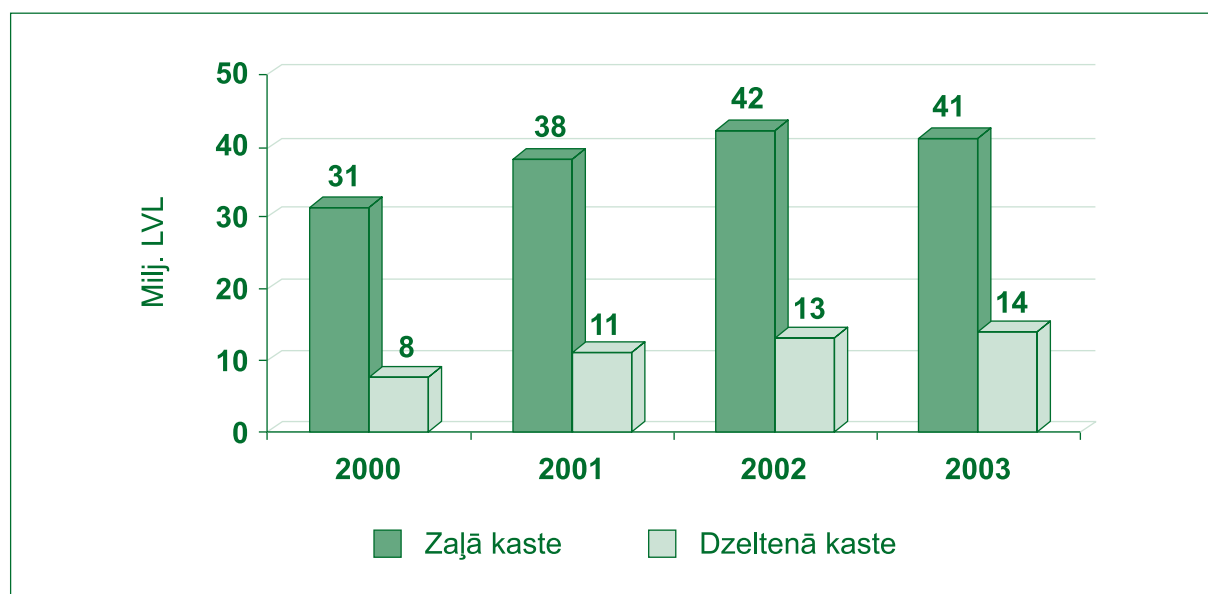
- maksājumi, kas attiecas uz noteiktu teritoriju un ražu;
- maksājumi, kas tiek veikti 85% apmērā vai mazāk no ražošanas bāzes apjoma;
- maksājumi par ganāmpulku, kas tiek veikti pēc noteikta galvu skaita.

Atbalsts, kas papildus dzeltenās *kastes* kritērijiem paredz lauksaimniekiem ražošanas ierobežošanu, ir zilajā *kastē*. Atšķirībā no zaļajā *kastē* iedalītā atbalsta te jānotiek ražošanai, lai varētu saņemt maksājumus, bet patiesībā tie nav tieši attiecināti uz konkrēto ražošanas apmēru. Zilās *kastes* subsīdijām nav noteikts izlietojuma ierobežojums. Daudzas valstis vēlas šo *kasti* paturēt, jo tām tas ir iedarbīgs līdzeklis, ar ko risināt problēmas, kas rodas, ja atsakās no kropļojošajām dzeltenās *kastes* subsīdijām.

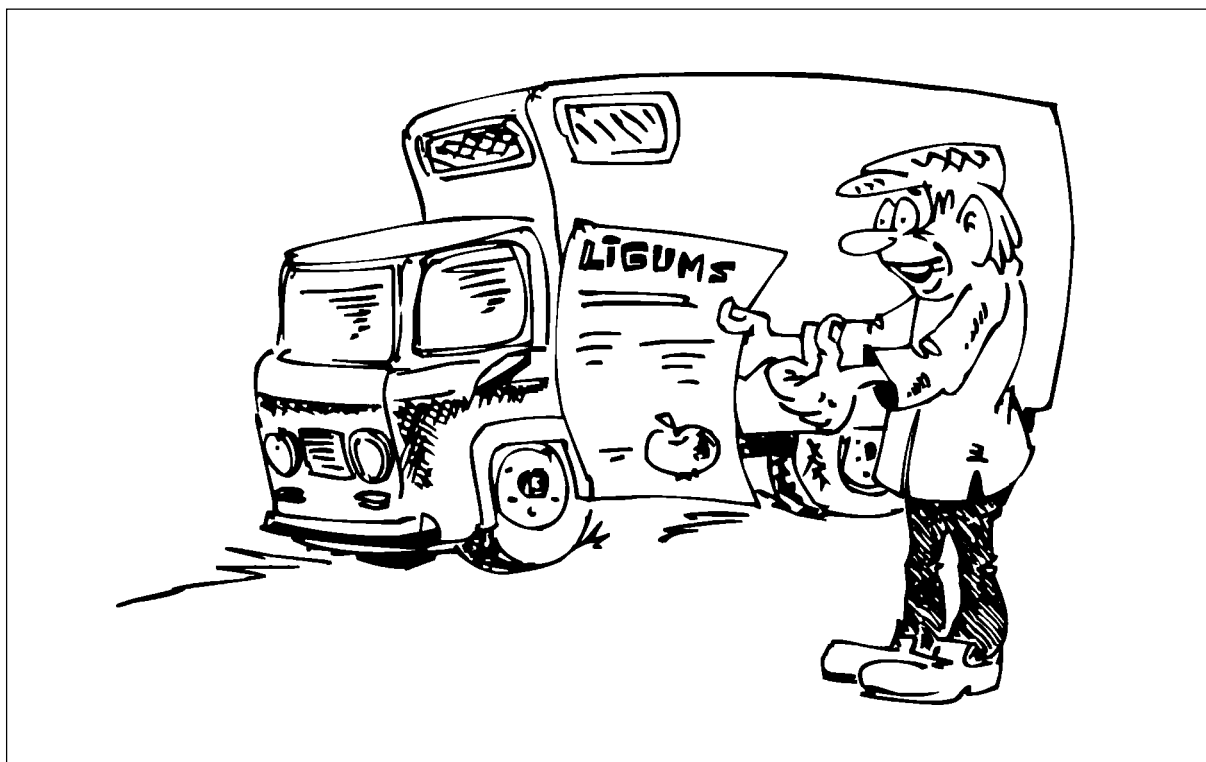
Zaļā kaste

Zaļās *kastes* subsīdijas nekropļo tirdzniecību, vai arī to ietekme ir minimāla. Šīs subsīdijas var tupināt, tās nav jāsamazina. Atbalstu piešķir atbilstoši valdības programmām, kas nedrīkst paredzēt cenu atbalstu. Šīs programmas nav domātas noteiktiem produktu veidiem, un iekļautais atbalsts lauksaimniekiem nav saistīts ar konkrēto ražošanas līmeni vai cenām. Ietvertas arī vides aizsardzības un reģionālās attīstības programmas. Tādējādi zaļās *kastes* subsīdijām nav ierobežojuma, ja tiek izpildīti specifiskie politikas kritēriji, ko nosaka Lauksaimniecības līguma II pielikuma prasības (piemēram, atbalsts pētījumiem, slimību kontrolei, konsultācijām, mārketinga veicināšanai, ienākumu apdrošināšana un palīdzība katastrofu gadījumos, vides aizsardzība u. c.).

Finansējuma izlietojums Latvijas iekšējam atbalstam lauksaimniecībai zaļajā un dzeltenajā *kastē* parādīts 9. attēlā.

9. attēls. Latvijas iekšējā atbalsta dalījums *kastēs*

7. ES – lielākā pasaules lauksaimniecības preču tirgotāja

ES tirdzniecības politika tiek attīstīta vienlaikus trīs dimensijās.

- Daudzpusējā – PTO ietvaros ar 147 valstīm (tās mērķis ir veicināt savstarpēju pieeju pasaules tirgum ar vienlīdzīgiem un globāli pārvaldāmiem nosacījumiem).
- Divpusējā – noslēgti reģionālie sadarbības un tirdzniecības līgumi ar 121 valsti.
- Vienpusējā – ieviešot vienpusējus pasākumus kā papildu tirdzniecības politikas instrumentu 172 jaunattīstības valstu interesēs (vispārējā priekšrocību sistēma u. c.).

ES ir galvenā dalībniece globālajā lauksaimniecības tirdzniecībā, jo ir lielākā importētāja un otra lielākā pārtikas produktu eksportētāja. ES ieņem arī vadošo vietu PTO globālo tirdzniecības līgumu noslēgšanā. ES jau noslēgusi vienošanos vai ir sarunu procesā par:

- divpusējo tirdzniecības līgumu slēgšanu ar atsevišķām trešajām valstīm;
- brīvās tirdzniecības līgumu slēgšanu ar tās kaimiņu valstīm;
- speciāliem pasākumiem ar jaunattīstības valstīm, kas paredz piešķirt priekšrocības šo valstu preču pieejai ES tirgum;
- sadarbību tirdzniecībā ar atsevišķām reģionu grupām, piemēram, Merkosūras grupas Dienvidamerikas valstīm (Argentīnu, Brazīliju, Paragvaju, Urugvaju).

ES ir vienīgā lielā tirgotāja starp turīgajām nācijām, kas ne tikai jaunattīstības valstu importam piešķir preferenciālo pieeju savam tirgum, bet patiesi arī importē ievērojamu daudzumu no šīm valstīm.

ES un Lauksaimniecības preču tirdzniecības liberalizācija

ES atbalsta vienotus un izdevīgus daudzpusējās tirdzniecības noteikumus, kas regulē augošo tirdzniecību starp visām pasaules valstīm neatkarīgi no to attīstības pakāpes. Tāpēc ES ir aktīva PTO dalībiece un iesaistās lauksaimniecības sarunās. Tā apņēmusies stingri ievērot Dohas Attīstības programmu (izstrādāta PTO dalībvalstu Ministru konferencē Dohā, Katarā, 2001. gada novembrī), uz kā balstītas pašreizējās lauksaimniecības sarunas, kuru mērķis – sasniegt lielāku tirdzniecības liberalizāciju, vienlaikus veicinot attīstību.

PTO dalībvalstis 2004. gada 1. augustā lika pamatu turpmākām sarunām, apņēmoties vienoties par ievērojami lielāku lauksaimniecības preču tirdzniecības liberalizāciju nekā iepriekšējās lauksaimniecības sarunās Urugvajes raundā (1986.–1994. gads). Panāktā vienošanās par Ietvara dokumentu iekļauj ES KLP reformu. Vienošanās paredz:

- tirgus kropļojošā iekšējā lauksaimniecības atbalsta (subsīdiju) likvidēšanu, tostarp ražošanas tiešā atbalsta samazināšanu, lauku attīstības atbalsta ierobežošanu, nosakot stingrākus kritērijus, atbalsta pārorientēšanu uz vides saudzēšanu, kvalitātes standartu ievērošanu, dzīvnieku labklājības nodrošināšanu, lauku aktivitāšu veicināšanu, kas nav saistīts ar ražošanu, utt.;
- tirdzniecību kropļojošā eksporta subsīdiju likvidēšanu un citu eksporta atbalsta veidu (kredītu, apdrošināšanas programmu) ierobežošanu, nosakot stingrākus kritērijus;
- svarīgu ieguldījumu lauksaimniecības tirgu atvēršanā – importa nodokļu samazināšanu un tehnisko barjeru atcelšanu tirdzniecībā;
- ievērot pārtikas marķēšanas prasības, kas apliecina kvalitāti un piederību noteiktam ražotājam, vienlaikus pieļaujot mērenākus nosacījumus jutīgajiem lauksaimniecības produktiem.

Šis sarunu raunds tiek saukts arī par Attīstības sarunu raundu, jo katrā jautājumā jaunattīstības valstīm kopējo saistību ieviešanā paredzēts īpašs režīms ar vieglākiem nosacījumiem un ilgāku ieviešanas periodu, ko ES pārliecinoši atbalsta.

8. Produktu kvalitāte – atslēga uz panākumiem

KLP nav domāta tikai tāpēc, lai garantētu taisnīgu dzīvi lauksaimniekiem. Tā patērētājiem dod tiesības uz drošu un augstas kvalitātes pārtiku. Tāpēc ES izstrādā tādus noteikumus, kas liek lauksaimniekiem ievērot dažādas prasības, lai pārtika, ko iegādāsies patērētāji, atbilstu noteiktiem standartiem.

Eiropā ir daudz dažādu reģionu. Lauksaimniecības produktu ražošanas nosacījumi ir atšķirīgi. Atšķirīgos reģionos ir arī specifiskas ražošanas metodes un kulinārijas tradīcijas. Eiropieši un globālie patērētāji izrāda aizvien lielāku interesi par produktu kvalitāti.

ES aizsargā pārtikas drošību daudzos un dažādos veidos, piemēram, īstenojot pasākumus, kas orientēti uz produktu drošības un higiēnas uzlabošanu; ieviešot pārtikas marķēšanu; izstrādājot noteikumus dzīvnieku un augu veselībai un dzīvnieku labklājībai; kontrolējot pesticīdu pārpalikumu, piedevu un barības vielu saturu pārtikā. ES nostāja ir vērsta uz stingru pārraudzības un kontroles sistēmas noteikumu izveidošanu, tādējādi nodrošinot efektīvu vienotā tirgus funkcionēšanu.

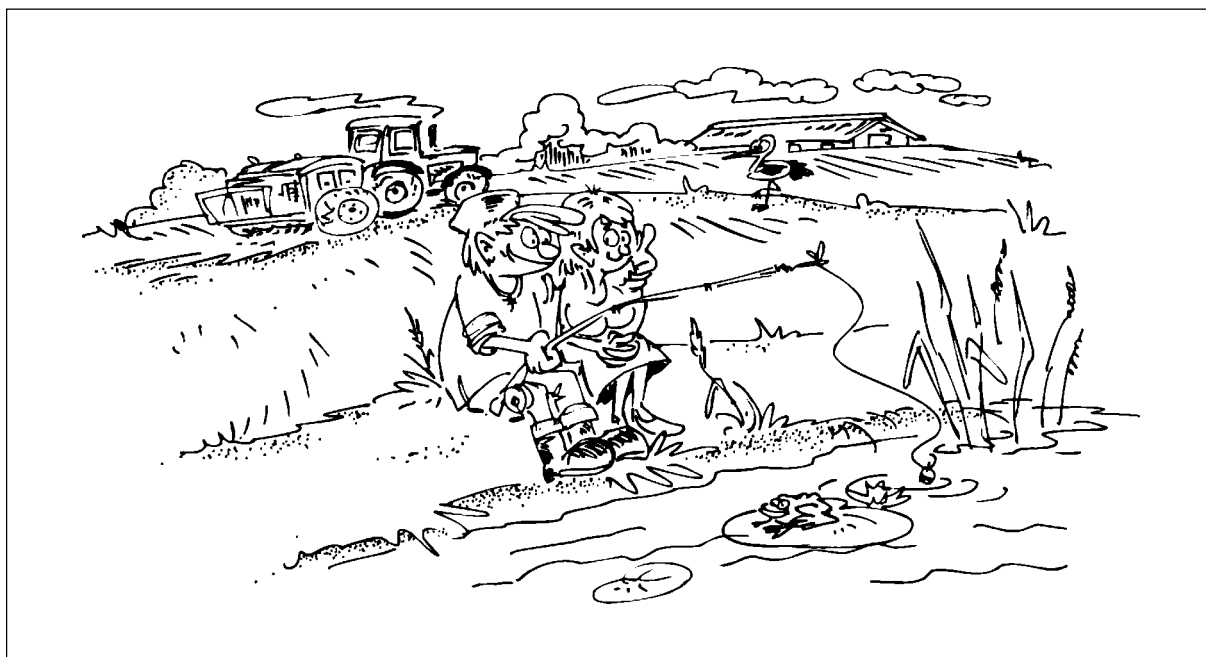
Arvien lielākas patērētāju daļas izvēle ir maksāt vairāk par garantētu kvalitāti. KLP nodrošina, lai varētu identificēt drošu, kvalitatīvu produktu un to, lai patērētāji netiktu maldināti ar produktu *imitācijām*. Dalībvalstīm ir iespējas veikt politiskus pasākumus, kā to paredz KLP, tostarp sniedzot atbalstu, veicinot lauksaimnieku brīvprātīgu iesaistīšanos ES vai nacionālo shēmu plānošanā, tādējādi nodrošinot kvalitatīvu lauksaimniecības produkciju.

Centieni uzlabot pārtikas kvalitāti vienmēr bijis viens no svarīgākajiem KLP uzdevumiem. Lai atceramies vīna kvalitātes marķēšanas sistēmas attīstību pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados un olīveļļas, augļu un dārzeņu sektora produkcijas kvalitātes uzlabošanu. Visā KLP

pastāvēšanās laikā un visās KLP sfērās vienmēr ir veikti pārtikas kvalitātes uzlabošanas pasākumi. Daži no šiem pasākumiem ir:

- gaļas lopu identifikācijas sistēma un gaļas marķēšanas noteikumi, panākot pilnu gaļas izsekojamību no mazumtirgotāja līdz lauksaimniekam, kas saražojis šo produkciju;
- produktu kvalitātes uzlabošana Lauku attīstības politikas ietvaros, izmantojot lauksaimnieku finansiālu stimulēšanu;
- īpašs atbalsts bioloģisko produkciju ražojošām saimniecībām.

Latvijā Pārtikas un veterinārais dienests (PVD) veic pārtikas aprites un veterinārmedicīnas nozares valsts uzraudzību un kontroli. PVD 2002. gadā pārņēma visas pārtikas aprites ķēdes uzraudzību un kontroli, 2003. gadā turpināja attīstīt un pilnveidot nekaitīguma, kvalitātes un higiēnas apstākļu kontroli pārtikas aprītē atbilstoši modernajai koncepcijai “no fermas līdz galdam”, organizējot un veicot uzraudzību un kontroli divos galvenajos savstarpēji saistītos pamatvirzienos (uzraudzības jomās): pārtikas aprītē (valsts pārtikas aprites uzraudzība) un dzīvnieku veselībā un labturībā (valsts veterinārā uzraudzība).

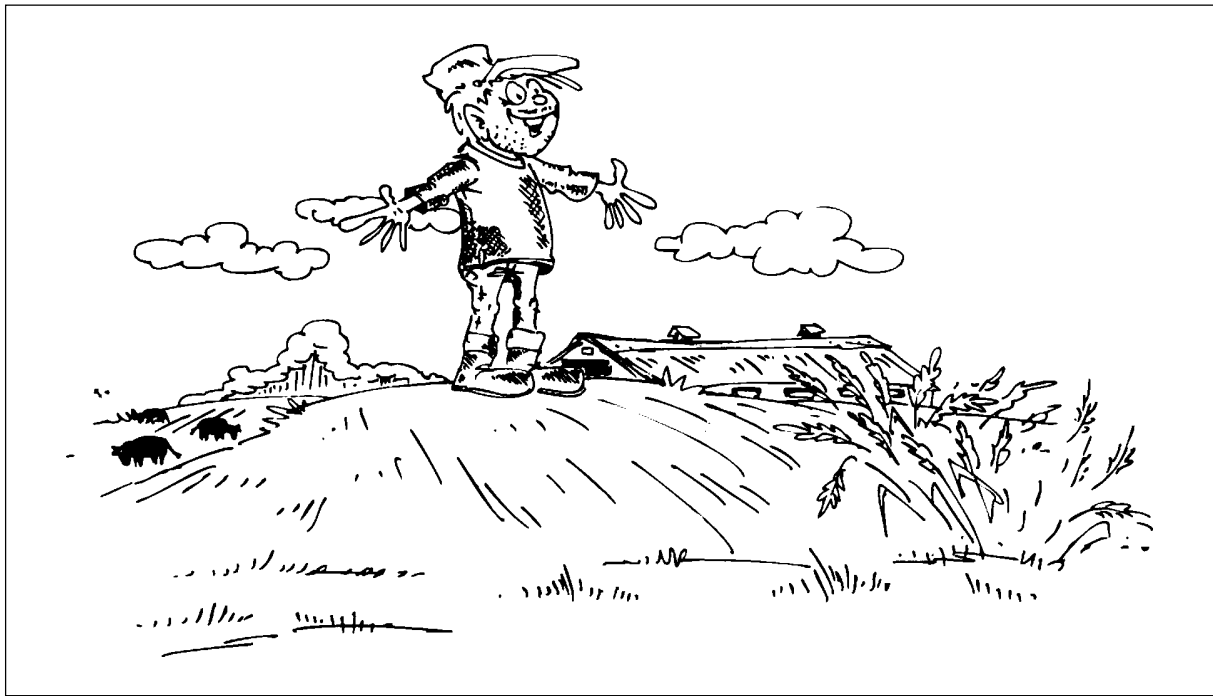
9. Apkārtējā vide

Lauksaimniecībai ir nozīmīga loma vides veidošanā un ietekmēšanā dažnedažādos veidos visās ES dalībvalstīs. Tās ietekme uz apkārtējo vidi ir redzama: ir liela lauksaimniecības zemes platība ar augstu dabisko vērtību, bet ir arī lauksaimniecības ietekmē piesārņotas zemes platība, kas degradē apkārtējo vidi. Šī ir joma, kurā ES politika pēdējo desmitu gadu laikā mainījies visvairāk. Arī nākotnē tā būs uzmanības centrā, un ražotājiem būs jārēķinās ar aizvien stingrākām prasībām.

Puse no ES zemes ir apstrādāta. Šis fakts ir ļoti svarīgs ES dabiskajai videi. Saimniekošana un dabas uzdevumi ietekmē cits citu. Cauri gadsimtiem un līdz pat šai dienai saimniekošana palīdzējusi izveidot un daļēji saglabāt dabiskās vides vērtību, kā arī daudz dabas ainavu visā ES, kas ir bagātas ar dažādiem savvaļas dzīvniekiem.

Praktiskā saimniekošana un dabiskā apkārtējā vide ir cieši vienota. Kamēr vērtīgā dabiskā vide ES ir saglabāta ar ekstensīvo saimniekošanu, kas neskaitāmām savvaļas sugām ļauj izdzīvot, praktiskā lauksaimniecība var arī nelabvēlīgi iespaidot dabiskos resursus. Neatbilstoša saimniekošana un zemes izmantošana var piesārņot augsni, ūdeni un gaisu, vienlaikus iznīcinot dabisko vidi un veicinot savvaļas dzīvnieku izmiršanu.

Vides uzdevumu integrēšana lauksaimniecības politikā sākās pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados. Kopš tā laika KLP aizvien vairāk ir piemērojusi savu darbību ilgtspējīgiem mērķiem. KLP uzdevumi ietver palīdzību lauksaimniecībai, lai tā varētu realizēt tās daudzfunkcionālo lomu sabiedrībā: ražošanas drošību un veselīgu pārtiku, veicinošu lauku dabas resursu ilgtspējīgu attīstību, apsaimniekotās vides un tās biodaudzveidības statusa saglabāšanu un attīstību. Šie uzdevumi ir ļoti svarīgi ES, piemēram, izveidojot kopējus noteikumus ģenētiski modificētiem organismiem (ĢMO) lauksaimniecībā.

10. Lauku attīstības jaunā politika: labāka, plašāka, vienkāršāka

Eiropas Komisija ir pieņēmusi lēmumu stiprināt ES lauku attīstības politiku un ievērojami vienkāršot tās īstenošanu. ES lauku attīstības politikai tiek piešķirts lielāks *svars* reformētajā KLP, atbilstoši iedzīvotāju vēlmei pievērst lielāku uzmanību vides aizsardzībai, pārtikas nekaitīgumam un kvalitātei. Ieviešot vienotu finansējuma un plānošanas *instrumentu*, jauno politiku varēs vienkāršāk pārvaldīt un kontrolēt, palielināsies konsekvence un pārredzamība. Dalībvalstīm un reģioniem būs vairāk tiesību izvēlēties, kā šīs programmas īstenot.

Jaunās lauku attīstības politikas galvenās iezīmes:

- vienots finansējuma un plānošanas *instruments* – Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantijas fonds lauku attīstībai;
- jauna stratēģiskā pieeja lauku attīstībai, pievērstoties ES prioritātēm;
- kontroles, novērtēšanas un atskaitīšanās sistēma, skaidrāk sadalot atbildību starp dalībvalstīm un Komisiju;
- izteiktāka pieeja *no apakšas uz augšu*. Dalībvalstīm, reģioniem un vietējām darba grupām būs vairāk iespēju ietekmēt programmu pielāgošanu vietējām vajadzībām.

Jaunās lauku attīstības politikas trīs galvenie mērķi:

1. ass. Uzlabot konkurētspēju lauksaimniecībā un mežsaimniecībā.

Piemēram:

- modernizēt saimniecības;
- uzlabot un attīstīt infrastruktūru, kas saistīta ar lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību;
- atbalstīt lauksaimniekus, kas piedalās pārtikas kvalitātes shēmās;
- piesaistīt jaunus lauksaimniekus;

- atbalstīt daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizāciju, palīdzot tām kļūt konkurētspējīgām.

Pirmās ass mērķim jāiztērē vismaz 15% no valsts līdzekļiem. ES līdzfinansējuma maksimālais apjoms ir 50% (75% konverģences reģionos).

2. ass. Vides aizsardzība un zemes apsaimniekošana.

Piemēram:

- maksājumi par saimniekošanu nelabvēlīgākos dabas apstākļos;
- *NATURA 2000* maksājumi;
- vidi saudzējošas lauksaimniecības pasākumi;
- dzīvnieku labturības maksājumi.

Vidi saudzējošas lauksaimniecības pasākumi joprojām būs obligāti. Saņēmējiem jāievēro ES un valsts prasības lauksaimniecībā un mežsaimniecībā.

Otrās ass mērķim jāiztērē vismaz 25% no valsts līdzekļiem. ES līdzfinansējuma maksimālais apjoms ir 55% (80% konverģences reģionos).

3. ass. Dzīves kvalitātes uzlabošana un lauku ekonomikas dažādošana.

Piemēram:

- ar lauksaimniecību nesaistīto darbību dažādošana;
- atbalsts mikrouzņēmumu veidošanai;
- tūrisma veicināšana;
- ciematu atjaunošana.

Trešās ass mērķim jāiztērē vismaz 15% no valsts līdzekļiem. ES līdzfinansējuma maksimālais apjoms ir 50% (75% konverģences reģionos).

Jaunā ES lauku attīstības politika paredz arī **jaunu pieeju LEADER programmai**. Katrā programmā jābūt *LEADER* elementam vietējo darba grupu attīstības stratēģiju īstenošanai. Vismaz 7% no programmas finansējuma tiek īstenoti ar *LEADER* starpniecību.

INFORMATĪVĀS LAPAS PAR KOPĒJO LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKU

2005. gada jūnijs

KLP mērķi un pamatprincipi

Kopējā lauksaimniecības politika ir *instrumentu un pasākumu* kopums, kuru realizējot Eiropas Savienības dalībvalstis paredz sasniegt Romas līgumā definētos mērķus.

KLP tika radīta 1957. gadā, lai nodrošinātu garantētu pārtikas piegādi Eiropas Kopienai. Mūsdienās tā arī uztur un veicina lauku attīstību ar diversifikācijas palīdzību. Galvenā prioritāte ir patērētāja vajadzības, tāpēc jāražo augstas kvalitātes pārtika, vienlaikus nekaitējot videi.

KLP pamatprincipi ir definēti Romas līgumā, ar kuru sešas valstis nodibināja Eiropas ekonomisko kopienu. Līgums stājās spēkā 1958. gada 1. janvārī. 1958. gada jūlijā *Stresas* konferencē tika pieņemti **trīs galvenie KLP principi**.

- 1. Vienots lauksaimniecības preču tirgus.** Tas nozīmē brīvu lauksaimniecības produktu pārvietošanos dalībvalstu teritorijā. To panāca ar:
 - a) muitas tarifu un citu tirgošanās šķēršļu barjeru, kā arī konkurenci kropļojošu subsīdiu likvidēšanu;
 - b) vienotu cenu un kopēju konkurences likumu ieviešanu;
 - c) pārvaldes tiesību harmonizēšanu;
 - d) valūtas paritāšu stabilizēšanu;
 - e) vienotu likumu ieviešanu uz ES ārējām robežām.
- 2. Priekšrocības Savienības locekļiem** (kopīga tirgus aizsardzība). Tas nozīmē, ka Eiropas Kopienā ražotajiem produktiem salīdzinājumā ar importētajiem vajadzētu saņemt priekšrocības. Tās attiecas uz regulēšanas mehānismiem importam un eksportam, kā arī ražotāju subsīdijām.
- 3. Solidaritāte finanšu jautājumos** (kopīga finanšu sistēma). Tas nozīmē, ka izmaksas, kas rodas, realizējot Kopējās lauksaimniecības politiku, ir jāsedz kopīgi visām dalībvalstīm neatkarīgi no tā, kurai tās radīsies. Piemēram, franču kviešu eksporta subsīdiu dēļ radušās izmaksas nesegtu Francija vien, bet gan visas dalībvalstis.

Kopējās lauksaimniecības politikas mērķi ir minēti Romas līguma 33. pantā. Tie ir pieci:

- a) **kāpināt lauksaimniecisko ražošanu**, veicinot tehnisko progresu un nodrošinot lauksaimnieciskās ražošanas racionālu attīstību, kā arī ražošanas faktoru, īpaši darbaspēka, optimālu izmantošanu;
- b) **nodrošināt lauksaimniekiem pieņemamu dzīves standartu**, it īpaši palielinot lauksaimniecībā nodarbināto personu ienākumus;
- c) **stabilizēt tirgu**;
- d) **nodrošināt izejvielu un resursu pieejamību**;
- e) **nodrošināt**, lai precēm, nonākot pie patērētājiem, būtu **saprātīgas cenas**.

Luksemburgas reformas *instrumenti*:

- *KLP tirgus politikas* pārskatīšana – nesimetrisks cenu samazinājums piena sektorā; ikmēneša laukaugu sektora peļņas palielināšana; rīsu, cieto kviešu, riekstu, kartupeļu cietes un cietās lopbarības sektoru reforma;
- *Vienotais maksājums*, kas paredz pāreju no ražošanas atbalsta uz ražotāja atbalstu, taču ar iespēju daļu maksājumu piesaistīt ražošanai noteiktos sektoros, nekropļojot tirgu (*sk. 2. un 3. informatīvo lapu*);
- jāievēro *labs lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklis*; vides, pārtikas drošības, dzīvnieku un augu veselības un dzīvnieku labturības *standarti* jeb *savstarpējā atbilstība* (*sk. 4. informatīvo lapu*);
- *obligātās atmatas* (*sk. 3. informatīvo lapu*);
- *saimniecību konsultatīvā sistēma* ar mērķi konsultēt lauksaimniekus par laba lauksaimniecības un vides stāvokļa ievērošanu (*sk. 6. informatīvo lapu*);
- tiešo maksājumu pakāpeniska samazināšana (*modulācija*) lielajiem lauksaimniekiem, lai papildus finansētu lauku attīstības pasākumus (*sk. 6. informatīvo lapu*);
- *finanšu disciplīna*, lai netiktu pārsniegti budžeta griesti līdz 2013. gadam (*sk. 6. informatīvo lapu*);
- ES atbalstīti *lauku attīstības pasākumi*.

Galvenās KLP institūcijas:

- Lēmējinstiūcija – Lauksaimniecības Ministru padome;
- Īpašā lauksaimniecības komiteja;
- Eiropas Parlaments – neliela ietekme, tikai ar uzklauššanas tiesībām;
- Komitoloģija – 30 KLP komitejas, patērētāju aizsardzības komitejas;
- Profesionālo lauksaimnieku organizāciju konfederācija – lielākā *jumta organizācija* ar ietekmi lobbija lomā;
- Pasaules Tirdzniecības organizācija.

Likumdošana

2003. gada 29. septembra Padomes regula (EK) Nr. **1782/2003**, ar ko izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku, dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem, kā arī groza Regulas Nr. 2019/93, Nr. 1452/2001, Nr. 1453/2001, Nr. 1454/2001, Nr. 1868/94, Nr. 1251/1999, Nr. 1254/1999, Nr. 1673/2000, Nr. 2358/71 un Nr. 2529/2001.

2004. gada 22. marta Padomes Regula (EK) Nr. **583/2004**, kas sakarā ar jauno dalībvalstu pievienošanu ES groza Regulas Nr. 1782/2003, Nr. 1786/2003 un Nr. 1257/1999.

2004. gada 22. marta Padomes lēmums **2004/281/EC**, ar ko piemēro Pievienošanās ES līguma nosacījumus jaunajās dalībvalstīs.

2004. gada 21. aprīļa Komisijas Regula (EK) Nr. **795/2004**, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus, kā īstenot Vienotā maksājuma shēmu, kas paredzēta Padomes Regulā Nr. 1782/2003.

2004. gada 21. aprīļa Komisijas Regula (EK) Nr. **796/2004**, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus, kā īstenot savstarpējo atbilstību, modulāciju un vienoto administrēšanas sistēmu, kas paredzētas Padomes Regulā Nr. 1782/2003.

2004. gada 29. oktobra Komisijas Regula Nr. **1973/2004**, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus Padomes Regulas (EK) Nr. 1782/2003 piemērošanai attiecībā uz šīs Regulas IV un IV a) sadaļā minētajām atbalsta shēmām un atmatā atstātās zemes izmantošanu izejvielu ražošanai.

Kopējās lauksaimniecības politikas vēsture

Kopējās lauksaimniecības politikas reformas

1. 1983.–1988. gads.

Kvotu ieviešana, garantētas iepirkuma cenas un cenu iesaldēšana. Lai izveidotu stabilu budžetu, ieviesa tā saukto ražošanas stabilizatoru sistēmu kvotu un citu ražošanas ierobežošanas instrumentu veidā.

Sociāli strukturālajā jomā tiek atbalstītas zemnieku saimniecības, veicinot to attīstību un konkurenci, palīdzot tām izdzīvot, neraugoties uz krasajiem tirgus un cenu politikas ierobežojumiem.

Situācija lauksaimniecībā neuzlabojās, kvotu mehānisms nedz samazināja, nedz ierobežoja ražošanu, arī sociāli strukturālajā jomā sasniegumi bija minimāli, kas izraisīja nopietnu finansiālo krīzi.

2. 1988.–1992. gads.

Šis posms raksturīgs ar tā dēvēto “budžeta stabilizēšanu”.

Eiropas Padomes lēmumi tieši ietekmēja KLP attīstību:

- 1) tika izdalīti līdzekļi un izstrādāta daudz stingrāka budžeta politika, nekā 1984. gadā noteiktie lauksaimniecības budžeta *griesti*;
- 2) apvienojot trīs agrāk izmantotos fondus, tika izveidots viens – Eiropas Lauksaimniecības struktūras un tirgus regulēšanas fonds (ELSTR), no kura tika veikta visa lauksaimniecības subsidēšana;
- 3) tika ieviesta ražošanas *stabilizatoru* sistēma vairākās nozarēs.

3. 1992. gads – Makšerija (*McSharry*) reforma.

Apspriešanai 1991. gadā piedāvāja Makšerija plānu – pasākumu kompleksu, kas nosaukts toreizējā Eiropas Savienības lauksaimniecības komisāra vārdā. Ministru padome to apstiprināja 1992. gada maijā un jūnijā. Reformas mērķis – KLP veidot vairāk savienojamu ar starptautiskās tirdzniecības prasībām.

Galvenie elementi:

- 1) pāreja no cenu atbalsta uz tiešo ienākumu atbalstu;
- 2) intervences cenu samazinājums;
- 3) lauksaimniekiem zaudēto ienākumu kompensācija;
- 4) jauni lauku attīstības pasākumi. Pieņēma 3 galvenos:
 - *agrovīde*;
 - *apmežošana*;
 - *agrā pensionēšanās*.

4. 1997. gada jūlijā EK prezidents Žaks Santērs prezentēja dokumentu, kurā pausti Komisijas plāni saistībā ar ES nākotni kopumā, ieskaitot lauksaimniecības perspektīvas. Dokumentā uzsvēta radikālu vispārēju reformu nepieciešamība, ievērojot gaidāmo ES paplašināšanos. Komisijas diskusijās un pārrunās šis dokuments ieguvis nosaukumu *Agenda 2000 (Programma 2000)*. Tā centrējās uz turpmāku starptautiskās tirdzniecības liberalizācijas nepieciešamību, kā to pieprasīja Pasaules Tirdzniecības organizācijas noteikumi. Vienlaikus dokuments izstrādāts, ievērojot visas ar Savienības paplašināšanos saistītās izmaksas.

Agenda 2000 paredzēja:

- 1) intervences cenu pazemināšanu;
- 2) eksporta subsīdiiju samazināšanu;
- 3) ražošanas atbalsta samazināšanu;
- 4) tiešo maksājumu palielināšanu, lai kompensētu cenu un atbalsta maksājumu samazinājumu;
- 5) vides aizsardzības veicināšanu;
- 6) lauku attīstības veicināšanu.

Lai realizētu *Agenda 2000*, bija nepieciešams izstrādāt papildu dokumentus.

Eiropas Komisija 2002. gada 10. jūlijā pieņēma Vidēja perioda pārskatu par ES Kopējo lauksaimniecības politiku (*Mid-Term Review of the Common Agricultural Policy, COM (2002) 394 10.07.2002*) atbilstoši:

- Eiropas Padomes (EP) 1999. gadā Berlīnē pieņemtajam dokumentam *Agenda 2000*;
- Gēteborgā 2001. gadā pieņemtajai Līdzsvarotas attīstības stratēģijai (*Sustainable Development Strategy*);
- EK uzsaukumam *Vispārējās partnerības attieksme pret līdzsvarotu stratēģiju (Towards a Global Partnership on Sustainable Development (COM(2002)82))*.

2003. gada 21. janvārī EK papildināja KLP reformas priekšlikumus un akceptēja *Ilgtermiņa politikas perspektīvu lauksaimniecības ilgstošai attīstībai (A Long-term Policy Perspective For Sustainable Agriculture)*.

5. 2003. gada 26. jūnijs – Luksemburgas reforma.

Luksemburgā ES dalībvalstu un kandidātvalstu ministri panāca jaunu politisku vienošanos par KLP reformas priekšlikumiem, kas nosaka ES valstu lauksaimniecības attīstību un paredz radikālas izmaiņas KLP, kas maina ES atbalsta politiku lauksaimniecībai un paredz ievērojamus ietaupījumus. Šī reforma sastāv no vairākiem posmiem:

- 1) **vispārīgā likumdošanas pakete** – Eiropas Komisija apstiprina 2003. gada 29. septembrī. Paredz visās ES dalībvalstīs ieviest Vienoto maksājumu (*sk. 2. un 3. informatīvo lapu*) un veicināt jaunus Lauku attīstības pasākumus;
- 2) **Vidusjūras produktu pakete** – pieņemta 2004. gada 22. aprīlī Ministru Padomē. Paredz izveidot tiešā atbalsta shēmu noteikumus tabakas, kokvilnas, olīveļļas un apiņu sektorā;
- 3) **cukura reforma** – sāka 2004. gada vasarā;
- 4) **vīna sektora reforma** – plāno sākt 2006. gadā;
- 5) **augļu un dārzeņu sektora reforma** – plāno sākt 2006. gadā.

KLP REFORMAS PASĀKUMI JAUNAJĀS ES DALĪBVALSTĪS

INFORMĀCIJA PAR VIENOTO MAKSĀJUMU I

2005. gada jūnijs

2

Vienotā maksājuma shēmas ieviešana

Eiropas Savienības lauksaimniecības ministri 2003. gada jūnijā Luksemburgā vienojās par atbalstu Kopējās lauksaimniecības politikas reformai, kas paredz jaunu kārtību ES tiešo atbalsta maksājumu administrēšanā. Šī jaunā kārtība ir veidota uz jau esošās sistēmas bāzes, kas darbojas jau kopš 1993. gada.

Jaunā – Vienotā maksājuma (VM) – shēma aizstās lielāko daļu no patlaban ES dalībvalstīs spēkā esošajiem atbalsta maksājumiem.

VM princips ir: vienāds maksājums par lauksaimniecības zemes hektāru neatkarīgi no lauksaimnieciskās nozares un ražotās produkcijas veida, jo lauksaimnieciskās produkcijas ražošana nav obligāts nosacījums.

Galvenais nosacījums ir zemes uzturēšana labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Vienotā maksājuma elementi:

- maksājuma tiesības;
- maksājumu atdalīšana no ražošanas;
- valsts rezerve;
- reģionalizācija.

VM visas ES dalībvalstis var sākt piemērot kopš 2005. gada 1. janvāra.

Vecajām dalībvalstīm (ES-15), kā arī Slovēnijai un Maltai, kas ES tiešos atbalsta maksājumus pēc pievienošanās 2004. gada 1. maijā ieviesa ar *standarta shēmas* starpniecību, VM jāievieš, vēlākais, 2007. gadā (*sk. tabulu*).

VM shēmas ieviešanas gads ES-15

Valsts	VM shēmas ieviešanas gads	Sektori, kur VM shēmas ietvaros tiek atbalstīta ražošana
Austrija	2005.	Liellopi, apiņi
Beļģija	2005.	Zālāja un linu sēklas, liellopi
Dānija	2005.	Aitas, liellopi
Somija	2006.	Liellopi, zālāja un linu sēklas, aitas, laukaugi
Francija	2006.	Laukaugi, aitas, liellopi
Vācija	2005.	Tabaka, apiņi
Grieķija	2006.	Cietie kvieši, aitas
Īrija	2005.	Atbalstu ražošanai neizmanto
Itālija	2005.	Zālāja un linu sēklas
Luksemburga	2005.	Atbalstu ražošanai neizmanto
Nīderlande	2006.	Liellopi, linsēklas
Portugāle	2005.	Liellopi, aitas, zālāja un linu sēklas
Spānija	2006.	Zālāja un linu sēklas
Zviedrija	2005.	Liellopi
Lielbritānija	2005.	Ražošanu atbalsta tikai Skotijas reģionā

Standarta shēma paredz tiešos maksājumus konkrētām lauksaimniecības nozarēm, piemēram, laukaugu maksājumi, zīdītājgovju prēmijas u. c., katram tiešo maksājumu veidam nodrošinot administrēšanu atbilstoši ES prasībām.

Savukārt pārējām jaunajām ES dalībvalstīm (JDV), arī Latvijai, kur ES tiešie atbalsta maksājumi pēc pievienošanās tika ieviesti ar Vienotā platības maksājuma (VPM) shēmas starpniecību, VM shēma pēc dalībvalsts izvēles jāievieš ne vēlāk kā līdz 2009. gada 1. janvārim (*R1782/03 143b(9).p.*).

Patlaban ir skaidri zināms, ka 2006. gadā Latvijā turpinās piemērot VPM shēmu.

VM pieteikšanās nosacījumi

1. Lauksaimnieks, iesniedzot pieteikumu, reģistrējas VM pirmajā tā piemērošanas gadā.
2. Reģistrēšanās jāveic vēlākais līdz konkrētā gada 15. maijam.
3. Lauksaimnieki, kuri nebūs reģistrējušies VM saņemšanai līdz noteiktajam termiņam tā pirmajā ieviešanas gadā, maksājuma tiesības nesāņems arī turpmākos gadus (*R1782/03 71b(2).p.*).
4. Dalībvalstis jau gadu pirms VM shēmas pirmā piemērošanas gada var sākt iespējamo atbalsta saņēmēju identificēšanu un pagaidu maksājumu tiesību noteikšanu, īpaši gadījumos, kad mantošanas vai juridisku iemeslu dēļ ir pārveidota saimniecība (*R795/04 38.p.*).

Definīcijas

“Attaisnotā platība jeb hektārs, par kuru ir tiesības pretendēt uz atbalstu (*eligible hectare*)” – saimniecības lauksaimniecības zeme, ko aizņem aramzeme un pastāvīgās ganības, izņemot zemi, uz kuras atrodas ilggadīgās kultūras, mežs vai kuru izmanto ar lauksaimniecību nesaistītām darbībām (*R1782/03; 44(2).p.*).

Vienotā maksājuma gadījumā **attaisnotā platība būs platība, kas tiks deklarēta maksājuma pirmajā ieviešanas gadā.**

“Lauksaimniecības zeme” – aramzemes, pastāvīgo ganību un ilggadīgo kultūru kopējā platība (*R795/04 2(a).p.*).

“Aramzeme” – zeme, kas apstrādāta augkopībai, un zeme, kas atstāta atmatā, vai zeme, kas uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 1782/2003 5. pantu neatkarīgi no tā, vai tā ir siltumnīcām izmantota zeme vai zeme, kas pārklāta ar stacionāru vai pārvietojamu pārsegu (*R796/04 2(1).p.*).

Vienotais maksājums ir maksājums par attaisnoto lauksaimniecības zemi, kas ir uzturēta **labā lauksaimniecības un apkārtējās vides stāvoklī** (sk. 4. informmatīvo lapu), izņemot ilggadīgās kultūras, mežu un zemi, kas netiek izmantota lauksaimnieciskiem nolūkiem.

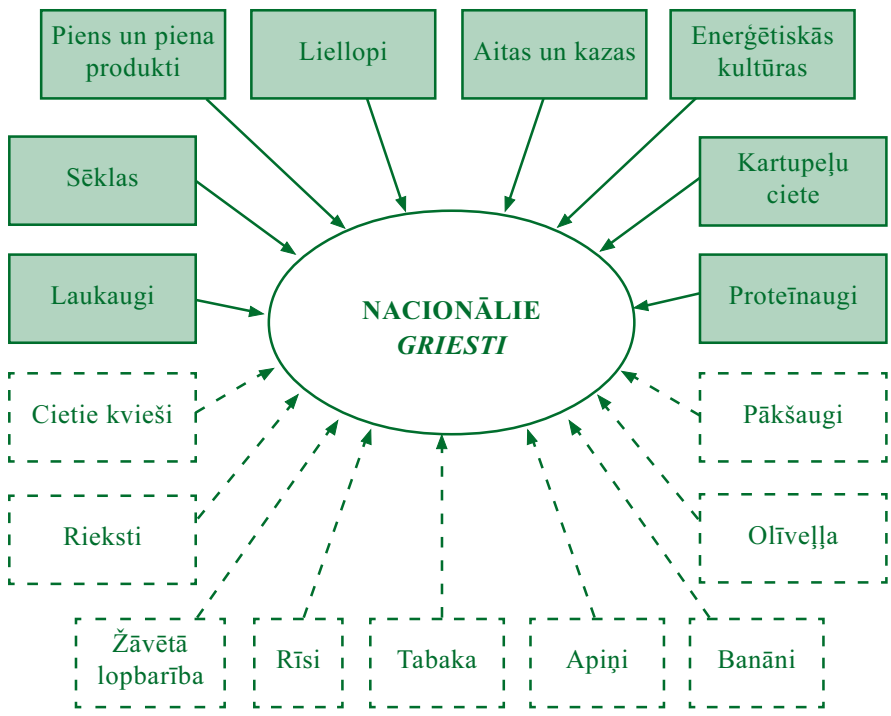
□ Attaisnoto platību lauksaimnieks drīkst izmantot jebkurai lauksaimnieciskai darbībai, izņemot ilggadīgo kultūru audzēšanai. ES *vecajās* dalībvalstīs arī augļu, dārzeņu un galda kartupeļu ražošanai.

□ Minētajai lauksaimniecības zemei lauksaimnieka rīcībā ir jābūt vismaz 10 mēnešus kopš datuma, kuru nosaka dalībvalsts, izņemot ārkārtas apstākļus. Dalībvalstis nosaka 10 mēnešu laika posma sākuma datumu katram lauksaimniekam no tā kalendārā gada 1. septembra, kas ir gadu pirms pieteikuma iesniegšanas par dalību VM shēmā, līdz nākamā kalendārā gada 30. aprīlim vai arī noteiktajā laika posmā ļauj to izvēlēties lauksaimniekam (R795/04 24(2).p.).

□ Katram lauksaimniekam atbilstoši deklarētajiem attaisnotās platības hektāriem tiks piešķirtas maksājumu tiesības, kas ļaus saņemt VM.

Vienotais maksājums = Nacionālie griesti (ES budžets) + LV finansējums jaunajās dalībvalstīs

Pamatojoties uz panākto sarunās pirms iestāšanās ES, Latvijai Vienotais maksājums paredz atbalstu šādiem sektoriem:

█ Sektori, par kuriem Latvijas lauksaimnieks var saņemt ES atbalstu.
 ▤ Sektori, kas Latvijai nav saistoši (nav piešķirts ES atbalsts).

Lai nodrošinātu to, ka kopējais atbalsta un tiesību līmenis nepārsniedz budžeta ierobežojumus Kopienas vai valsts līmenī pārskata periodā, un ņemot vērā vēlākās korekcijas, katrai dalībvalstij ir noteikti nacionālie griesti, kas aprēķināti kā visu to līdzekļu summa, kas katrā dalībvalstī piešķirta atbalsta maksājumiem saskaņā ar konkrētajām atbalsta shēmām. Nacionālo griestu pārsniegšanas gadījumā paredzēti proporcionāli samazinājumi.

“Pastāvīgās ganības” – zeme, ko izmanto stiebrzāļu vai cita veida zāles lopbarības dabiskai audzēšanai (pašsējā) vai kultivējot (iesējot) un kas nav bijusi iekļauta saimniecības augsekas sistēmā piecus gadus vai ilgāk, izņemot zemi, kas iekļauta atmatu shēmās saskaņā ar Padomes Regulas (EK) Nr. 1251/1999 6. pantu; zemi, kas iekļauta atmatu shēmās saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 01782/2003 54. panta 2. punktu un 107. pantu; atmatu platības saskaņā ar Padomes Regulu (EEK) Nr. 2087/92 un atmatu platības saskaņā ar Padomes Regulas (EK) Nr. 1257/1999 22., 23. un 24. pantu (R796/04 2(2).p.).

“Ilggadīgās kultūras” – nerotācijas kultūras, izņemot pastāvīgās ganības, kas atrodas uz attiecīgās zemes piecus gadus vai ilgāk un kas atkārtoti dod ražu, tostarp stādaudzētavas, kurās atklātā laukā audzē jaunus koksņainus augus turpmākai pārstādīšanai:

- vīnogulāju un potcelmu audzētavas;
- augļkoku audzētavas;
- dekoratīvo augu audzētavas; meža koku audzētavas (izņemot tās, kas ierīkotas meža zemē saimniecības pašas vajadzībām);
- audzētavas, kurās audzē tādus kokus un krūmus, ko paredzēts stādīt dārzos, parkos, ceļmalās un uz uzbūrumiem, tostarp potcelmus un jaunus stādus (R795/04 2(c).p.).

Ilggadīgajās kultūrās neiekļauj daudzgadīgas kultūras un daudzgadīgo kultūru stādaudzētavas.

“Daudzgadīgās kultūras” – šādi kultūraugi: artišoki, sparģeļi, rabarberi, avenes, kazenes, zīdkoka ogas un kazeņavenes, upenes, baltās vai sarkanās jāņogas un ērkšķogas, dzērvenes, mellenes un citas melleņu (*Vaccinium*) ģints ogas.

Platībās, uz kurām attiecas arī atbalsts par kultūraugiem ar augstu enerģētisko vērtību, par daudzgadīgiem kultūraugiem uzskata īslaicīgas rotācijas jaunaudzēs, *Miscanthus sinensis*, *Phalaris arundacea* (R795/04 2(d).p.).

Maksājumu atdalīšana no ražošanas

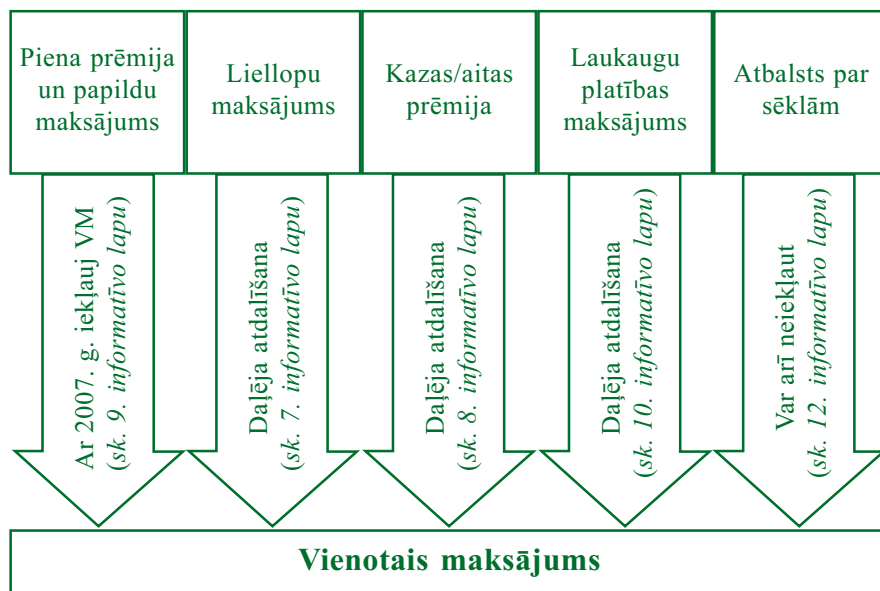
Atdalīšana (Decoupling) – ir pāreja no ražošanas atbalsta uz ražotāju atbalstu, ieviešot savstarpēji nesaistītā jeb no ražošanas atdalīto maksājumu ieņēmumu atbalsta sistēmu par katru saimniecību. Tā nepieciešama, lai veicinātu uz tirgu vairāk orientētu un ilgtspējīgāku lauksaimniecību (R1782/2003.).

Ir vairāki veidi maksājumu atdalīšanai no ražošanas:

- **pilnīga atdalīšana** – tas nozīmē, ka visi maksājumi tiks izmaksāti neatkarīgi no saimniecībā saražotā produkcijas daudzuma;
- **daļēja maksājumu atdalīšana** no ražošanas – ir alternatīva pilnīgas atdalīšanas pieejai. Katra dalībvalsts var izvēlēties iespēju daļēji saglabāt ar ražošanu (laukaugu platībām un/vai dzīvnieku skaitu) saistītās KLP atbalsta shēmas. Katra dalībvalsts, ievērojot regulā noteiktās iespējas, pati izvēlas, vai un kurus maksājumus saglabāt piesaistītus ražošanai.

Abus veidus var lietot arī kopā, piemēram, piena maksājumus atdalīt pilnīgi no ražošanas, bet maksājumus par laukaugiem piesaistīt ražošanai ne vairāk kā 25% apmērā no nacionālo *griestu* laukaugu komponentes.

Sektori, kuros VM ietvaros var saglabāt sasaisti ar ražošanu

Reģionalizācija

Reģionalizācija (regionalisation) – tiešo maksājumu (nacionālo *griestu* un maksājuma tiesību) sadalīšana (dažādošana/diferencēta sadalīšana) vienas dalībvalsts dažādiem reģioniem.

Jaunām dalībvalstīm VM shēma jāievieš reģionālajā līmenī. Tās definē reģionus, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem. **Ja jaunajā dalībvalstī ir mazāk kā 3 miljoni attaisnoto hektāru, tā var tikt uzskatīta par 1 reģionu.** Latvija var izvēlēties uzskatīt sevi par vienu reģionu vai arī lemt par vairāku reģionu definēšanu.

Piemērojot reģionalizāciju, katrai jaunajai dalībvalstij ir jāsadala tās nacionālie *griesti* starp reģioniem, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, tādējādi diferencējot maksājuma tiesību vērtību reģionos (R1782/03 71f.p.).

Reģionalizācijas izvēle jaunajām dalībvalstīm sniedz iespēju piemērot piemaksas par hektāru, balstoties uz objektīviem kritērijiem, nodrošinot vienādu izturēšanos pret visiem lauksaimniekiem un izvairoties no tirgus kropļošanas.

“Nacionālie griesti (national ceiling) jeb valstij noteiktā maksimāli pieļaujamā summa” –

summa, kas atspoguļo visus finanšu līdzekļus, ko var saņemt maksājumiem no Eiropas Savienības tiešo maksājumu budžeta.

R1782/03 VIII a pielikums Nacionālie griesti, milj. EUR

Gads	Latvija	ES atbalsta daļa, %
2005.	33,9	30%
2006.	39,6	35%
2007.	55,6	40%
2008.	69,5	50%
2009.	83,4	60%
2010.	97,3	70%
2011.	111,2	80%
2012.	125,1	90%
2013.	139,0	100%

“LV finansējums” –

jaunajai dalībvalstij ir iespēja piemaksāt tiešos maksājumus no valsts budžeta (R1782/03 143c(2).p.).

LV finansējums, milj. EUR (provizoriski)

Gads	2005.	2006.
ES (LAP)	9,75	4,88
Valsts budžets	61,04	78,37
Kopā	70,79	83,25

“Ārkārtas apstākļi” –

par ārkārtas apstākļiem kompetentā iestāde atzīst šādus gadījumus:

- 1) lauksaimnieka ilgstoša darbnespēja;
- 2) lauksaimnieka nāve;
- 3) lielas saimniecības daļas atsavināšana, ja to nevarēja paredzēt saistību uzņemšanās dienā;
- 4) stihiska dabas nelaime vai ugunsgrēks, kas būtiski ietekmē lauksaimnieka lauksaimniecībā izmantojamo zemi un lauksaimniecības dzīvnieku uzturēšanu;
- 5) epizootija, kas skārusi visus lauksaimnieka lauksaimniecības dzīvniekus vai daļu no tiem (R1782/03 40(4).p.).

Atļaujas ražot augļus, dārzeņus un galda kartupeļus

ES regulās ir noteikts, ka attaisnoto lauksaimniecības platību nevar izmantot ilggadīgo kultūru, augļu un dārzeņu, kā arī galda kartupeļu ražošanai.

Taču regulās ir arī dažas atkāpes par augļu, dārzeņu un galda kartupeļu ražošanu jaunajās dalībvalstīs un ES-15 valstīs, kas Vienoto maksājumu piemēro, izmantojot reģionālo modeli (R1782/03; 71.p.).

1. Lauksaimnieki var saņemt atļauju, lai izmantotu savu zemes gabalu augļu un dārzeņu produktu un galda kartupeļu ražošanai.
2. Par augļiem un dārzeņiem tiek uzskatīti visi produkti, kas minēti:
 - R2200/96 1(2). pantā par augļu un dārzeņu kopīgo tirgus organizāciju (*tomāti, sīpoli, ķiploki, puravi, kāposti, ziedkāposti, salāti, burkāni, ēdamās saknes, gurķi, pākšu dārzeņi, āboli, bumbieri, cidonijas, ķirši, plūmes un citi dārzeņi un augļi*);
 - R2201/96 1(2). pantā par augļu un dārzeņu pārstrādes produktu tirgus kopīgo organizāciju.
3. Uz visām dalībvalstīm attiecas viens ierobežojums – katrai dalībvalstij ir jānosaka vidējais hektāru skaits valsts līmenī **trīs gadu periodā no 2000. līdz 2002. gadam**, kas tika izmantots augļu, dārzeņu un galda kartupeļu ražošanai. Vidējo hektāru skaitu valsts līmenī apstiprina Komisija (R1782/03; 71g.p.).
4. Ievērojot noteikto platības ierobežojumu, lauksaimniekam atļauj ražot augļus, dārzeņus un galda kartupeļus:
 - a) ne lielākā platībā par to, kādu viņš aizņēma šo produktu ražošanai 2003. gadā;
 - b) kad lauksaimnieks no valsts rezerves ir saņēmis maksājuma tiesības, kas paredzētas lauksaimniekiem īpašos apstākļos, platību nosaka, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret visiem lauksaimniekiem un novērstu tirgus un konkurences izkropļojumus.

Ja uz noteikto platības ierobežojumu ir pieteikušies lauksaimnieki, kas augļus, dārzeņus un galda kartupeļus audzēja 2003. gadā, bet platība tomēr paliek pāri, uz to var pieteikties lauksaimnieki – par tik hektāriem, cik viņš izmantoja šo produktu ražošanai gadu pirms VM shēmas piemērošanas gada un shēmas piemērošanas gadā, priekšroku dodot lauksaimniekiem, kuri jau ražoja šos produktus gadu pirms VM shēmas piemērošanas.

5. Izsniegtās atļaujas ražot augļus un dārzeņus un galda kartupeļus nedrīkst pārsniegt VM shēmas pirmajā piemērošanas gadā deklarēto hektāru skaitu, par kuriem ir tiesības saņemt atbalstu.

Atļaujas izmanto ar atbilstošajām maksājuma tiesībām.

Ja atļauju skaits ir mazāks kā maksājuma tiesību skaits, atļauja ir saistīta ar maksājuma tiesībām, sākot ar tām, kurām ir vislielākā vienības vērtība. Nododot maksājuma tiesības, atļauju nodod kopā ar tām maksājuma tiesībām, ar kurām tā ir saistīta.

Pēc lauksaimnieka lūguma dalībvalsts var ļaut ar atmatu tiesībām saistītas atļaujas pārveidot par atļaujām, kas saistītas ar maksājuma tiesībām.

6. Administratīvu apsvērumu dēļ, ieskaitot atpakaļ valsts rezervē maksājuma tiesības, kas paredz atļauju audzēt augļus un dārzeņus vai galda kartupeļus, tās vairs neparedz papildu saistības vai atļauju.
7. Uz lauksaimniekiem, kas ražo augļus, dārzeņus un galda kartupeļus, attiecas nosacījumi par iznomātas zemes nodošanu un pirkšanu, ieguldījumiem un administratīvajiem aktiem un tiesu nolēmumiem (R795/04 41.p.).

Maksājuma tiesības (*payment entitlements*)

Maksājuma tiesības – tiesības saņemt tiešos maksājumus par attaisnoto lauksaimniecībā izmantojamo zemi, kas uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī. Maksājuma tiesības lauksaimnieks saņem, piesakoties Vienotajam maksājumam, un to skaits atkarīgs no lauksaimniecībā izmantojamo hektāru skaita.

1 hektārs = 1 maksājuma tiesības

Maksājuma tiesības vienības vērtība tiek aprēķināta:

Maksājuma tiesību vērtība =	Nacionālie griesti – 3% valsts rezerve *
	Attaisnotie ha

* 3% valsts rezerve – dalībvalsts var izmantot iespēju veidot valsts rezervi līdz 3% no 2013. gada nacionālajiem griestiem.

Īpašos sektoros var tikt paredzētas papildu maksājuma tiesības no valsts rezerves.

Maksājuma tiesību skaitam jābūt vienādam ar lauksaimnieka deklarēto attaisnoto hektāru skaitu, kādu viņš uzrāda pieteikumā pirmajā gadā uz Vienoto maksājumu (R1782/03 71f.p.), izņemot ārkārtas apstākļus.

Maksājuma tiesību skaits = Lauksaimnieka deklarēto attaisnoto hektāru skaits

Maksājuma tiesības tiek izsniegtas arī par nepilnu hektāru atbilstoši nepilnā hektāra daļai.

Ja lauksaimnieks atsakās no piešķirtajām maksājuma tiesībām, tās automātiski tiek iekļautas valsts rezervē un pārdalītas citiem mērķiem.

Dalībvalstis jau gadu pirms VM shēmas pirmā piemērošanas gada var sākt iespējamo VM atbalsta saņēmēju identificēšanu, hektāru skaita, par ko ir tiesības pretendēt uz atbalstu, un pagaidu maksājuma tiesību noteikšanu.

Ja hektāru skaits, par kuriem ir tiesības pretendēt uz atbalstu un kurus lauksaimnieks deklarējis VM shēmas pirmajā piemērošanas gadā, būs mazāks nekā attiecīgo hektāru skaits, kas tika noteikts gadu pirms VM ieviešanas, dalībvalsts var daļēji vai pavisam pārdalīt summas, kas atbilst nedeklarētajiem hektāriem, tādējādi veicot piemaksu par katru no maksājuma tiesībām, kas piešķirtas VM shēmas pirmajā piemērošanas gadā. Piemaksu aprēķina, dalot attiecīgo summu ar piešķirto maksājuma tiesību skaitu (R795/04 38(2).p.).

Lai atvieglotu maksājuma tiesību administrēšanu, piešķiršanas un nodošanas kārtību, katrai dalībvalstij ir jāizveido maksājuma tiesību reģistrs (sk. 5. informatīvo lapu).

Definīcijas

“Attaisnotā platība jeb hektārs, par kuru ir tiesības pretendēt uz atbalstu (*eligible hectare*)” – saimniecības lauksaimniecības zeme, ko aizņem aramzeme un pastāvīgās ganības, izņemot zemi, uz kuras atrodas ilggadīgās kultūras, mežs vai kuru izmanto ar lauksaimniecību nesaisītām darbībām (R1782/03; 44(2).p.). Vienotā maksājuma gadījumā attaisnotā platība būs platība, kas tiks deklarēta Vienotā maksājuma pirmajā ieviešanas gadā.

“Nacionālie griesti (*national ceiling*) jeb valstij noteiktā maksimāli pieļaujamā summa” – summa, kas atspoguļo visus tos finanšu līdzekļus, ko var saņemt maksājumiem no Eiropas Savienības tiešo maksājumu budžeta.

R1782/03 VIII a pielikums Nacionālie griesti, milj. EUR

Gads	Latvija	ES atbalsta daļa, %
2005.	33,9	30%
2006.	39,6	35%
2007.	55,6	40%
2008.	69,5	50%
2009.	83,4	60%
2010.	97,3	70%
2011.	111,2	80%
2012.	125,1	90%
2013.	139,0	100%

“Neizmantotās maksājuma tiesības” nozīmē, ka 3 gadu periodā nav saņemts (piešķirts) maksājums par piešķirtajām maksājuma tiesībām.

Maksājuma tiesību nodošana

Maksājuma tiesības var nodot jebkurā laikā.

Tās var nodot tikai tādām citām lauksaimniecībām, kurš reģistrējies tajā pašā dalībvalstī, izņemot faktiskā vai sagaidāma mantojuma nodošanu, bet arī tad tās var izmantot tikai tajā dalībvalstī, kurā maksājuma tiesības izdotas.

Maksājuma tiesības var nodot pārdodot vai izmantojot jebkuru citu galīgu nodošanu kopā ar zemi vai bez tās.

Maksājuma tiesību **nodošana bez zemes attiecas vienīgi uz maksājuma tiesību pārdošanu.**

Izņemot ārkārtas apstākļus, lauksaimnieks var pārdot savas maksājuma tiesības **bez zemes** tikai pēc tam, kad viņš izmantojis **vismaz 80%** no savām maksājuma tiesībām vismaz viena kalendārā gada laikā, vai pēc tam, kad viņš brīvprātīgi nodevis valsts rezervē visas maksājuma tiesības, kuras pats nav izmantojis VM shēmas piemērošanas pirmajā gadā (R1782/04 46(2).p.).

Nomu vai līdzīgus darījumu veidus atļauj veikt tikai tad, ja reizē ar nodotajām maksājuma tiesībām nodots arī līdzvērtīgs skaits hektāru, par kuriem ir tiesības pretendēt uz atbalstu. **Maksājuma tiesību noma bez zemes nav iespējama.**

Pēc pirmā gada maksājuma tiesības var tik nodotas jebkurā periodā, par to paziņojot arī kompetentajai iestādei (plānots Lauku atbalsta dienests – LAD). Laika posmu, kādā tiesību devējam ir jāinformē LAD, nosaka dalībvalsts.

Maksājuma tiesību daļas nodošana

Ja zemes gabala lielums, kas tiek nodots kopā ar maksājuma tiesībām, atbilst hektāra daļai, lauksaimnieks var nodot daļu konkrēto tiesību kopā ar zemi par vērtību, kas aprēķināta tās pašas daļas apjomam. Atlikusī tiesību daļa attiecīgi aprēķinātajā vērtībā paliek lauksaimnieka rīcībā (R795/04 3(3).p.).

Vispārīgi nosacījumi

Dalībvalsts var pieprasīt, lai maksājuma tiesību devējs paziņo kompetentajai iestādei (plānots LAD), kad notiks nodošana. Šis termiņš jānosaka dalībvalstij, un tam jābūt ne agrāk kā sešas nedēļas pirms nodošanas, kā arī ievērojot pēdējo dienu, kad var iesniegt pieteikumus par dalību VM shēmā.

Nodošanu veic sešas nedēļas pēc paziņošanas dienas, ja vien kompetentā iestāde neiebilst un minētajā laika posmā nepaziņo par to tiesību devējam. Kompetentā iestāde var iebilst pret nodošanu tikai tad, ja tā neatbilst Regulas 1782/2003 un Regulas 795/2004 noteikumiem (R795/04 25.p.).

To maksājuma tiesību vērtība un skaits, kas piešķirtas VM shēmas pirmajā piemērošanas gadā, pamatojoties uz lauksaimnieku deklarācijām par maksājuma tiesību noteikšanu, ir provizorisks.

Galīgo vērtību un skaitu nosaka vēlākais līdz VM shēmas pirmā piemērošanas gada 31. decembrim – pēc tam, kad ir veiktas visas nepieciešamās kontroles. (R795/04 38(3).p.).

Ja maksājuma tiesības tiek pārdotas kopā ar zemi vai bez tās, dalībvalsts, rīkojoties saskaņā ar Kopienas tiesību aktu vispārīgajiem principiem un atbilstīgi Komisijas kritērijiem, var nolemt, ka daļa pārdoto maksājuma tiesību jānodod atpakaļ valsts rezervē vai ka to vienības vērtība jāsamazina (jāveic ieturējumi) par labu valsts rezervei.

Definīcijas

“Pārdošana” –

īpašumtiesību uz zemi vai maksājuma tiesību pārdošana vai jebkāda cita veida galīga nodošana. Šī definīcija neietver zemes pārdošanu gadījumos, kad zemi nodod valsts iestādēm un/vai izmantošanai sabiedrības interesēs un kad to nenodod lauksaimniecības mērķiem.

“Noma” –

noma vai līdzīga veida pagaidu darījumi. Attiecībā uz nomu maksājuma tiesības un hektārus iznomā uz vienādu laika posmu.

“Maksājuma tiesību nodošana bez zemes” –

tiek uzskatīta par maksājuma tiesību pārdošanu bez zemes.

“Maksājuma tiesību nodošana vai pārdošana, vai noma kopā ar zemi” –

sākotnējam īpašniekam piederošu maksājuma tiesību pārdošana vai noma kopā ar to attaisnoto zemes hektāru skaitu, par kuru ir tiesības pretendēt uz atbalstu.

Valsts rezerve

Valsts rezerve (national reserve) – līdzekļu apjoms speciālām vajadzībām, ko veido ne vairāk kā līdz 3% no 2013. gada nacionālajiem griestiem (R1782/03 71c.p.).

Jaunās dalībvalstis valsts rezervi var izmantot ar mērķi piešķirt maksājuma tiesības lauksaimniekiem, kuri uzskata, ka atrodas īpašā situācijā. Jāsaskaņo ar Komisiju.

Maksājuma tiesību piešķiršana no valsts rezerves

VM shēmas piemērošanas pirmajā gadā **jaunās dalībvalstis** var izmantot valsts rezervi, piešķirot maksājuma tiesības atbilstīgi objektīviem kritērijiem un tādā veidā, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret lauksaimniekiem, novērstu tirgus un konkurences izkropļojumus un noteiktu pamatsummas lauksaimniekiem, kuri atrodas īpašā situācijā specifiskos sektoros sakarā ar pāreju uz VM. Tādas tiesības var piešķirt atbilstoši noteikumiem, kas jādefinē Komisijai saskaņā ar Regulas 1782/03 144. panta 2. punktā minēto procedūru (R1782/03 71d(3).p.). Par objektīviem kritērijiem šajā gadījumā var uzskatīt, piemēram, iepriekšējos gados saņemto PVTM apjomu.

Jaunā dalībvalsts šādas maksājuma tiesības vienības vērtību var palielināt līdz EUR 5000 un/vai palielināt tiesību skaitu, kas pienākas lauksaimniekam.

Maksājuma tiesības no valsts rezerves piešķir saskaņā ar objektīviem kritērijiem, nodrošinot vienādu attieksmi pret visiem lauksaimniekiem un izvairoties no tirgus izkropļošanas (R1782/03 71d(2).p.).

Ja valsts rezerve nesedz pieprasījumu, tad visām no rezerves izsniegtajām tiesībām tiek piemērots lineārs samazinājums.

No valsts rezerves piešķirtās tiesības jauno dalībvalstu lauksaimnieki nevar nodot 5 gadu periodā kopš to piešķiršanas brīža. Turklāt jebkuras neizmantotās tiesības (netiek saņemts maksājums) jebkurā gadā šajā piecu gadu periodā nekavējoties tiek ieskaitītas atpakaļ valsts rezervē (R1782/03 71d(6).p.). Tas attiecas galvenokārt uz tiesībām, kuru vērtība ir palielināta par vairāk nekā 20% (R795/04 6(3).p.).

Ja lauksaimnieks, kuram nav maksājuma tiesību, iesniedz pieteikumu par maksājuma tiesību piešķiršanu no valsts rezerves, viņš var saņemt vairākas maksājuma tiesības, kas nepārsniedz viņam konkrētajā laikā piederošo (īpašumā esošo vai nomāto) hektāru skaitu.

Valsts rezerves papildināšana

Valsts rezervi dalībvalsts var papildināt ar neizmantotām tiesībām vai pēc izvēles, veicot ieturējumus no maksājuma tiesību pārdošanas.

- Neizmantotās maksājuma tiesības ieskaita atpakaļ valsts rezervē dienā pēc pēdējās dienas, kad var grozīt pieteikumu par dalību VM shēmā tajā kalendārajā gadā, kad beidzas 5 gadu periods.
- Katra dalībvalsts var nolemt no maksājuma tiesību pārdošanas veikt ieturējumus. Ja dalībvalsts nolemj veikt šos ieturējumus, tad atpakaļ valsts rezervē drīkst ieskaitīt šādas summas:
 - a) līdz 30% no katras tiesību vērtības vai līdzvērtīgu summu, kas izteikta kā maksājuma tiesību skaits, ja pārdod maksājuma tiesības bez zemes. Tomēr VM shēmas piemērošanas pirmajos 3 gados 30% var aizstāt ar 50%;
un/vai
 - b) līdz 10% no katras tiesību vērtības vai līdzvērtīgu summu, kas izteikta kā maksājuma tiesību skaits, ja pārdod maksājuma tiesības kopā ar zemi;
un/vai
 - c) līdz 30% no katras tiesību vērtības, ja pārdod tiesības atstāt zemi atmatā bez zemes. Tomēr VM shēmas piemērošanas pirmajos 3 gados 30% var aizstāt ar 50%;
un/vai
 - d) līdz 5% no katras tiesību vērtības un/vai līdzvērtīgu summu, kas izteikta kā maksājuma tiesību skaits, ja pārdod maksājuma tiesības kopā ar visu saimniecību;
un/vai
 - e) līdz 10% no katras tiesību vērtības, ja pārdod maksājuma tiesības, kas saistītas ar augļu, dārzeņu un galda kartupeļu ražošanas atļauju.

Dalībvalsts vienai no a) līdz e) apakšpunktā minētajām izvēlēm var diferencēt procentuālo daļu saskaņā ar objektīviem kritērijiem un tā, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi pret lauksaimniekiem un novērstu tirgus un konkurences izkropļošanu.

Ieturējumu nepiemēro – ja maksājuma tiesības ar zemi vai bez tās pārdod lauksaimniekam, kurš sāk darbību, vai ja ir notikusi faktiskā vai ir paredzama maksājuma tiesību mantošana.

Atmatu tiesību izmantošana

Lauksaimniekam daļa no savām maksājuma tiesībām ir jāsaņem kā atmatu tiesības.

Atmatu tiesību skaits tiek noteikts ar speciālu atmatu likmi, ņemot vērā lauksaimnieku pieteikumus deklarētās aramzemes platības pirmajā VM ieviešanas gadā.

Dalībvalstis atmatas likmi nosaka, pirms tiek piešķirtas tiesības atstāt zemi atmatā, izmantojot datus, kas pieejami par šo zemi. Šī likme ir jānosaka līdz tā gada 1. augustam, kas ir pirms VM pirmā piemērošanas gada, un tā jāpaziņo lauksaimniekiem.

Atmatu tiesību skaitu aprēķina:

$$\begin{array}{l} \text{Atmatu} \\ \text{tiesību} \\ \text{skaits} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Hektāri, par ko ir tiesības pretendēt uz} \\ \text{atmatu tiesībām, kas deklarēti VM} \\ \text{piemērošanas pirmajā gadā} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Atmatu} \\ \text{likme} \end{array}$$

Atmatu likme tiek aprēķināta:

$$\begin{array}{l} \text{Obligātās atmatas} \\ \text{10\% pamatlikme} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Hektāri, par ko ir tiesības pretendēt} \\ \text{uz atmatu tiesībām} \end{array}$$

Atmatu tiesību vērtība = Maksājuma tiesību vērtība (R1782/03 71j (3).p.)

Katra atmatu tiesība dod tiesības saņemt maksājumu atbilstoši atmatu tiesību vērtībai un deklarētajiem hektāriem.

Atmatu tiesības var pieprasīt pirms jebkurām citām tiesībām. Atmatu tiesību saistības turpina piemērot arī attiecībā uz nodotajām atmatu tiesībām.

Ieskaitot atpakaļ valsts rezervē tiesības atstāt zemi atmatā, tās vairs neparedz papildu saistības vai atļauju.

Platības jāatstāj atmatā uz laika posmu, kas sākas vēlākais 15. janvārī un beidzas agrākais 31. augustā.

Dalībvalstij tomēr ir jāparedz nosacījumi, ar kādiem ražotāji drīkst sākt sēklu sēšanu no 15. jūlija ražas ievākšanai nākamajā gadā, un nosacījumi, kas jāievēro, lai no 15. jūlija vai arī 15. jūnija ārkārtas klimatiskajos apstākļos drīkstētu sākt ganīšanu dalībvalstīs, kurās parasti izmanto vasaras ganības.

Atmatai jābūt vienā laukā vismaz 0,1 ha platībā un vismaz 10 m platai. Dalībvalsts, ņemot vērā apkārtējās vides īpatnības, var noteikt, ka atmatai jābūt vismaz 5 m platai.

Nosacījumi par atmatu neattiecas uz tiem lauksaimniekiem, kuri deklarējuši mazāku skaitu hektāru, kas būtu nepieciešami 92 t graudu ražošanai, balstoties uz noteikto references ražību (R1782/03 71j(4).p.).

Atmatā atstāto zemi var izmantot, lai nodrošinātu materiālus tādas produkcijas ražošanai ES, kas nav paredzēta lietošanai pārtikā un dzīvnieku barošanai, piemēram, biodegvielas ieguvei, piemērojot efektīvas kontroles sistēmas.

Atmatā atstātajā zemē ir jā saglabā labs lauksaimniecības un vides stāvoklis.

Dalībvalstis ievieš piemērotus pasākumus, kas atbilst konkrētajai situācijai atmatā atstātajā platībā, lai nodrošinātu, ka tajā saglabājas labs lauksaimniecības un vides stāvoklis un tiek aizsargāta apkārtējā vide.

Šādi pasākumi var ietvert augseku. Šajā gadījumā ar pasākumiem jānodrošina, ka augseku nevar izmantot sēklu audzēšanai un ka to nevar izmantot lauksaimnieciskiem mērķiem līdz 31. augustam vai turpmāk līdz 15. janvārim, lai kultūraugus audzētu pārdošanai.

Definīcijas

“Hektārs, par ko ir tiesības pretendēt uz atmatu tiesībām” –

ir saimniecības lauksaimniecības platība, ko aizņem aramzeme, izņemot platību, uz kuras pirmajā VM pieteikšanās gadā bija ilggadīgās kultūras, mežs vai kuru izmantoja ar lauksaimniecību nesaistītām darbībām vai pastāvīgajām ganībām.

Latvijā graudu references ražība ir 2,5 t/ha, tātad nosacījumi par atmatu neattiecas uz lauksaimniekiem, kuru deklarētā graudaugu platība ir mazāka par 36,8 ha (jo $92 \text{ t} / 2,5 \text{ t/ha} = 36,8 \text{ ha}$).

Vispārēja informācija

Kopējās lauksaimniecības politikas reformas mērķis ir nepieļaut lauksaimniecībā izmantojamās zemes atstāšanu novārtā un novērst tās radītās vides problēmas. Lai to nodrošinātu, paredzēts īstenot vairākus kontroles pasākumus, kas ļaus pārbaudīt, vai lauksaimnieki ievēro savstarpējās atbilstības nosacījumus. Šie nosacījumi būs jāievēro ar brīdi, kad Latvijā tiks ieviesta Vienotā maksājuma (VM) shēma.

Lai saņemtu tiešos maksājumus, lauksaimniekam, kā paredz shēma, būs jāizpilda šādi savstarpējās atbilstības nosacījumi:

- 1) jānodrošina labs lauksaimniecības un vides stāvoklis saimniecībā;
- 2) jāievēro EK Regulas 1782/2003 III pielikumā minētās likumdošanā noteiktās prasības:
 - videi, sabiedrības un dzīvnieku veselības aizsardzībai, dzīvnieku identifikācijai un reģistrācijai (no 01.01.2005.);
 - sabiedrības, dzīvnieku un augu veselības aizsardzībai, paziņojumiem par slimībām (no 01.01.2006.);
 - dzīvnieku labturībai (no 01.01.2007.).

Kompetentajai iestādei ir jānodrošina lauksaimniekam informācija par visām minētajām prasībām (1782/2003 3. p.).

Savstarpējās atbilstības galvenie principi

Saskaņā ar ES likumdošanas prasībām savstarpējās atbilstības kontroles sistēma ir jāievieš pakāpeniski. **Latvijā šīs prasības kļūs obligātas ar brīdi, kad tiks ieviesta Vienotā maksājuma shēma.**

Kontroles sistēma

Dalībvalstīm ir jāizveido sistēma, kas nodrošina efektīvu savstarpējās atbilstības kontroli. Dalībvalsts nosaka koordinējošo iestādi, kas sniedz nepieciešamo informāciju kontroles iestādēm par tiešo maksājumu pretendentiem. Kontroli var veikt vairākas iestādes, kas katra atbild par savu jomu, bet rezultāti jāiesniedz koordinējošai iestādei (R796/2004 9.p.). Katrai kontroles iestādei atbilstoši savai kompetencei jāveic pārbaude vismaz 1% no tiešo maksājumu pretendentiem. Saimniecību atlasei kontrolei jābūt balstītai uz riska analīzi.

Atkarībā no efektivitātes riska analīze var tikt veikta atsevišķu saimniecību, saimniecību kategoriju, ģeogrāfisko zonu vai pasākumu līmenī (R96/2004 44.,45.p.). Tomēr, ja konkrētajā nozarē normatīvie akti prasa augstāku kontroles līmeni, ir jāpiemēro prasītais atlases līmenis (R 796/2004 44.(2).p.). Dalībvalsts var noteikt, ka lauksaimniekam pašam jānorāda, kādas prasības uz viņu attiecas (R 796/2004 9.p.).

Plānots, ka Latvijā savstarpējās atbilstības sistēmas koordinējošā iestāde būs Lauku atbalsta dienests, kas sniegs informāciju par nepieciešamajām kontrolēm, apkopos to rezultātus un pēc tam izvērtēs lauksaimnieka atbilstību maksājumu nosacījumiem. Latvijā jau izveidota normatīvā bāze kontroļu veikšanai, katrā jomā arī noteiktas kompetentās kontroles iestādes, piemēram, Vides ministrijas reģionālās vides pārvaldes, Valsts meža dienesta virsmežniecības, Valsts augu aizsardzības dienesta reģionālās nodaļas, Pārtikas un veterinārā dienesta struktūrvienības, Ciltsdarba valsts inspekcijas Ciltslietu daļa. Tomēr, lai visas savstarpējās atbilstības kontroles apvienotu vienotā sistēmā, jāpiesaista papildu finansējums. Tas nepieciešams, lai nodrošinātu kontroles iestāžu darbības savstarpējo koordināciju, sniegtu tām datus par atbalsta pretendentiem, izveidotu kontroles veidlapu, kas atbilst EK regulu prasībām un nodrošina visu nepieciešamo datu sagatavošanu Vienotajā administrēšanas sistēmā.

Definīcijas

“Savstarpējā atbilstība” – saimniecības un saimnieciskās darbības atbilstība likumdošanā noteiktajām prasībām vai standartiem lauksaimniecībai un vides stāvoklim.

“Atkārtota neatbilstība” – neatbilstība tām pašām prasībām vai standartiem vairāk nekā vienreiz trijos gados; lauksaimniekam jābūt informētam par iepriekšējo neatbilstību un iespējām novērst to.

Sankcijas

Ja lauksaimnieks lauksaimnieciskajā darbībā vai uz savas lauksaimniecībā izmantojamās zemes (ieskaitot atmatas) neievēro savstarpējās atbilstības prasības videi, sabiedrības dzīvnieku un augu veselības aizsardzībai, dzīvnieku labklājībai, kā arī nenodrošina laba lauksaimniecības un vides stāvokļa prasības, tiek piemērotas sankcijas: tiešo maksājumu samazināšana vai atcelšana.

Nevērības gadījumā atbalsts tiks samazināts līdz 5%, atkārtotas neatbilstības gadījumā – līdz 15%.

Ja prasības netiek ievērotas ar nodomu, sankcijas piemērojamas vismaz 20% apmērā līdz pat izslēgšanai no atbalsta saņēmēju loka uz vienu vai vairākiem gadiem (R1782/2003 7.p.).

Kontrole

Lai pārliecinātos, vai lauksaimnieki ievēro savstarpējās atbilstības prasības, tiks izmantota Vienotā administrēšanas sistēma (*sk. 5. informatīvo lapu*). Tā paredz izveidot savstarpējās atbilstības kontroles sistēmu, lai efektīvi nodrošinātu kontroli uz vietas.

Labs lauksaimniecības un vides stāvoklis

Dalībvalstij jānodrošina, lai visā lauksaimniecības zemē, jo īpaši zemē, ko vairs neizmanto ražošanai, tiktu saglabāts labs lauksaimniecības un vides stāvoklis. Dalībvalstij jānosaka obligātās prasības attiecībā uz labu lauksaimniecības un vides stāvokli, ņemot vērā konkrēto apgabalu specifiskās īpašības, tostarp augsnes un klimatiskos apstākļus, esošās lauksaimniecības sistēmas, zemes izmantošanu, augseku, lauksaimniecības praksi un lauksaimniecības struktūras (R 1782/2003 5.p.).

Savstarpējās atbilstības nosacījumi

Kopš **01.01.2005.** ir jāpiemēro šādas prasības:

- savvaļas putnu saglabāšanai (1979. gada 2. aprīļa Padomes Direktīva 79/409/EEC 3. pants, 4. panta 1., 2. un 4. punkts, 5., 7. un 8. pants);
- gruntsūdeņu aizsardzība pret atsevišķu veidu bīstamām substancēm (1979. gada 17. decembra Padomes Direktīva 80/68/EEC 4. un 5. pants);
- par vides, jo īpaši augsnes aizsardzību, lauksaimniecībā izmantojot notekūdeņu dūņas (Padomes 1986. gada 12. jūnija Direktīva 86/278/EEK 3. pants);
- par ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu ar nitrātiem (Padomes 1991. gada 12. decembra Direktīva 91/676/EEK 4. un 5. pants);
- dabisko biotopu un savvaļas dzīvnieku un augu aizsardzībai (Padomes 1992. gada 21. maija Direktīva 92/43/EEK 6., 13., 15. pants un 22. panta b) punkts);
- par dzīvnieku identifikāciju un reģistrāciju (Padomes 1992. gada 27. novembra Direktīva 92/102/EEK 3., 4. un 5. pants);
- par krotālijām, saimniecības reģistriem un pasēm liellopu identifikācijas un reģistrācijas sistēmas ietvaros (Komisijas 1997. gada 29. decembra Regula (EK) Nr. 2629/97 6. un 8. pants);
- liellopu gaļas un liellopu gaļas produktu marķēšanai (Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 17. jūlija Regula (EK) Nr. 1760/2000 4. un 7. pants).

No **01.01.2006.** ir jāpiemēro šādas prasības:

- EEK par augu aizsardzības līdzekļu laišanu tirgū (Padomes 1991. gada 15. jūlija Direktīva 91/414/EEK 3. pants);
- par noteiktu hormonālas vai tireostatiskas iedarbības vielu un beta-agonistu lietošanas aizliegumu lopkopībā (Padomes 1996. gada 29. aprīļa Direktīva 96/22/EK 3., 4., 5. un 7. pants);
- procedūrām saistībā ar pārtikas nekaitīgumu (Eiropas Parlamenta un Padomes 2002. gada 28. janvāra Regula (EK) Nr. 178/2002 14., 15. pants, 17. panta 1. punkts, 18., 19. un 20. pants);
- dažu transmisīvo sūkļveida encefalopātiju profilaksei, kontrolei un apkarošanai (Eiropas Parlamenta un Padomes 2001. gada 22. maija Regula (EK) Nr. 999/2001, 7., 11., 12., 13. un 15. pants);
- mutes un nagu sērgas kontrolei (Padomes 1985. gada 18. novembra Direktīva 85/511/EEK 3. pants);
- noteiktu dzīvnieku slimību kontrolei un īpašiem pasākumiem saistībā ar cūku vezikulāro eksantēmu (Padomes 1992. gada 17. decembra Direktīva 92/119/EEK 3. pants);
- infekciozā katarālā drudža kontrolei un apkarošanai (Padomes 2000. gada 20. novembra Direktīva 2000/75/EK 3. pants).

No **01.01.2007.** ir jāpiemēro šādas prasības:

- teļu aizsardzībai (Padomes 1991. gada 19. novembra Direktīva 91/629/EEK 3. un 4. pants);
- cūku aizsardzībai (Padomes 1991. gada 19. novembra Direktīva 91/630/EEK 3. pants un 4. panta 1. punkts);
- lauksaimniecībā izmantojamo dzīvnieku aizsardzībai (Padomes 1998. gada 20. jūlija Direktīva 98/58/EK 4. pants).

Pašreizējā situācija

Patlaban Latvijā tiešo maksājumu saņemšanai vēl netiek piemērotas kādas papildu prasības, kas tieši neattiecas uz lauksaimniecībā izmantojamo zemi.

Tomēr visas EK Regulas Nr.1782/2003 III pielikumā minētās prasības jau ir iestrādātas Latvijas likumdošanā, tātad tās jau ir spēkā, vienīgi pagaidām to neievērošana nevar būt par pamatu tiešo maksājumu nepiešķiršanai vai sankciju aprēķināšanai VPM gadījumā līdz brīdim, kad Latvijā tiks ieviesta VM shēma.

Labs lauksaimniecības un vides stāvoklis

Latvijā prasības labam lauksaimniecības stāvoklim ir noteiktas 2005. gada 30. aprīļa Ministru kabineta noteikumos Nr. 273:

1) lauksaimniecībā izmantojamā zeme ir kopta, kultūraugi tajā tiek audzēti, ievērojot audzēšanas agrotehniku, kā arī lauksaimniecībā izmantojamā zemē nav sastopama invazīvā augu suga ‘Sosnovska latvānis’ (*Heracleum sosnowskyi*) un krūmi;

2) lauksaimniecībā izmantojamā zemē tiek uzturēta lauksaimnieka atbildībā esošā meliorācijas sistēma, nodrošinot zemes mitruma režīma regulēšanu;

3) augus vai augu atliekas un rugājus iestrādā augsnē, lai veicinātu lauksaimniecībā izmantojamās zemes auglību;

4) pastāvīgās pļavas vai ganības, kā arī aramzemē iesētos ilggadīgos zālājus nogana vai vismaz vienu reizi nopļauj, zāli novāc vai sasmalcina un izklieidē **līdz kārtējā gada 1. augustam**. Ja zelmeņa botānisko sastāvu veido pārsvarā baltais āboliņš vai pļavas dzelzene un platības izmanto biškopībā nektāra vākšanai, minētās darbības veic **līdz kārtējā gada 10. septembrim**.

Vispārējā informācija

Vienotā administrēšanas sistēma (*angl.* – *Integrated Administration and Control System, IACS*; *latv.* – *IAKS*) ir sistēma, kas tiek veidota, lai nodrošinātu Eiropas Savienības tiešo maksājumu administrēšanu un piešķiršanu lauksaimniekiem. IAKS izveide ir obligāts nosacījums, lai dalībvalsts varētu saņemt ES tiešos maksājumus.

Vienoto administrēšanas sistēmu veido lauku reģistrs, klientu reģistrs, iesniegumu datu apstrādes sistēma, maksājumu un pārskatu sistēma un integrēta kontroles sistēma.

Par sistēmas izveidi un uzturēšanu atbild Lauku atbalsta dienests.

Galvenie principi

Klientu reģistrs

Klientu reģistrā tiek apkopoti dati par visiem Eiropas Savienības tiešo maksājumu pretendentiem un saņēmējiem, tiem tiek piešķirts unikāls identifikators, kas ļauj viņus identificēt sistēmā un atvieglo datu iesniegšanu un saņemšanu.

Lauku reģistrs

Lauku reģistrā tiek apkopota informācija par lauksaimniecībā izmantojamo zemi, lai nodrošinātu vienotu pieeju datiem un nodrošinātu atbalsta pretendenta iesniegumu un atbalsta maksājumu kontroli.

Lauku reģistra pamatvienība ir lauku bloks – nepārtraukts lauksaimniecībā izmantojamās zemes gabals, kuru norobežo stabilas dabā identificējamo objektu robežas.

Lauku reģistra teksta daļā tiek apkopoti dati par katra lauku bloka atrašanās vietu, norādīts identifikācijas numurs un platība.

Lauku reģistra grafiskajā daļā iekļauti lauku bloku digitālie kartogrāfiskie attēli mērogā 1:10 000 vai 1:5 000.

Maksājumu un pārskatu sistēma

Maksājumu un pārskatu sistēma nodrošina atbalsta maksājumu veikšanu un pārskatu veidošanu.

Iesniegumu datu apstrādes sistēma

Iesniegumu datu apstrādes sistēma nodrošina atbalsta iesniegumu uzskaiti, datu ievadi attiecīgajos reģistros, kā arī nodrošina iesniegumu kontroli un maksājumu aprēķinu atbalsta pretendentiem, ja iesniegums atbilst atbalsta saņemšanas nosacījumiem.

Dzīvnieku un ganāmpulku reģistrs, piena kvotu reģistrs

Lai nodrošinātu maksājumu par dzīvniekiem un piena kvotu administrēšanu, Vienotā administrēšanas sistēmā tiks sasaistīta ar dzīvnieku un ganāmpulku reģistru un piena kvotu reģistru.

Maksājumu tiesību reģistrs

Tiesību maksājumu reģistrs tiks veidots, lai nodrošinātu maksājumu tiesību (*sk. 3. informatīvo lapu*) reģistrēšanu, autorizāciju un identifikāciju. Reģistra dati administratīvajās kontrolēs kalpos atbalsta pieteikumu pārbaudei, kā arī pieteikto maksājuma tiesību pārbaudei ar lauku reģistra datiem.

Kontroles sistēma

Pēc tam kad visi iesniegtie pieteikumi ir saņemti, Lauku atbalsta dienests veic divu veidu kontroli – administratīvo kontroli un kontroli maksājuma objekta atrašanās vietā.

Administratīvā kontrole tiek veikta, lai novērstu acīm redzamas kļūdas, lauksaimniekam iesniedzot pieteikumu, kā arī tādēļ, lai salīdzinātu jau pieņemto pieteikumu ar tiem datiem, kas ievadīti citos reģistros.

Kontroles maksājumu objekta atrašanās vietā veic Lauku atbalsta dienests, lai konstatētu pieteikumā norādīto datu atbilstību situācijai dabā un novērstu nepamatotus maksājumus. Atlasei kontrolei notiek, pamatojoties uz risku analīzi. Lauku atbalsta dienestam uz vietas jākontrolē vismaz 5% atbalsta pretendentu.

Sistēmas darbība

Lai saņemtu Eiropas Savienības tiešos maksājumus, lauksaimniekam ir jāpiesakās vienā no deviņām Lauku atbalsta dienesta reģionālajām pārvaldēm vai rajonu nodaļām. Tur viņš saņem pieteikuma formu, savu lauku bloku karti, kā arī rokasgrāmatu pieteikuma aizpildīšanai. Kartē lauksaimnieks atzīmē savus apstrādātos laukus, kā arī izmaiņas, kas notikušas dabā. Aizpildīto pieteikuma formu un karti lauksaimnieks iesniedz savā Lauku atbalsta dienesta reģionālajā pārvaldē vai arī nosūta to pa pastu līdz 15. maijam. Par novēlotu pieteikuma iesniegšanu tiek piemērotas sankcijas – 1% dienā. Pieteikumu iespējams labot līdz katra gada 10. jūnijam. Lauku atbalsta dienests reģistrē saņemtos pieteikumus.

Statistikas dati

Priekšreģistrācijā Eiropas Savienības tiešajiem maksājumiem, ko īstenoja Lauku atbalsta dienests 2003. gada beigās, lai izveidotu klientu reģistru un precizētu lauku bloku kartes, tika reģistrēti 80 000 potenciālo Eiropas Savienības tiešo maksājumu pretendentu. 2004. gadā Latvijā Eiropas Savienības tiešajiem maksājumiem ir pieteikušies aptuveni 70 000 lauksaimnieku.

Nākotnes perspektīvas

Vienotajai administrēšanas sistēmai ir paredzēts piesaistīt dzīvnieku un ganāmpulku reģistru, lai varētu nodrošināt maksājumus par dzīvniekiem, kā arī piena kvotu administrēšanu. Paredzamais piesaistes laiks: 2005.–2006. gads.

Kopējās lauksaimniecības politikas reforma prasa katrai dalībvalstij izveidot savstarpējās atbilstības kontroles sistēmu, kas pēc iespējas jāpiesaista Vienotajai administrēšanas sistēmai, lai atvieglotu datu apmaiņu un maksājumu, kā arī sankciju aprēķināšanu un lietošanu. Paredzamais izveides laiks: sākot ar 2006.–2007. gadu.

Tāpat KLP reforma paredz izveidot maksājumu tiesību reģistru, kas arī tiks integrēts Vienotajā administrēšanas sistēmā.

Saimniecību konsultatīvā sistēma (*Farm advisory system*)

ir lauksaimnieku konsultēšana par labas lauksaimniecības un vides stāvokļa saglabāšanu un savstarpējās atbilstības standartu ievērošanu.

Saskaņā ar KLP reformu saimniecību konsultatīvās sistēmas mērķis ir nodrošināt to saimniecību auditu, kuras saņem KLP atbalstu. Auditā jāietver regulāra grāmatvedības datu un inventarizācijas sakārtošana, kā arī materiālo plūsmu uzskaitē. Tas palīdzēs konstatēt katras iesaistītās lauku saimniecības vadīšanas procesus, īpaši saistībā ar vides un pārtikas drošību un dzīvnieku labturību. Sistēma ievieš arī pakalpojumus lauksaimniekiem, kas sniegs atbildes par standartu un labas prakses ievērošanu ražošanas procesā.

Ar 2007. gadu šī sistēma ir jāievieš visās Eiropas Savienības dalībvalstīs un sākotnējā lauksaimnieku dalība šajā sistēmā ir brīvprātīga. Lauksaimnieki brīvprātīgi varēs izvēlēties, vai izmantot šo pakalpojumu, vai ne. Priekšroka būs tiem zemniekiem, kuri tiešajos maksājumos saņem vairāk par EUR 15 tūkst. gadā.

Daļēju finansiālu atbalstu par konsultāciju izdevumiem lauksaimnieks varēs saņemt no Lauku attīstības līdzekļiem. Savukārt 2010. gadā Padome, balstoties uz Komisijas ziņojumu, lems, vai noteiktām lauksaimnieku kategorijām ir jānosaka obligāta dalība konsultatīvajā sistēmā.

Tā kā sistēma piedāvā konsultācijas lauksaimniekiem, ir svarīgi konsultatīvās darbības gaitā iegūto informāciju uzskatīt par konfidenciālu, izņemot gadījumus, kad tiek nopietni pārkāpti Kopienas vai valsts tiesību akti.

Modulācija (*Modulation*)

Pakāpeniska tiešo maksājumu samazināšana lielajiem lauksaimniekiem ar mērķi šos līdzekļus novirzīt lauku attīstībai un tirgus pasākumiem (*R1782/03 10(1).p.*).

Pakāpeniskas tiešo maksājumu samazināšanas sistēma no 2005. līdz 2012. gadam Kopienas līmenī obligāti jāievieš, lai sasniegtu labāku līdzsvaru starp politikas *instrumentiem*, kuru nolūks ir veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību un sekmēt lauku attīstību.

Procentuāls samazinājums tiek piemērots visiem lauksaimniekiem, kas kalendārājā gadā saņēmuši tiešos maksājumus. Taču tiem, kam visi tiešie maksājumi nepārsniedz EUR 5 tūkst. gadā, tiks izmaksāts papildu maksājums.

Papildu maksājums	=	Procentuālā samazinājuma summa pirmajiem EUR 5000
-------------------	---	---

Papildu maksājumus izmaksā saskaņā ar dalībvalstij noteikto maksimālo apjomu.

Ja lauksaimnieks ir izslēgts no tiešo maksājumu saņēmēju saraksta dažādu pārkāpumu dēļ, tam papildu maksājumi nepienākas.

No modulācijas gūtie ietaupījumi jāizmanto pasākumu finansēšanai atbilstoši lauku attīstības programmām, ko finansē Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonds.

Jebkura dalībvalsts saņem vismaz 80% no kopējās summas, ko modulācija radījusi konkrētajā dalībvalstī.

Latvijā modulāciju piemēros, kad tiešie maksājumi sasniegs ES-15 2004. gada 30. aprīļa tiešo maksājumu līmeni, t. i., 2013. gadā.

Finanšu disciplīna (*Financial discipline*)

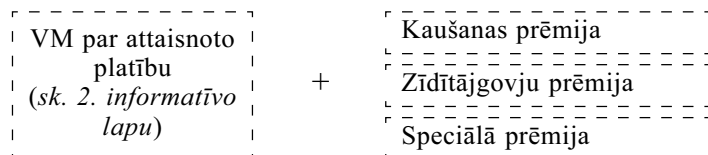
ir tiešo maksājumu korekcija, ja prognozes liecina, ka tirgus pasākumi un tiešais atbalsts konkrētajā gadā tiks pārsniegts (*R1782/03 11.p.*). ES lielos ar 2007. gadu.

Lai nodrošinātu, ka summa Kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanai atbilst maksimāli pieļaujamam gada daudzumam, kas noteikts finanšu plānos, lietderīgi paredzēt finanšu mehānismu tiešo maksājumu koriģēšanai. Tiešā atbalsta korekcija jānosaka tad, ja prognozes norāda, ka noteiktā drošības norma (EUR 300 milj.) konkrētajā budžeta gadā ir pārsniegta.

Latvijā finanšu disciplīnu piemēros, kad tiešie maksājumi sasniegs ES-15 2004. gada 30. aprīļa tiešo maksājumu līmeni, t. i., 2013. gadā.

Atbalsta maksājumu veidi liellopu sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu (R1782/03 68.p.)

Lauksaimnieks saņem VM par attaisnoto platību. Ja dalībvalsts nolems daļu no liellopu *aploksnes* piesaistīt ražošanas atbalstam, tad lauksaimnieks varēs saņemt shēmā norādītās prēmijas:

Galvenie principi

Dalībvalsts izvēle

Piemērojot vienoto maksājumu, dalībvalsts no valstij noteikto *griestu* liellopu komponentes var piesaistīt ražošanai:

- I** līdz pat **100% kaušanas prēmijas** par teļiem, ko izmaksā kā papildu maksājumu lauksaimniekam, kurš savā saimniecībā tur liellopus un, iesniedzot pieteikumu, var pretendēt uz kaušanas prēmiju. To piešķir par prēmijas piešķiršanas kritērijiem atbilstošo dzīvnieku nokaušanu vai par to eksportu uz trešajām valstīm, ievērojot valstij noteiktos *griestus* (R1782/03 130.p.);
- II** līdz pat **100% zīdītājgovju prēmijas**, ko izmaksā kā papildu maksājumu (ieskaitot prēmiju par telēm un valsts papildu zīdītājgovju prēmijas, ja notiek līdzfinansēšana) lauksaimniekam, kurš savā saimniecībā tur zīdītājgovis un, iesniedzot pieteikumu, var pretendēt uz prēmijas saņemšanu par zīdītājgovju turēšanu. Prēmijas piešķir lauksaimniekam, kurš nepiegādā pienu vai piena produktus no savas saimniecības 12 mēnešu laikā no dienas, kad tiek iesniegts pieteikums, vai piegādā pienu vai piena produktus, kuru kopējais individuālais references daudzums nepārsniedz 120 tūkst. kg. Pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, dalībvalstis tomēr drīkst nolemt grozīt vai atcelt šo kvantitatīvo ierobežojumu (R1782/03 125.p.);

un

līdz pat **40% no kaušanas prēmijas** par liellopiem, izņemot teļus, ko izmaksā kā papildu maksājumu no kaušanas prēmijām;

- III** līdz pat **100% no kaušanas prēmijas** par liellopiem, izņemot teļus, ko izmaksā kā papildu maksājumu no kaušanas prēmijām

vai

līdz pat **75% no speciālās prēmijas** par vīriešu kārtas dzīvniekiem, ko izmaksā kā papildu maksājumu lauksaimniekam, kurš savā saimniecībā tur vīriešu kārtas liellopus un, iesniedzot pieteikumu, var pretendēt uz speciālās prēmijas piešķiršanu (R1782/03 123.p.).

Ierobežojumi

Maksimālo dzīvnieku daudzumu nosaka katrai dalībvalstij atsevišķi, katrs maksimāli pieļaujama daudzums ir vienāds ar dzīvnieku skaitu attiecīgajam maksājuma veidam.

Maksājuma veids	LV piešķirtais maksimālais dzīvnieku daudzums
Speciālā prēmija	70 200
Zīdītājgovju prēmija	19 368
Kaušanas prēmija:	
a) buļļi, vērši, govys un teles 8 un vairāk mēn. vecumā	124 320
b) teļi 1–8 mēn. vecumā, kautsvars līdz 185 kg	53 280

Definīcijas

“**Vērsis**” – kastrēts vīriešu kārtas liellops (R1782/03 122.p.).

“**Zīdītājgovs**” – govys, kas pieder gaļas šķirnei vai kas iegūta no krustojuma ar gaļas šķirni, un pieder ganāmpulkam, kas paredzēts teļu audzēšanai, lai ražotu gaļu (R1782/03 122.p.).

“**Tele**” – sievietes kārtas liellops no astoņu mēnešu vecuma, kas vēl nav atnesies (R1782/03 122.p.).

Eiropas 100% maksājumu likmes

Kaušanas prēmijas

(R1782/03 130.p.):

- a) buļļi, vērši, govys un teles vismaz 8 mēn. vecumā – EUR 80 par dzīvnieku;
- b) teļi 1–8 mēn. veci – EUR 50 par katru dzīvnieku.

Zīdītājgovs prēmija

(R1782/03 125.p.):

- b) prēmija – EUR 200;
- a) papildpiemaksa – līdz EUR 50.

Speciālā prēmija

(R1782/03 123.p.):

- a) 1 × bullim (sākot no 9 mēn. vecuma) – EUR 210;
- b) 2 × vēršiem (9 mēn. un 21 mēn. vecumā) – EUR 150.

Latvijā piemērojamās likmes

Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās ES dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tātad liellopu atbalsta likmes konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstošas tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (sk. 2. informatīvo lapu).

Nosacījumi

Tiesību uz zīdītājgovju prēmiju nodošana ar/bez saimniecības (R1782/03 127.p.):

- lauksaimnieks, pārdodot vai nododot savu saimniecību, drīkst nodot visas savas tiesības uz prēmiju par zīdītājgovīm personai, kas pārņem viņa saimniecību;
- lauksaimnieks drīkst pilnīgi vai daļēji nodot savas tiesības uz prēmiju, nenododot savu saimniecību;
- ja tiesības uz prēmiju tiek nodotas bez saimniecības, daļa (līdz 15%) tiesību uz prēmiju tiek ieskaitītas valsts rezervē.

Dalībvalstis (R1782/03 127.p.):

- veic pasākumus, lai novērstu to, ka tiesības uz prēmiju tiek nodotas ārpus augsta riska zonām vai reģioniem, kur liellopu gaļas ražošana ir īpaši svarīga vietējai ekonomikai;
- var paredzēt, ka tiesību nodošana, nenododot saimniecību, notiek tieši starp lauksaimniekiem, vai to veic ar valsts rezerves starpniecību;
- līdz datumam, kas ir jānosaka, var atļaut tās tiesību uz prēmiju daļas pagaidu nodošanu, kas nav paredzēts lauksaimniekiem, kam tās pieder.

Valsts rezerve (R1782/03 128.p.):

- dalībvalsts saglabā valsts rezervi tiesībām uz prēmiju par zīdītājgovīm;
- ja tiesības uz prēmiju tiek nodotas bez saimniecības, daļa (līdz 15%) tiesību uz prēmiju tiek ieskaitītas valsts rezervē;
- dalībvalsts var sadalīt tiesības uz prēmiju lauksaimniekiem savas valsts rezervju robežās un, veicot šo sadali, dot priekšroku jaunajiem ražotājiem, jaunajiem zemniekiem un citiem prioritārajiem lauksaimniekiem.

Situācija Latvijā 2005. gadā

Eiropas Savienības tiešie maksājumi Latvijā 2005. gadā tiek piemēroti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Šīs shēmas būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī, kā arī papildu valsts tiešie maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem.

Liellopu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Vienoto platības maksājumu par platībām, kas tiek izmantotas ganīšanai vai lopbarības iegūšanai (platības jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj līdz katra gada 1. augustam), piemēram, pastāvīgās pļavas un ganības, ja lauka minimālā platība nav mazāka par 0,3 hektāriem un ja attiecīgā platība ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Vienotā platības maksājuma likme ir **EUR 26,44** par hektāru.

Liellopu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Papildu valsts tiešo maksājumu par lopbarības platībām, ja lauksaimnieka rīcībā ir:

- 1) aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji, tas ir, platības, kurās zemeņa botānisko sastāvu veido pārsvarā kultivējamās tauriņziežu un stiebrzāļu zālaugu sugas un kurām raksturīgs vienmērīgs zemeņa blīvums;
- 2) graudaugi, pākšaugi un kukurūza zaļbarībai un skābbarībai.

Aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj līdz katra gada 1. augustam.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir **EUR 15,64** par lopbarības platības hektāru.

Papildu valsts tiešais maksājums par nokautu vai eksportētu liellopu, kas vecāks par 8 mēnešiem, – maksājuma likme ir **EUR 80,00** par dzīvnieku.

Iesniegums par nokauto liellopu prēmijas saņemšanu Lauku atbalsta dienesta reģionālajā lauksaimniecības pārvaldē jāiesniedz katru ceturksni līdz ceturksņa pirmā mēneša 15. datumam.

Papildu valsts tiešais maksājums par zīdītājgovī – maksājuma likme ir **EUR 134,45** par dzīvnieku.

Iesniegums par zīdītājgovju prēmijas saņemšanu Lauku atbalsta dienesta reģionālajā lauksaimniecības pārvaldē jāiesniedz līdz 2005. gada 15. jūlijam.

VPM shēmas piemērošanu paredz turpināt arī 2006. gadā.

Statistikas informācija

Šīs nozares attīstībai Latvijā ir labvēlīga situācija, jo ir lielas dabīgo un kultivēto zālāju platības, ko var izmantot kā ganības, bet zaļo masu – lopbarības ražošanai, jo liellopi ir visracionālākie šādas barības patērētāji. Liellopu gaļa Latvijā pārsvarā ir pien-saimniecības blakusprodukts. 2004. gadā par 1,9% pieaugusi liellopu gaļas ražošana. Liellopu gaļas iepirkuma cena kāpusi par 16,7%, cūku – par 11,4%.

Liellopu skaits, tūkst. gab.

Liellopu skaita sadalījums pēc ganāmpulka lieluma

Ganāmpulka lielums	Liellopu skaits		
	2001.	2002.	2003.
1–5	180 252	164 278	144 596
6–10	61 771	55 837	49 015
11–15	28 491	25 853	23 160
16–20	16 580	17 524	16 636
21–50	36 838	46 843	49 496
51–100	16 158	22 691	25 841
101–500	71 052	38 371	41 500
Virš 500	—	37 666	39 395
Kopā	411 142	409 063	389 639

Gaļas ražošana notiek galvenokārt zemnieku, piemājas un personīgajās saimniecībās. Liellopu gaļas ražošanas saimniecību struktūra vēl joprojām ir sadrumstalota, tomēr palielinās saimniecību skaits ar vairāk nekā 500 liellopiem ganāmpulkā.

Avots: *Lauksaimniecības gada ziņojums*. ZM, 2004.

Atbalsta maksājumu veidi aitu/kazu sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu (R1782/03 67.p.)

Ieviešot VM, lauksaimnieks, kurš audzē aitas un kazas reproduktīvā vecumā, var pieteikties uz VM par attaisnoto platību. Ja dalībvalsts nolems daļu no aitu *aploksnes* piesaistīt ražošanas atbalstam (dalībvalsts var piesaistīt ražošanai līdz 50%), tad lauksaimnieks varēs pieteikties uz aitu prēmiju:

$$\boxed{\text{VM par attaisnoto platību (sk. 2. informatīvo lapu)}} + \boxed{\text{Aitu prēmijtiesības}}$$

Galvenie principi

Ja dalībvalsts piesaista ražošanas atbalstam, tad tā ik gadu izmaksā lauksaimniekiem prēmijas.

Maksājumu veidi

Aitu prēmijtiesības (R1782/03 112.p.): – lauksaimnieks, kurš savā saimniecībā tur aitas reproduktīvā vecumā, iesniedzot iesniegumu, var pretendēt uz prēmiju par tādu aitu turēšanu.

Ierobežojumi

Maksimāli pieļaujama aitu prēmijtiesību daudzums Latvijai saskaņā ar sarunu rezultātiem – **18 437 prēmijtiesības** (R1782/04 116.p.).

Ja pieprasīto prēmijtiesību skaits pārsniedz Komisijas noteiktos *griestus*, atbalstu katram lauksaimniekam proporcionāli samazina (R1782/03 120.p.).

Minimālo dzīvnieku skaitu, par kuriem iesniedz maksājuma iesniegumu, nosaka dalībvalsts. Šis minimums nav mazāks par 10 vai lielāks par 50 dzīvniekiem (R1782/03 113.p.).

$$\boxed{1 \text{ aita} = 1 \text{ prēmijtiesības}}$$

Prēmijtiesības piešķir lauksaimniekiem, ņemot vērā reproduktīvā vecuma aitu skaitu, kas turētas saimniecībā noteiktu minimālo laiku, kas jāsapņo ar Komisiju.

Nosacījumi

Tiesību uz aitu prēmiju nodošana ar/bez saimniecības (R1782/03 117.p.):

- lauksaimnieks, pārdodot vai jebkādā citā veidā nododot savu saimniecību, drīkst nodot savas tiesības uz prēmiju personai, kas pārņem viņa saimniecību;
- lauksaimnieks drīkst pilnīgi vai daļēji nodot savas tiesības uz prēmiju, neatdodot savu saimniecību;
- ja tiesības uz prēmiju tiek nodotas bez saimniecības, daļa (līdz 15%) tiesību uz prēmiju tiek ieskaitītas valsts rezervē;
- lauksaimnieks labprātīgi var nodot savas tiesības uz prēmiju valsts rezervē, par ko viņam valsts samaksās.

Dalībvalstis drīkst līdz iepriekš noteiktam datumam atļaut tās tiesību uz prēmiju daļas pagaidu nodošanu, kuru nav paredzēts izmantot lauksaimniekiem, kam tās pieder.

Dalībvalsts izvēle par Valsts rezervi (R1782/03 118.p.):

- dalībvalsts saglabā valsts rezervi tiesībām uz prēmiju par aitām;
- dalībvalsts var sadalīt tiesības uz aitu prēmiju lauksaimniekiem savas valsts rezervju robežās un, veicot šo sadali, dot priekšroku jaunajiem zemniekiem un citiem prioritārajiem lauksaimniekiem.

Definīcijas

“Aita reproduktīvā vecumā” – jebkurš aitu sugas sieviešu kārtas dzīvnieks, kas vismaz reizi ir atnesies vai ir vismaz vienu gadu vecs (R1782/03 112.p.).

“Maksājumi konkrētajā kalendārajā gadā” – maksājumi, kas piešķirti vai jāpiešķir par attiecīgo (-ajiem) gadu (-iem), ieskaitot visus maksājumus par citiem periodiem, kuri sākas šajā (-os) kalendārajā (-os) gadā (-os) (R1782/03 2(e).p.).

Eiropas 100% maksājumu likmes

Prēmijas (R1782/03 144.p.) Prēmijas apjoms par vienu aitu reproduktīvā vecumā ir **EUR 21**.

Ja lauksaimnieks tirgo aitas pienu vai piena produktus, tad prēmija ir **EUR 16,8**.

Latvijā piemērojamā likme

Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās ES dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tad aitu atbalsta likmes konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstošas tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (sk. 2. informatīvo lapu).

Situācija Latvijā 2005. gadā

Eiropas Savienības tiešie maksājumi 2005. gadā Latvijā tiek piemēroti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Šīs shēmas būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī, kā arī papildu valsts tiešie maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem.

Aitu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Vienoto platības maksājumu par platībām, kas tiek izmantotas noganīšanai vai lopbarības iegūšanai (platības jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj, zāle jānovāc vai jāsmalcina un jāizklieš līdz katra gada 1. augustam), piemēram, pastāvīgās pļavas un ganības, ja lauka minimālā platība nav mazāka par 0,3 hektāriem un ja attiecīgā platība ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Vienotā platības maksājuma likme ir **EUR 26,44** par hektāru.

Aitu māšu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Papildu valsts tiešo maksājumu par lopbarības platībām, ja lauksaimnieka rīcībā ir šādas platības:

- 1) aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji, tas ir, platības, kurās zelmeņa botānisko sastāvu veido pārsvarā kultivējamās tauriņziežu un stiebrzāļu zālaugu sugas un kurām raksturīgs vienmērīgs zelmeņa blīvums;
- 2) graudaugi, pākšaugi un kukurūza zaļbarībai un skābbarībai.

Aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj līdz katra gada 1. augustam.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir **EUR 15,64** par lopbarības platības hektāru.

Papildu valsts tiešais maksājums par aitu māti, ja ganāmpulkā ir ne mazāk kā 10 aitu mātes, kuras saskaņā ar valsts aģentūras Lauksaimniecības datu centrs (LDC) datiem iesnieguma iesniegšanas dienā ir vecākas par gadu.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir **EUR 12,60** par aitu māti.

Iesniegums par aitu māšu prēmiju saņemšanu Lauku atbalsta dienesta reģionālajā lauksaimniecības pārvaldē bija jāiesniedz līdz 2005. gada 15. jūlijam par aitu māšu skaitu 1. jūlijā.

VPM shēmas piemērošanu paredzēts turpināt arī 2006. gadā.

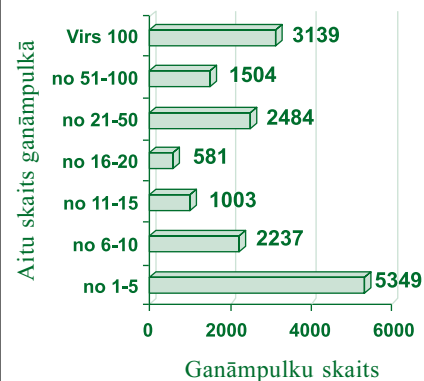
Statistikas informācija

Valstī pēdējos divos gados aitu skaits ganāmpulkos pakāpeniski turpina pieaugt, tādējādi ir apturēta straujā aitu skaita samazināšanās. LDC ir izveidojis aitu ganāmpulku reģistru, kurā, izmantojot piešķirtos numurus, tiek reģistrēta dzīvnieku kustība.

**Aitu skaits
2001.–2003. gadā (tūkst. gab.)**

	2001.	2002.	2003.
Aitu mātes	14,3	16,8	20,6

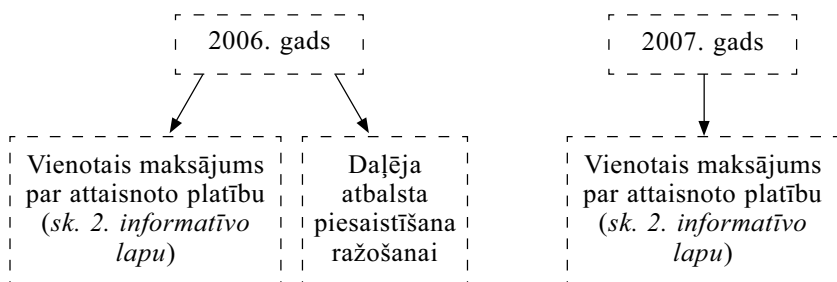
**Aitu skaita sadalījums
pēc ganāmpulka lieluma
2003. gada 1.janvārī**

Avots: Lauksaimniecības gada ziņojums. ZM, 2004.
Pārraudzības gada rezultāti. ZM, 2003.

Atbalsta maksājumu veidi piena sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu (R1782/03 71i.p.)

Ja 2006. gadā dalībvalsts piemēro VM, tad daļu no piena *aploksnes* var piesaistīt ražošanas atbalstam. Sākot ar 2007. gadu, lauksaimnieks šajā sektorā saņem VM par attaisnoto platību.

Galvenie principi

Ja 2006. gadā piemēro daļēju atbalsta piesaistīšanu ražošanas atbalstam, maksājumi tiek veikti, balstoties uz turpmāk minēto informāciju par piena prēmijām un papildinošajiem maksājumiem.

Piena prēmijas

Lauksaimniekiem – piena ražotājiem tiek piešķirts individuālais references daudzums jeb piena kvota. Savukārt piena prēmijas lauksaimnieks saņem par piena kvotu, kas izpilda visus nosacījumus.

Kvotas gads ir laika periods no 1. aprīļa līdz nākamā gada 31. martam. Maksājumu veic pēc kvotas gada beigām (R1782/03 95.p.).

Piena prēmija par tonnu:

Gads	EUR/t
2006.	24,49

Papildinošie maksājumi

Dalībvalstis ik gadu veic papildu maksājumus piena ražotājiem, pavisam gadā izmaksājot valstij noteikto kopējo piena ražošanas papildu maksājumu summu, kas Latvijai ir noteikta:

Gads	Milj. EUR
2006.	7,656

Latvijā piemērojamā likme

Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās ES dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tādējādi liellopu atbalsta likmes konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstošas tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (sk. 2. informatīvo lapu).

Definīcijas

“**Piens**” – produkts, kas iegūts, slaucot vienu vai vairākas govus.

“**Ražotājs**” – lauksaimnieks, kuram pieder saimniecība un kurš ražo un pārdod pienu vai gatavojas to darīt tuvākajā nākotnē.

“**Individuālais references daudzums**” –

1. aprīlī konstatētais ražotāja references daudzums jebkuru divpadsmit mēnešu laikā.

“**Nacionālais references daudzums**” –

ieskaita visu govju pienu vai piena piegādi pircējiem, vai tieši pārdoto patēriņam (R1788/03 5.p.).

Piena individuālās references daudzums Latvijā, t

Gads	References daudzums, t	Īpašās restrukturizācijas rezerve, t
2004/05	695 395	
2005/06	695 395	
2006/07	695 395	
2007/08	695 395	33 253
2008/09 – 2014/15	695 395	33 253

Jaunajām dalībvalstīm izveido īpašu restrukturizācijas rezervi. Šo rezervi atmaksā no 2006. gada 1. aprīļa tādā apjomā, par ko laika posmā no 1998. gada Latvijai ir samazinājies piena un piena produktu patēriņš saimniecības līmenī

(D2004/281/EC 1(1)(d)).

Situācija Latvijā 2005. gadā

Eiropas Savienības tiešie maksājumi 2005. gadā Latvijā tiek piemēroti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Šīs shēmas būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības stāvoklī, kā arī papildu valsts tiešie maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem.

Piena ražotājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Vienoto platības maksājumu par platībām, kas tiek izmantotas ganīšanai vai lopbarības iegūšanai (platības jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj līdz katra gada 1. augustam), – piemēram, pastāvīgās pļavas un ganības, ja lauka minimālā platība nav mazāka par 0,3 hektāriem un ja attiecīgā platība ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Savukārt minimālajai kopējai platībai iesniegumā, pretendējot uz Vienoto platības maksājumu, jābūt vismaz 1 hektāram.

Vienotā platības maksājuma likme ir **EUR 26,44** par hektāru.

Piena ražotājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Papildu valsts tiešo maksājumu par lopbarības platībām, ja lauksaimnieka rīcībā ir šādas platības:

- 1) aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji, tas ir, platības, kurās zelmeņa botānisko sastāvu veido pārsvarā kultivējamās tauriņziežu un stiebrzāļu zālaugu sugas un kurām raksturīgs vienmērīgs zelmeņa blīvums;
- 2) graudaugi, pākšaugi un kukurūza zaļbarībai un skābbarībai.

Aramzemē iesētie ilggadīgie zālāji jānogana vai vismaz vienu reizi jānopļauj līdz katra gada 1. augustam.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir **EUR 15,64** par lopbarības platības hektāru.

Papildu valsts tiešais maksājums par realizēto piena kvotas tonnu – maksājuma likme ir **EUR 16,51** par realizēto piena kvotas tonnu, ko lauksaimnieks realizējis iepriekšējā kvotas gadā (laikposmā no iepriekšējā gada 1. aprīļa līdz kārtējā gada 31. martam, bet, pretendējot uz maksājumu 2005. gadā, – no 2004. gada 1. maija līdz 2005. gada 31. martam).

Iesniegums par realizētās piena kvotas tonnas maksājuma saņemšanai Lauku atbalsta dienesta reģionālajā lauksaimniecības pārvaldē jāiesniedz līdz kārtējā gada 15. jūlijam.

VPM shēmas piemērošanu paredzēts turpināt arī 2006. gadā.

Piena ražošana saimniecībās 2000.–2002. gadā, tūkst. t*

Saimniecību veids	2001.	2002.	2003.	2003./2002.(%)
Zemnieku saimniecībās, piemājas un personīgajās palīgsaimniecībās	751,7	713,6	713,6	95,5
Valsts saimniecībās un statūtsaimniecībās	96,3	100,1	104,4	104,3

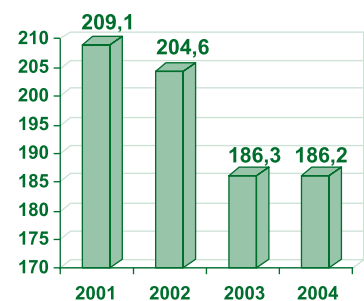
* ieskaitot kazu pienu

Avots: Lauksaimniecības gada ziņojums. ZM, 2004.

Statistikas informācija

Piensaimniecībā, kas ir viena no lauksaimniecības pamatnozārēm Latvijā, 2004. gadā ražošanas apjoms saglabājis tuvu iepriekšējā gada līmenim – izslauktas 786,4 tūkst. t piena jeb par 0,1% vairāk. Nostabilizējies arī slaucamo govju skaits – 2004. gada beigās tas bija 186,2 tūkst. Vidējais izslaukums no govīm – 4251 kg. Šajā nozarē ir novērots lielākais cenu pieaugums – 2004. gadā piena iepirkuma cena kāpusi par 36%, decembrī sasniedzot Ls 146,14 par tonnu.

Slaucamo govju skaits 2001.–2004. gadā, tūkst. gab.

Pēdējo trīs gadu laikā govju ganāmpulka samazināšanās tiek kompensēta ar izslaukumu pieaugumu, ganāmpulkos uzturot augstāzīgākas govīs. Vidējais izslaukums no govīm 2003. gadā bija 4261 kg (2002. gadā – 3958 kg).

Govju šķirne	Dzīvnieku skaits	
	2002.	2003.
Latvijas brūnā	50 741	68 524
Angleras	380	376
Zviedrijas sarkanbrūnās	—	233
Holšteinas melnraibā	18 679	29 139
Latvijas zilā	61	128

Pēc Lauksaimniecības datu centra (LDC) datiem, vislabākie rādītāji sarkano šķirņu govju grupā ir Angleras šķirnei ar vidējo izslaukumu 5515 kg, piena tauku saturu 4,67% un olbaltumu – 3,23 %.

Avots: CSP, Lauksaimniecības gada ziņojums. ZM, 2004.

Atbalsta maksājumu veidi laukaugu sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu (R1782/03 66.p.)

Ieviešot VM, lauksaimnieks, kurš audzē laukaugus, var pieteikties VM par attaisnoto platību. Ja dalībvalsts nolems daļu no laukaugu *aploksnes* piesaistīt ražošanas atbalstam (dalībvalsts var piesaistīt ražošanai līdz 25%), tad lauksaimnieks varēs pieteikties arī uz laukaugu platībatkarīgo maksājumu:

$$\left[\begin{array}{l} \text{VM par attaisnoto platību} \\ \text{(Sk. 2 .informatīvo lapu!)} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{Laukaugu platībatkarīgais} \\ \text{maksājums} \end{array} \right]$$

Galvenie principi

Pieteikšanās nosacījumi

Uz atbalstu var pieteikties lauksaimnieks, kurš audzē šādus laukaugus: cietos kviešus un pārējos kviešus, labības maisījumus, rudzus, miežus, auzas, kukurūzu, graudaugu sorgo, griķus, prosu, miežabrāli (pārējo labību), cukurkukurūzu, sojas pupiņas, rapšu sēklas, saulespuķu sēklas, zirņus, sīkgraudu pupas, lopbarības (saldo) lupīnu, linsēklas, neapstrādātus vai mērcētus linus, neapstrādātas vai mērcētas kaņepes (R1782/03 IX pielikums).

Lai iegūtu tiesības pretendēt uz platībatkarīgo maksājumu, lauksaimniekam ne vēlāk kā līdz 31. maijam pirms attiecīgās ražas jāiesēj sēklas un ne vēlāk kā līdz 15. maijam jāiesniedz pieteikums (R1782/03 109.p.).

Lai varētu pretendēt uz atbalstu par līnēm un kaņepēm, ko audzē šķiedras iegūšanai, ir jābūt noslēgtam līgumam ar pilnvarotu pirmapstrādes veicēju (R1782/03 106.p.).

Pamatplatība

Pamatplatība Latvijai ir 443 580 ha. References ražība ir 2,5 (t/ha) (R1782/03 Xib. pielikums).

Piešķiršanas nosacījumi

Laukaugu platībatkarīgo maksājumu piešķir par platību (nosaka par vienu hektāru), kas paredzēta laukaugiem vai atstāšanai atmatā (R1782/03 101.p.). Lauksaimniekam, kurš piesakās uz platībatkarīgo maksājumu, ir pienākums atstāt atmatā daļu laukaugiem paredzētās platības (*sk. 3. informatīvo lapu*).

Maksājumu pieteikumus nevar iesniegt par zemi, uz kuras datumā, kas paredzēts platībatkarīgā atbalsta pieteikumiem par 2003. gadu, bija ilggadīgās ganības, ilggadīgās kultūras vai koki vai kura tika izmantota ar lauksaimniecību nesaistītiem mērķiem (R1782/03 108.p.).

Nosacījums

Pieprasīto maksājumu summa nav augstāka par *griestiem*, bet, ja tomēr tā pārsniedz valstij noteiktos *griestus*, atbalstu katram lauksaimniekam attiecīgajā gadā proporcionāli samazina.

Definīcijas

“Lauksaimnieks” – fiziska vai juridiska persona vai fizisku vai juridisku personu grupa neatkarīgi no grupai un tās locekļiem valsts tiesību aktos piešķirtā juridiskā statusa, kas veic lauksaimniecisku darbību (R1782/03 2(a).p.).

“Lauksaimnieciska darbība” – lauksaimniecības produktu ražošana vai audzēšana, ieskaitot ražas novākšanu, slaukšanu, dzīvnieku audzēšanu un turēšanu lauksaimniecības nolūkiem, vai labu lauksaimniecības un vides apstākļu saglabāšana zemē (R1782/03 5.p.).

“Laukaugu platībatkarīgais maksājums” – platībatkarīgo maksājumu nosaka par platību, kas paredzēta laukaugiem vai atstāšanai atmatā (R1782/03 101.p.).

“Tiešais maksājums” – maksājums, ko piešķir tieši lauksaimniekiem par atbalsta shēmām (*sk. 2. informatīvo lapu*).

Eiropas 100% maksājuma likme

Pamatsumma par laukaugiem ir noteikta **EUR 63 par t**, sākot no 2005./2006. tirdzniecības gada un turpmāk (R1782/03 104.p.).

Latvijā piemērojamā likme
Latvijai atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tātad likme par laukaugiem konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstoša tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (*sk. 2. informatīvo lapu*).

Situācija Latvijā 2005. gadā

Eiropas Savienības tiešie maksājumi 2005. gadā Latvijā tiek piemēroti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Šīs shēmas būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par lauksaimniecības zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības stāvoklī, kā arī papildu valsts tiešie maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem.

Laukaugu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Vienoto platības maksājumu par laukaugu platībām, ja lauka minimālā platība nav mazāka par 0,3 hektāriem un ja tā ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Laba lauksaimniecības un vides stāvokļa nosacījumi ir šādi:

- 1) lauksaimniecībā izmantojamā zeme ir kopta, kultūraugi tajā tiek audzēti, ievērojot agrotehniku, kā arī lauksaimniecībā izmantojamā zemē nav sastopama invazīvā augu suga 'Sosnovska latvānis' (*Heracleum sosnowskyi*) un krūmi;
- 2) lauksaimniecībā izmantojamā zemē tiek uzturēta lauksaimnieka atbildībā esošā meliorācijas sistēma, nodrošinot zemes mitruma režīma regulēšanu;
- 3) augus vai augu atliekas un rugājus iestrādā augsnē, lai uzturētu lauksaimniecībā izmantojamās zemes auglību;
- 4) pastāvīgās pļavas vai ganības, kā arī aramzemē iesētos ilggadīgos zālājus nogana vai vismaz vienu reizi nopļauj, zāli novāc vai sasmalcina un izkļiedē līdz kārtējā gada 1. augustam. Ja zelmeņa botānisko sastāvu veido pārsvarā baltais āboliņš vai pļavas dzelzene un platības izmanto biškopībā nektāra vākšanai, šīs darbības veic līdz kārtējā gada 10. septembrim.

Vienotā platības maksājuma likme ir

EUR 26,44 par hektāru.

Laukaugu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Papildu valsts tiešo maksājumu par laukaugu platībām, kurās laukaugu sējumi parastos augšanas apstākļos tiek uzturēti vismaz līdz to nogatavošanās fāzes sākumam.

Maksājumus par laukaugu platībām piešķir par šādām kultūrām: vasaras un ziemas kviešiem, vasaras un ziemas miežiem, rudziem, auzām, tritikāli, griķiem, vasaras un ziemas rapšiem, zirņiem, lauka pupām, saldo lupīnu, eļļas liniem, šķiedras liniem vai par atsevišķi minēto kultūru maisījumu.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir

EUR 68,06 par laukaugu platības hektāru.

VPM shēmas piemērošanu ir paredzēts turpināt arī 2006. gadā.

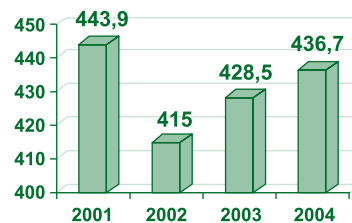
Statistikas informācija

Graudaugu sējumi

2004. gadā turpināja palielināties graudaugu sējumu platība – salīdzinājumā ar 2003. gadu tā pieaugusi par 8,2 tūkst. ha jeb par 1,9%. Graudaugu vidējā ražība sasniedza 24,3 cnt no ha – par 2,5 cnt vairāk nekā 2003. gadā.

Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ziemāju graudaugu kopražas pieaugusi par 57,5 tūkst. t jeb par 11,7%. Visām ziemāju kultūrām, izņemot tritikāli, palielinājusies sējumu platība, tomēr kopražas pieaugums salīdzinājumā ar 2003. gadu iegūts, palielinoties galvenokārt atsevišķu ziemāju kultūru vidējai ražībai.

Graudaugu kopējās platības 2001.–2003. gadā, tūkst. ha

Pēdējo trīs gadu graudaugu ražošanas rādītāji ļauj mums konstatēt, ka kopumā platības krasi nemainās, tomēr vērojama tendence nedaudz palielināties ziemāju un samazināties vasarāju graudaugu platībām.

Turpina palielināties rapšu platības: 2004. gadā tās pieauga par 28,5 tūkst. ha jeb vairāk nekā divkārt. Rapšu sējumu īpatsvars kopējā sējumu struktūrā palielinājies no 3,0% 2003. gadā līdz 6,0% 2004. gadā. Kāpjot arī vidējai ražībai par 4,6 cnt, iegūts kopražas pieaugums par 66,2 tūkst. t jeb 2,8 reizes vairāk nekā pērn.

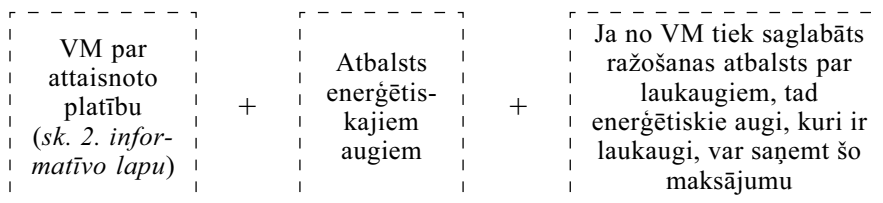
VPM ieviešana ievērojami ietekmējusi ilggadīgo zālāju platības palielināšanos siena ieguvei par 19,3 tūkst. ha jeb par 13,5%, pļavu un ganību platības siena ieguvei – par 71,1 tūkst. ha jeb par 41,2% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.

Avots: CSP, Lauksaimniecības gada ziņojums. ZM, 2004.

Atbalsta maksājumu veidi enerģētisko augu sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu

(R1782/03 88-92.p.)

Ieviešot VM, lauksaimnieks, kurš audzē enerģētiskos augus, var pieteikties uz VM par attaisnoto platību un atbalstu par enerģētiskajiem augiem:

Galvenie principi

Pieteikšanās nosacījumi

Atbalstu par enerģētiskajiem augiem piešķir par platībām, kas apsētas ar kultūraugiem, kam ir augsta enerģētiskā vērtība (R1782/03 88.p.).

Kā kultūraugus ar augstu enerģētisko vērtību var audzēt jebkuru lauksaimniecības neapstrādātu materiālu (izejvielu), izņemot cukurbietes, ar nosacījumu, ka šī izejviela tiks pārstrādāta kā enerģētikas produkts (R2237/03 33.p.).

Atbalstu piešķir tikai par tām platībām, uz kuru produkciju attiecas līgums starp lauksaimnieku un pārstrādes uzņēmumu, izņemot gadījumus, kad pārstrādi veic pats lauksaimnieks savā saimniecībā (R1782/03 90.p.).

Pretendējot uz atbalstu par enerģētiskajiem augiem, lauksaimnieks kompetentajai iestādei (LAD) iesniedz līgumu, kas noslēgts ar pirmapstrādes uzņēmumu (R1973/04 26.p.).

Atbalsta pretendētājam jānodrošina, lai līgumā tiktu ietverta šāda informācija:

- 1) līgumslēdzēju pušu adreses un uzņēmumu nosaukumi;
- 2) laika periods, uz kuru noslēgts līgums;
- 3) neapstrādāto lauksaimniecības materiālu (izejvielu) sugas un platības, kas apsētas (apstādītas) ar katru no šīm sugām;
- 4) neapstrādāto lauksaimniecības materiālu (izejvielu) piegādes apjoms;
- 5) lauksaimnieka izpildīto saistību apstiprinājums;
- 6) neapstrādāto lauksaimniecības materiālu (izejvielu) mērķizmantošana (R1973/04 26.p.).

Ierobežojumi

Maksimāli garantētā enerģētisko augu platība Kopienā ir noteikta 1 500 000 ha apjomā, par kuru var piešķirt atbalstu (R1782/03 89.p.).

Lauksaimniekiem atbalstu var izmaksāt, pirms neapstrādātie lauksaimniecības materiāli (izejvielas) ir pārstrādāti. Taču šis maksājums jāveic tikai tad, kad neapstrādāto lauksaimniecības materiālu vajadzīgie apjomi tiek piegādāti pirmapstrādes uzņēmumam, un ja:

- lauksaimnieks ir deklarējis kompetentajā iestādē (LAD) no lauka novāktu neapstrādāto lauksaimniecības materiālu apjomu pa sugām, kā arī norādījis pirmapstrādes uzņēmumiem piegādātos neapstrādātos lauksaimniecības materiālu (izejvielu) apjomus;
- pirmapstrādes uzņēmums ir iesniedzis kompetentajā iestādē ar lauksaimnieku noslēgta līguma kopiju;
- kompetentā iestāde ir saņēmusi garantijas ķīlu no pirmapstrādes uzņēmuma kā pierādījumu tam, ka neapstrādātie lauksaimniecības materiāli (izejvielas) tiks pārstrādāti kā enerģētikas produkti.

Definīcijas

“**Lauksaimnieks**” – fiziska vai juridiska persona vai fizisku vai juridisku personu grupa, kas veic lauksaimniecisku darbību neatkarīgi no grupai un tās locekļiem valsts tiesību aktos piešķirtā juridiskā statusa (R1782/03 2(a).p.).

“**Biodegviela**” – degviela, kas iegūta no bioloģiskās izcelsmes izejvielām – biomasas.

“**Biodīzeļdegviela**” – ar metanolu vai etanolu pāresterificēto augu eļļu taukskābju esteru maisījums. Fizikālās īpašības tuvas dīzeļdegvielai (dīzelim), tāpēc maisījums nosaukts par biodīzeļdegvielu, saīsināti – par biodīzeli.

“**Biodīzelis**” – vienkāršots biodīzeļdegvielas apzīmējums.

“**Bioetanol**” – etanols, kas pretstatā sintētiskajam iegūts no lauksaimniecībā ražojamām izejvielām vai mežsaimniecības un mežrūpniecības materiāliem; tiek lietots kā izejviela vai komponents biodegvielai.

“**Biogāze**” – gāze, kas veidojas, pārraudzējot organiskos atkritumus, nepieklūstot gaisam (anaerobos apstākļos). Biogāzes sastāvā pamatā ir divas gāzes: metāns (60–70%) un oglekļa dioksīds (30–40%).

“**Biomasa**” – l/s produktu atkritumi un pārpalikumi (ieskaitot dārzenus un dzīvniekus), mežrūpniecības, kā arī rūpniecības un patēriņa atkritumu bioloģisks pārtvaices produkts.

Piezīme: * (D2003/30/EK 2.p.)

Eiropas 100% maksājuma likme

Atbalsts par hektāru ar enerģētiskajiem augiem apsētas platības ir **EUR 45**.

Latvijā piemērojamā likme

Latvijai atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tātad likme enerģētiskajiem augiem konkrētajā vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstoša tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (sk. 2. informatīvo lapu).

Situācija Latvijā

Kopš neatkarības atgūšanas Latvija ir sasniegusi ievērojamu progresu tautsaimniecības stabilizācijā un strukturālo reformu īstenošanā. Stipri atpaliek vides un lauksaimnieciskās ražošanas sakārtošana. Biodegvielas ražošana no lauksaimniecības izejvielām varētu krasi uzlabot vidi un, it īpaši, stimulēt lauksaimniecisko ražošanu.

Jāuzsver, ka naftas resursi pasaulē strauji samazinās, bet tās ieguves izmaksas palielinās. Pie pašreizējā enerģijas patēriņa **ogļu** resursu pasaulē pietiks **250** gadiem, **naftas** – **40**, **dabaszāzes** – **65** gadiem.

Riodežaneiro valdību galotņu sanāksmes lēmumi, Kioto protokols un ES direktīva pieprasa valstīm veikt pasākumus, kas mazinātu un novērstu globālas katastrofas draudus. Tas nozīmē:

- jāsamazina vides piesārņojums ar kaitīgiem izmešiem, kas rodas, sadedzinot izrakteņu kurināmo;
- jāatbalsta lauksaimnieciskā ražošana katrā valstī;
- jāsamazina savu zemju atkarība no energoresursu importa un jāveic citi pasākumi.

Gandrīz visās ES dalībvalstīs, ASV, Kanādā, Brazīlijā, kā arī tuvākajās kaimiņvalstīs ir izstrādātas un darbojas dažādas programmas atjaunojamās enerģijas, tostarp biodegvielas, ražošanas un izmantošanas attīstībai.

Biodegvielas ražošanas prognoze Latvijā 2004.–2010. gadā*

Rādītāji	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
Biodegvielas īpatsvars degvielas tirgū	1,25%	2%	2,75%	3,5%	4,25%	5%	5,75%
Benzīns, tūkst. t	450	465	480	495	510	525	540
Bioetanol, tūkst. t	5,7	9	13	17	22	27	32
Bioetanola ražošanai nepieciešamie graudi (no 1 t graudu – 275 kg bioetanola), tūkst. t	21	33	47	62	80	98	116
Ekvivalents graudaugu sējumu (ražība no 3,2 līdz 4,5 t/ha), tūkst. ha	6,5	10	13	16	20	23	26
Dīzeļdegviela, tūkst. t	500	540	580	620	660	700	740
Biodīzeļdegviela, tūkst. t	6,3	11	16	22	28	35	43
Biodīzeļdegvielas ražošanai nepieciešamās rapšu sēklas (no 1 t sēklu – 350 kg degvielas), tūkst. t	18	32	46	63	80	100	123
Ekvivalents rapšu sējumu (ražība no 2,1 līdz 2,7 t/ha), tūkst. ha	8,5	15	20	26	32	39	46
Kopā biodegviela, tūkst. t	12	20	29	39	50	62	75
Kopā graudaugu un rapšu sējumu ekvivalents, tūkst. ha	15	25	33	42	52	62	72

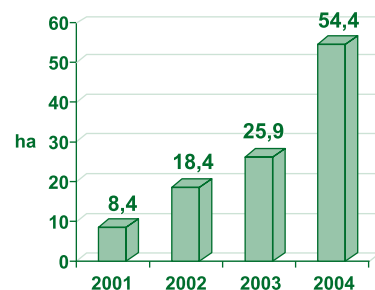
Biodegvielas ražošanas enerģētiskās efektivitātes koeficients

Valsts	Rapši		Kvieši			Kukurūza graudi
	sēklas	sēklas + salmi	graudi	salmi	graudi + salmi	
Latvija	3,47	5,43	1,10	2,63	3,73	—
Vācija	3,47	5,43	1,14	—	2,71	1,28
ASV	—	—	—	—	—	1,62

Statistikas informācija

Biodegvielas ražošanas pieauguma prognoze tuvākajos gados (2004.–2010. g.), kas sniegta tabulā*, pamatota ar apsvērumu, ka būs jāievēro ES direktīva – kopējās prasības par bioloģiskās izcelsmes degvielas lietošanu Latvijas iekšējā degvielas patēriņa tirgū, rēķinot, ka 2010. gadā no valstī patērētā kopējā degvielas apjoma 5,75% būs jābūt bioloģiskas izcelsmes. Ja to neražos Latvijā izvietotie biodegvielas ražošanas uzņēmumi un no Latvijā izaudzētām izejvielām, tā būs jāimportē.

Rapšu sējumu platību dinamika, tūkst. ha

Ja rapšu eļļas un biodegvielas tirgus attīstības tendences būs pozitīvas, jau tuvākajos gados rapšu sējumus iespējams paplašināt līdz 100 tūkst. ha, tādējādi sēklu kopražu palielinot līdz 220 tūkst. tonnu.

Ietekme uz lauksaimniecības zemju izmantošanu

Papildus 2010. gadā lauksaimniecībā tiktu apgūti vismaz 72 tūkst. ha. Ietaupītos darba laiks un naudas līdzekļi šo platību uzturēšanai labā kārtībā, lauku ainava kļūtu sakoptāka.

Maksājumi par platībām

Līdz 2004. gada 1. maijam Latvijas nacionālajā subsīdiju mehānismā tika paredzēti maksājumi par graudaugu un rapšu platībām – Ls 15 par ha.

Avots: ZM programma "Biodegvielas ražošana un lietošana Latvijā (2003–2010)".

Atbalsta maksājumu veidi sēklu sektoram, ieviešot VM shēmu

Ieviešot Vienotā saimniecības maksājuma shēmu, dalībvalstīm, piešķirot atbalstu par sēklām, tiek piedāvātas divas iespējas:

- 1) dalībvalsts var finanšu *aploksni*, kas piešķirta sēklu sektoram, iekļaut Vienotā maksājuma finanšu *aploksnē* un izmaksāt atbalstu par lauksaimniecībā izmantojamās zemes platību, kas atbilst laba lauksaimniecības stāvokļa nosacījumiem, vai
- 2) var nolemt izslēgt no Vienotā maksājuma kopējās finanšu *aploksnes* finansējumu, kas piešķirts sēklu sektoram, un izmaksāt to par vienu vai vairāku noteiktu pamatsēklu vai sertificēto sēklu ražošanu (R1782/2003 99.p.1.p.).

Atbalsta maksājumu par pamatsēklu vai sertificēto sēklu ražošanu piešķir, ja sēklu sektoram paredzētos finanšu līdzekļus neiekļauj vienotajā maksājumā (R782/2003 99.p.).

Tabulā norādītas atbalsta maksājumam attaisnotās sēklu šķirnes un ES 100% maksājuma likmes (EUR par 100 kg). Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās ES dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tāpēc sēklu atbalsta likmes konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstoša tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim.

Maksājuma likmes (EUR par 100 kg)

Sēklu šķirņu saraksts	Atbalsta apjoms
Labība	
<i>Triticum spelta</i> L.	14,37
<i>Oryza sativa</i> L.	17,27
	14,85
Eļļaugi	
<i>Linum usitatissimum</i> L. (šķiedras lini)	28,38
<i>Linum usitatissimum</i> L. (linsēklas)	22,46
<i>Cannabis sativa</i> L. (šķirnes, kuru tetrahidrokanabinola saturs nepārsniedz 0,2%)	20,53
Graudzāļu dzimta	
<i>Agrostis canina</i> L.	75,95
<i>Agrostis gigantea</i> Roth.	75,95
<i>Agrostis stolonifera</i> L.	75,95
<i>Agrostis capillaries</i> L.	75,95
<i>Arrhenatherum elatius</i> (L.) P. Beauv. ex J.S. un K.B. Prest.	67,14
<i>Dactylis glomerata</i> L.	52,77
<i>Festuca arundinacea</i> Schreb.	58,93
<i>Festuca ovina</i> L.	43,59
<i>Festuca pratensis</i> Huds.	43,59
<i>Festuca rubra</i> L.	36,83
<i>Festulolium</i>	32,36
<i>Lolium multiflorum</i> Lam.	21,13
<i>Lolium perenne</i> L.	30,99
<i>Lolium χ boucheanum</i> Kunth	21,13

Sēklu šķirņu saraksts	Atbalsta apjoms
Graudzāļu dzimta	
<i>Phleum Bertolinii</i> (DC)	50,96
<i>Phleum pratense</i> L.	83,56
<i>Poa nemoralis</i> L.	38,88
<i>Poa pratensis</i> L.	38,52
<i>Poa palustris</i> un <i>Poa trivialis</i> L.	38,88
Pākšaugu dzimta	
<i>Hedysarum coronarium</i> L.	36,47
<i>Medicago lupulina</i> L.	31,88
<i>Medicago sativa</i> L. (ekotipi)	22,10
<i>Medicago sativa</i> L. (šķirnes)	36,59
<i>Onobrkhis viaifolia</i> Scop.	20,04
<i>Pisum sativum</i> L. (partim) (lauka zirņi)	0
<i>Trifolium alexandrinum</i> L.	45,76
<i>Trifolium hybridum</i> L.	45,89
<i>Trifolium incarnatum</i> L.	45,76
<i>Trifolium pratense</i> L.	53,49
<i>Trifolium repens</i> L.	75,11
<i>Trifolium repens</i> L. var. <i>giganteum</i>	70,76
<i>Trifolium resupinatum</i> L.	45,76
<i>Vicia faba</i> L. (partim) (lauka pupas)	0
<i>Vicia sativa</i> L.	30,67
<i>Vicia villosa</i> Roth.	24,03

Atbalsta maksājumu veidi kartupeļu cietes sektoram, ieviešot Vienotā maksājuma shēmu

(R1782/03 93.p.)

Ieviešot VM, lauksaimnieks, kurš audzē cietes kartupeļus, var pieteikties uz VM par attaisnoto platību un atbalstu par cietes kartupeļiem:

$$\boxed{\text{VM par attaisnoto platību (sk. 2. informatīvo lapu)}} + \boxed{\text{Atbalsts par cietes kartupeļiem}}$$

Galvenie principi

Piešķiršanas nosacījumi

Atbalsts tiek piešķirts lauksaimniekiem, kuri ražo kartupeļus, kas paredzēti cietes ražošanai (R1782/03 93.p.).

Atbalstu maksā tikai par to kartupeļu daudzumu, uz ko attiecas audzēšanas līgums starp kartupeļu un cietes ražotāju, un atbilstoši tai kvotai, kas piešķirta konkrētajam uzņēmumam (R1782/03 94.p.).

Ierobežojumi

Atbalsts netiek piešķirts par kartupeļiem, kuru cietes saturs ir zemāks par 13%. Tomēr cietes ražošanas uzņēmums var pieņemt kartupeļus, kuru cietes saturs ir zemāks par 13%, nodrošinot, ka cietes daudzums, ko var iegūt no šiem kartupeļiem, nepārsniedz 1% no apakškvotas. Minimālā cena, kas izmaksājama šādos gadījumos, ir vienāda ar to cenu, kāda tiek piemērota kartupeļiem ar cietes saturu 13% un vairāk (R2237/04 24.p.).

Nosacījumi

Kartupeļu daudzuma tīrsvaru nosaka ar kādu no metodēm, kas minētas Komisijas Regulas (EK) Nr. 2235/2003 1. pielikumā (R2237/2004 24.p.).

Cietes saturu piegādātajos kartupeļos nosaka saskaņā ar normām, kas minētas Komisijas Regulas (EK) Nr. 2235/2003 2. pielikumā (R2237/04 24.p.).

Atbalsta izmaksa

Atbalstu izmaksā tā dalībvalsts, kuras teritorijā ciete ir saražota, četru mēnešu laikā pēc brīža, kad viss tirdzniecības gada kartupeļu apjoms ar attiecīgu cietes saturu ir piegādāts cieti ražojošajam uzņēmumam. Dalībvalsts var izmaksāt avansa maksājumu, sākot no tirdzniecības gada 1. decembra (R1973/04 21.p.).

Valūtas konvertācijas likme

Konvertācijas likme, kas piemērojama, aprēķinot atbalsta apjomu nacionālajā valūtā, ir Eiropas Centrālās bankas publicētā maiņas likme, dienu pirms kartupeļus saņēmis cietes ražotājs (R2237/04 27.p.).

Definīcijas

“**Lauksaimnieks**” – fiziska vai juridiska persona vai fizisku vai juridisku personu grupa neatkarīgi no grupai un tās locekļiem valsts tiesību aktos piešķirtā juridiskā statusa, kas veic lauksaimniecisko darbību (R1782/03 2.p.).

“**Lauksaimnieciskā darbība**” – lauksaimniecības produktu ražošana vai audzēšana, ieskaitot ražas novākšanu, slaukšanu, dzīvnieku audzēšanu un turēšanu lauksaimniecības nolūkiem, vai labu lauksaimniecības un vides apstākļu saglabāšana zemē (R1782/03 2.p.).

Eiropas 100% maksājuma likme

Maksājuma summu piemēro kartupeļu daudzumam, kas vajadzīgs, lai iegūtu vienu tonnu cietes. Tā ir

EUR 66,32,

sākot no 2005./2006. tirdzniecības gada un turpmāk.

To koriģē atbilstīgi cietes saturam kartupeļos (R1782/2003 93.p.).

Latvijā piemērojamā likme

Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās ES dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu, tātad atbalsta likme par cietes kartupeļiem konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstoša tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim (sk. 2. informatīvo lapu).

Situācija Latvijā 2005. gadā

Eiropas Savienības tiešie maksājumi Latvijā 2005. gadā tiek piemēroti ar Vienotā platības maksājuma shēmas starpniecību. Šīs shēmas būtība ir pamatmaksājums lauksaimniekam par zemes platību, kas saglabāta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī, kā arī papildu valsts maksājumi atsevišķiem lauksaimniecības sektoriem.

Cietes kartupeļu audzētājiem 2005. gadā ir tiesības pretendēt uz:

Vienoto platības maksājumu par platībām, kas apstādītas ar cietes kartupeļiem, ja lauka minimālā platība nav mazāka par 0,3 hektāriem un ja šādu lauku summa, pretendējot uz šo maksājumu, veido vismaz 1 hektāru un ja attiecīgā platība ir uzturēta labā lauksaimniecības un vides stāvoklī.

Vienotā platības maksājuma likme ir EUR 26,44 par hektāru.

Papildu valsts tiešo maksājumu par kartupeļu cietes tonnu var saņemt, ja cietes kartupeļu audzētājs:

- noslēdzis kartupeļu audzēšanas līgumu ar cietes ražotāju par noteikta kartupeļu daudzuma piegādi;
- piegādā cietes ražotājam kartupeļus atbilstoši noslēgtajam audzēšanas līgumam;
- līdz kārtējā gada 15. jūlijam iesniedz iesniegumu un kartupeļu audzēšanas līguma kopiju Lauku atbalsta dienestā.

Papildu valsts tiešā maksājuma likme ir EUR 59,46 par tonnu kartupeļu cietes.

VPM shēmas piemērošanu paredzēts turpināt arī 2006. gadā.

Statistikas informācija

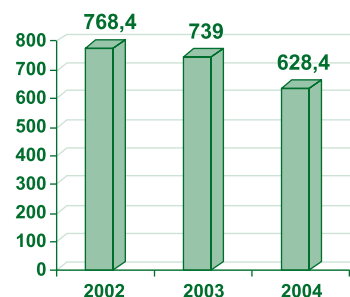
Latvijas un Zviedrijas kopuzņēmums SIA *Aloja Starkelsen* ir Latvijā lielākais kartupeļu cietes ražotājs.

2004. gadā augusta beigās SIA *Aloja Starkelsen* sāka kartupeļu pārstrādi, un tas notika agrāk nekā citus gadus.

2005. gada pavasarī veiktajās prognozēs uzņēmums paredzēja, ka kartupeļu audzētāji piegādās aptuveni 30 000 t kartupeļu.

Vidējā kartupeļu raža no viena hektāra ir 27 t, cietes saturs kartupeļos ir samērā augsts – 19%.

Kartupeļu kopražs, tūkst. t

2004. gadā par 5,7 tūkst. ha (par 10,4%) sarukuši kartupeļu stādījumi, samazinājusies arī to vidējā ražība un iegūtā kopražs – par 110,6 tūkst. t jeb par 15,0% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu.

Avots: CSP, SIA *Aloja Starkelsen*

Atbalsta maksājumu veidi proteīnaugu sektoram, ieviešot VM shēmu (R1782/03 76.p.)

Ieviešot VM, lauksaimnieks, kurš audzē proteīnaugus, var pieteikties VM par attaisnoto platību un atbalstu par proteīnaugiem:

Galvenie principi

Piešķiršanas nosacījumi

Atbalstu piešķir par šādiem proteīnaugiem:

- a) zirņiem, uz kuriem attiecas KN kods 0713 10;
- b) sīkgraudu pupām, uz kurām attiecas KN kods 0713 50;
- c) saldo (lopbarības) lupīnu, uz kuru attiecas KN kods ex 1209 50 (Padomes Regula (EK) Nr. 1782/2003 78.p.).

Atbalstu piešķir lauksaimniekiem par hektāru proteīnaugu, ja tie tiek novākti pēc piengatavības. Tas ir

EUR 55,57 par ha

(ES 100% maksājuma likme) (R1782/2003 76., 77.p.).

Latvijā, tāpat kā pārējās jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs, atbalsta maksājumi tiek ieviesti, piemērojot pakāpenisku procentuālu pieaugumu. Tāpēc proteīnaugu piemaksas likme konkrētajā Vienotā maksājuma shēmas ieviešanas gadā būs atbilstoša tajā gadā piemērojamajam procentuālajam līmenim.

Izņēmumi

Tomēr arī par proteīnaugiem, ko kultivē saskaņā ar vietējiem konkrētās dalībvalsts atzītajiem standartiem un kas nesasniedz piengatavību ārkārtas laikapstākļu dēļ, ir tiesības pretendēt uz atbalstu, ja konkrētās platības neizmanto citam nolūkam līdz piengatavības sasniegšanai (R1782/0377.p.).

Ierobežojumi

Proteīnaugu atbalstam maksimālā garantētā platība Kopienā ir

1 400 000 ha

(R1782/2003 78.p.).

Ja platība, par ko pieprasa atbalstu, pārsniedz maksimālo garantēto platību, tad katra lauksaimnieka platību, par kuru pieprasīts atbalsts, attiecīgajā gadā proporcionāli samazina (R1782/03 78.p.).

Reģionos, kur proteīnaugus tradicionāli sēj maisījumā ar graudaugiem, maksājums par proteīnaugiem tiks izmaksāts, pamatojoties uz atbalsta pretendenta pieprasījumu, ja viņš saskaņā ar kompetentās iestādes nosacījumiem pierāda, ka proteīnaugi ir dominējošie šajās platībās. Tādā gadījumā nevar pretendēt uz īpašo reģionālo atbalstu laukaugiem šīm platībām (R2237/03).

Īpašais reģionālais atbalsts laukaugiem pienākas apgabalos, kurus ietekmē klimatiskie apstākļi, kas lauksaimniecisko darbību vērš īpaši grūtu, piemēram, Somijā un Zviedrijā uz ziemeļiem no 62. paralēles (R1782/03 98.p.).

Definīcijas

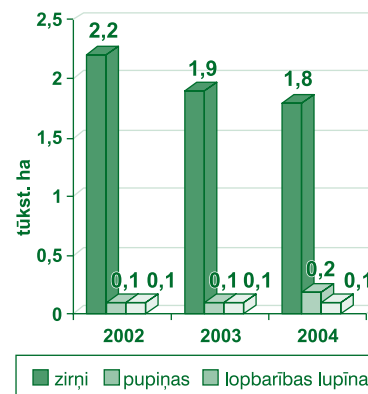
“**Lauksaimnieks**” – fiziska vai juridiska persona, fizisku vai juridisku personu grupa, kas veic lauksaimniecisko darbību neatkarīgi no grupai un tās locekļiem valsts tiesību aktos piešķirtā juridiskā statusa (R 1782/03 2.p.).

“**Lauksaimnieciskā darbība**” – lauksaimniecības produktu ražošana vai audzēšana, ieskaitot ražas novākšanu, slaukšanu, dzīvnieku audzēšanu un turēšanu lauksaimniecības nolūkiem, vai labu lauksaimniecības un vides apstākļu saglabāšana zemē (R1782/03 2.p.).

Statistikas informācija

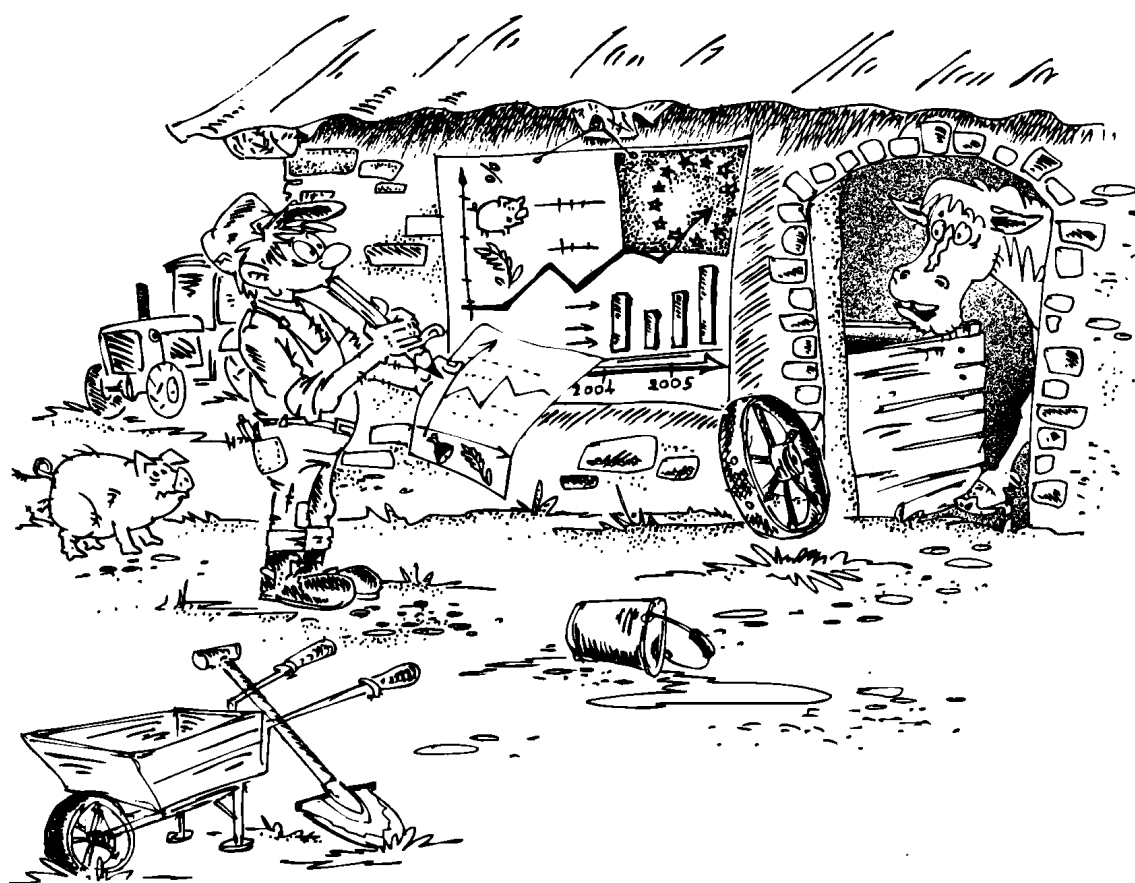
2004. gadā par 0,3 tūkst. ha jeb 10,2% samazinājušās pākšaugu platības. To kopražā saruka par 0,5 tūkst. t jeb 8,9%, vidējai ražībai paliekot gandrīz 2003. gada līmenī.

**Proteīnaugu platība
2001., 2002 un 2003. gadā
(tūkst. ha)**

Avots: CSP, Lauku saimniecību struktūra Latvijā 2003. gada jūnijā

KĀ ES REFORMĒTĀ KOPĒJĀS LAUKSAIMNIECĪBAS POLITIKA IETEKMĒS LATVIJAS LAUKSAIMNIEKUS? ANALĪTISKS VĒRTĒJUMS

I Ievads

Par Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) reformu, kuras pirmie pasākumi Eiropas Savienībā tika ieviesti jau 2004. gadā, dažādos izdevumos jau rakstīts. Šajā rakstā vairāk pievērsīsimies pilnāpjoma reformētās KLP ieviešanas Latvijā iespējamajām versijām un to salīdzinošajam vērtējumam:

- ◆ kāda ir Latvijas iespējamās izvēles ietekme uz mūsu zemes lauksaimniecības nozares attīstību un lauku iedzīvotāju labklājību;
- ◆ cik nozīmīgs Latvijas lauksaimniecības sektoram ir valdības izvēlētais veids, kā Latvijā ieviest pilnāpjoma KLP atbilstoši 2003. gada 26. jūnijā Luksemburgā ES Lauksaimniecības ministru padomē nolemtajiem reformas elementiem;
- ◆ vai ir kāda labākā izvēle?

Uz šiem jautājumiem atbildi mēģināja rast LVAEI pētnieku grupa (Danute Jasjko, Guna Salputra, Valda Bratka, Andris Miglavs, Ludmila Fadejeva, Ludmila Frolova, Dmitrijs Feldmans, Anastasija Radionova un Aleksejs Nipers), līdz 2005. gada aprīlim veicot zinātnisku pētījumu, lai izanalizētu KLP reformas pasākumu īstenošanas komplekso ietekmi uz Latvijas lauksaimniecības sektora attīstību reģionos un valstī kopumā.

Uzreiz jāteic, ka tradicionālās ienākumu salīdzināšanas metodes vien šoreiz maz līdzēs. Sagaidāmā ietekme noteikti nozīmēs straujākas vai pakāpeniskākas strukturālās pārmaiņas visā lauksaimniecības sektorā. Lauksaimnieki varēs brīvāk – atbilstoši tirgus vajadzībām – izvēlēties savu ražošanas stratēģiju, tomēr viņu sekmes būs daudz vairāk atkarīgas arī no pašu prasmes pieņemt pareizos saimniekošanas lēmumus. To arī mēģinājam ievērtēt savā pētījumā, izmantojot gan statisko saimniecību ienākumu modelēšanas *instrumentu* SEMS, gan dinamisko sektora reģionālo modeli LAPA.

Mēģinājam arī nedaudz ieskatīties Latvijas lauksaimniecības nākotnē vispār – ražošanā, izmantotās zemes platībā, sektora un dažādu grupu saimniecību ienākumos, kas arī var būt interesanta lasāmviela.

Bet vispirms nelielai atgādnei – izvilkums no jau agrāk, bet citur rakstītā par reformētās ES KLP pilnāpjoma ieviešanas iespējamajiem apstākļiem Latvijā.

1. ***KLP 2003. gada reformas būtība***

Kopš 2003. gadā ES lauksaimniecības ministri vienojās par reformas apstiprināšanu, ir precizēti tie nosacījumi, uz kuru pamata *vecās* ES dalībvalstis reformēs savu lauksaimniecības politiku un jaunās dalībvalstis, arī Latvija, pakāpeniski ieviesīs reformēto KLP. Tiesiskajos dokumentos (Regula 1782/2003, Regula 583/2004, Padomes lēmums 281/2004) iekļauti ar reformas mērķiem saskaņoti izvēles varianti tās pasākumu ieviešanai dalībvalstīs. Latvijai ir saistoši šie dokumenti, kas paredz arī iespēju izmantot savas dalībvalsts tiesības īstenot reformas pamatidejas atbilstoši savām interesēm.

Sākot 2004. gadā pakāpeniski ieviest reformu, ES KLP paredz sasniegt **trīs galvenos mērķus**:

- ◆ veicināt **uz tirgu orientētas lauksaimnieciskās uzņēmējdarbības attīstību**, kas, ņemot vērā pārmaiņas tirgū, lauksaimniekiem pavērs plašākas iespējas un ļaus labāk pielāgoties tirgus vajadzībām;
- ◆ rosināt **ilgtspējīgu un videi draudzīgu lauksaimniecības attīstību**;
- ◆ **veicināt turpmāko lauku attīstību**, novirzot tiešo ienākumu atbalstu no produkcijas ražošanas uz lauku cilvēku, kurš šo produkciju ražo, un nodrošinot pietiekami augstu dzīves līmeni lauku iedzīvotājiem.

Reforma paredz pasākumu kopumu, ko var apvienot četrās grupās:

- ◆ **pārmaiņas tirgus politikas pasākumos** – intervences iepirkumu nosacījumu maiņa;
- ◆ **tiešo maksājumu atdalīšana no noteiktas lauksaimnieciskās ražošanas**, turklāt produkcijas ražošana vairs nav obligāts nosacījums, lai saņemtu tiešos maksājumus;
- ◆ **lauku atbalsta pasākumu papildu finansēšana** no modulācijas rezultātā pieejamajiem finanšu resursiem;
- ◆ **savstarpējās atbilstības ievērošana** – vides, pārtikas nekaitīguma, dzīvnieku veselības un labturības standartu sasniegšana kā obligāts tiešā atbalsta saņemšanas priekšnosacījums.

2. **KLP reformas pasākumu īstenošana Latvijā**

KLP reformas tirgus politikas pasākumi kopš 2004. gada ir spēkā arī Latvijā. Intervences pasākumu ietekmes mazināšana Eiropas tirgū izpaužas kā rudzu izslēgšana no iepirkuma un intervences cenu samazinājums sviestam (par 25% līdz 2007. gadam) un sausajam vājpienam (par 15% līdz 2006. gadam). Piena produktu intervences cenu samazinājumu daļēji paredz kompensēt atbalsta maksājumi piena ražotājiem ar pieaugošu likmi līdz 2007. gadam, vienlaikus piemērojot Latvijas iestāšanās līgumā paredzētos tiešmaksājumu likmju koeficientus (2005. gadā – 30%). Šos maksājumus var uzskatīt par kompensāciju ES ražotāju zaudējumiem par nacionālās piena kvotas robežās realizēto pienu, kas radīsies, produkcijas cenai pazeminoties (Latvijā gan gaidāma vidējās piena pārdošanas cenas palielināšanās līdz ar piena kvalitātes uzlabošanu un ražošanas koncentrēšanu).

Tiešo maksājumu atdalīšana no noteiktas lauksaimnieciskās ražošanas. Pašlaik Latvijā ES tiešā atbalsta administrēšanai kā pārejas posma pasākums tiek izmantota Vienotā platības maksājuma (VPM) shēma, kurā Eiropas finansējums lauksaimniekus sasniedz kā vienota platības maksājums, bet Papildu valsts tiešais atbalsts (PVTM) tiek piešķirts par konkrētas produkcijas ražošanu. Ieviešot pilnā joma KLP, tiešmaksājumu sistēma Latvijā noteikti mainīsies un šīs pārmaiņas būs arī nozīmīgākā KLP reformas sastāvdaļa.

Vismaz daļēji tiešmaksājumu atdalīšana no ražošanas, ieviešot reformēto KLP, ir obligāta visām dalībvalstīm, tātad arī Latvijai. Bet nepieciešams priekšnosacījums ir Vienotā maksājuma (VM) shēma tiešmaksājumu administrēšanai. Viss Eiropas finansējums vai daļa no tā tiks izmaksāts kā vienots maksājums, kura vērtību būs iespējams saņemt uz VM tiesību pamata par katru maksājumam atbilstošu lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) hektāru (apsēto aramzemi, pļavām, ganībām un papuvēm, un ES obligāto 10% atmatu kategorijai pielīdzināmajām atmatām). VM tiesību vērtības, balstoties uz pamatojamiem kritērijiem, dažādos Latvijas reģionos var noteikt atšķirīgas vai arī var pieņemt, ka Latvija ir viens reģions. Līdzīgi var diferencēt arī tiesību vērtības zālājiem un pārējām platībām. Mēs drīkstējām šo shēmu ieviest jau 2005. gadā, bet vēlākais, kad tas jāizdara, ir 2009. gads. Teorētiski, nesasniedzot atbilstošu gatavību VM shēmas administrēšanai, šī pāreja var notikt arī vēlāk, tomēr tad tiks *iesaldēts* Eiropas budžeta maksājumu likmes palielinājums.

Šajā reformas pasākumu kopā dalībvalstij ir lielāka ieviešanas lēmumu pieņemšanas brīvība un vienlaikus arī lielāka atbildība par pieņemto lēmumu sekām. Tāpēc šajā rakstā tiešmaksājumu reformai pievērsīsim galveno vērību.

Lauku atbalsta pasākumu papildu finansēšana no modulācijas rezultātā pieejamiem finanšu resursiem jaunajās dalībvalstīs tiks sākta tikai pēc *vecu* ES valstu atbalsta līmeņa sasniegšanas 2013. gadā un attieksies uz lielajām saimniecībām, kuru kopējais tiešmaksājumu gada apjoms pārsniegs EUR 5000. Šīs pasākumu grupas ietekme ir salīdzinoši neliela, un tāpēc šoreiz kā atsevišķa tēma netiks apskatīta.

Savstarpējās atbilstības ievērošana, kas izpaužas 18 regulās un direktīvās definētu vides, pārtikas nekaitīguma, dzīvnieku veselības un labturības standartu pakāpeniskā sasniegšanā līdz 2007. gadam, kā arī prasībā nodrošināt labus lauksaimniecības un vides

apstākļus, būs obligāts priekšnosacījums tiešā atbalsta saņemšanai, kā paredz VM shēma. Šīs prasības standartu sasniegšanai gan vairumā gadījumu jau iestrādātas Latvijas nacionālajā likumdošanā, tādēļ šo normu izpildei nevajadzētu kļūt par šķērslī reformētās KLP ieviešanā vai tiešā atbalsta saņemšanā, tāpēc arī šī pasākumu grupa turpmāk rakstā netiks aplūkota.

3. Kādas ir Latvijas iespējamās izvēles reformētās KLP tiešā atbalsta sistēmas ieviešanā?

Tādas ir vairākas:

- 1) kurā gadā – no 2006. līdz 2009. gadam – ieviest VM shēmu;
- 2) kuru VM shēmu izvēlēties īstenot – reģionāli neitrālu vai reģionāli diferencētu;
- 3) cik lielā mērā tiešo atbalstu atdalīt no ražošanas: pilnīgi, saglabāt maksimāli atļauto saistību ar konkrēta produkta ražošanu vai realizēt kādu vidusceļu?

Ieviešot tiešmaksājumu reformas pasākumu kopumu, tās neatņemama daļa ir Vienotā saimniecības maksājuma ieviešana, vienlaikus atdalot tiešmaksājumu no ražošanas, un šajā procesā visām dalībvalstīm ir iespējama:

- ◆ **pilna atdalīšana**, kur atbalsts ir tikai par platību – neatkarīgi no kāda produkta ražošanas apjoma;
- ◆ **daļēja atdalīšana** līdz regulā definētam maksimālam līmenim, no attiecīgajam sektoram pieejamās tiešmaksājumu *aploksnes* noteiktu tiešmaksājumu daļu novirzot konkrētai nozarei (hektāram vai mājlopam):
 - a) graudaugiem – līdz 25%;
 - b) aitu mātēm – līdz 50%;
 - c) sēkļu ražošanai – līdz 100%;
 - d) pienam – līdz 100% līdz 2007. gadam;
 - e) dažādas likmju kombinācijas liellopu sektoram, piemēram, līdz 100% zīdītājgovīm un līdz 40% no liellopu kaušanas prēmijām.

Arī no Latvijas valsts budžeta izmaksājami Papildu valsts tiešmaksājumi (PVTM) jāizmaksā pēc tieši tāda paša principa kā Eiropas finansētie tiešmaksājumi – pilnībā vai daļēji atdalīti no produkcijas ražošanas.

II Latvijas lauksaimniecības nozares un lauku attīstības raksturojums reģionālā aspektā

Šajā pētījumā, lai novērtētu reģionālās pieejas izvēles mērķtiecību reformētās KLP pilnīgai ieviešanai Latvijā, Latviju sadalījām lauksaimniecības, lauku attīstības un piemērotās valsts atbalsta politikas intensitātes ziņā atšķirīgos reģionos. Šim dalījumam ir tikai analītiska nozīme, un tas nekādi nav uztverams par mūsu rekomendāciju veidot šādu reģionu dalījumu Latvijas lauksaimniecības un lauku politikā.

Tas vienīgi ļaus reālāk novērtēt:

- ◆ izvēlēta politikas scenārija ietekmi uz lauksaimniecības nozares attīstību kopumā un uz atsevišķām apakšnozarēm, kā arī izmantotajiem resursiem;
- ◆ konkrētu lauksaimniecības un lauku politikas pasākumu ietekmi uz Latvijas reģionālo attīstību;
- ◆ iespējamās ES tiešā atbalsta reģionalizācijas variantus, kas varētu būt izmantojami, īstenojot KLP reformu Latvijā.

1. Reģionu noteikšanas metodoloģija

Rajonu reģionālajā dalījumā par mazāko teritoriālo vienību tika pieņemts rajons (statistikas teritoriālo vienību nomenklatūras NUTS 4. līmenis). Šāda izvēle ir pamatota ar datu pieejamību statistikas datu bāzēs.

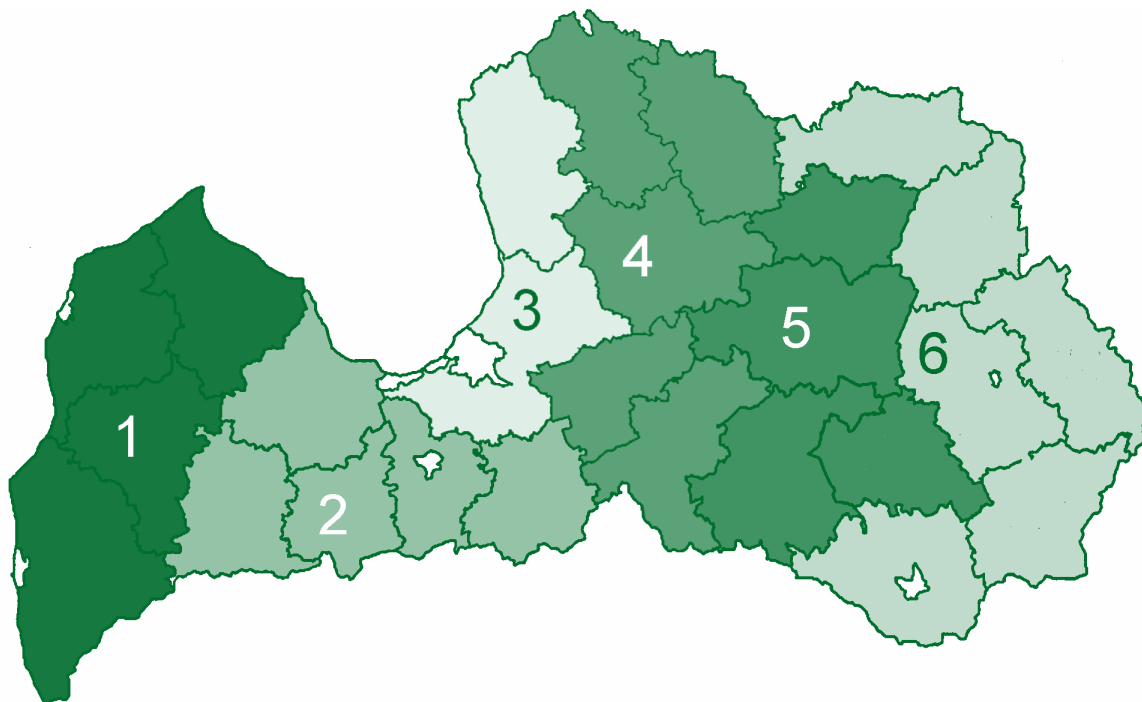
Reģioni ir noteikti, izvērtējot rajonu sociāli ekonomiskās (ienākuma līmenis, nodarbinātība lauksaimniecībā, saimniecību ekonomiskais lielums u. c.) un demogrāfiskās (lauku iedzīvotāji, iedzīvotāju blīvums u. c.), lauksaimnieciskās ražošanas (produktivitāte, resursu izvietojums) atšķirības pēc 2001.–2003. gada datiem.

Lai rajonu grupējums dotu iespēju objektīvi vērtēt arī lauku attīstības perspektīvas, reģionālais dalījums tika koriģēts, ņemot vērā Lauku attīstības plāna pasākuma *Mazāk labvēlīgie apvidi un apvidi ar ierobežojumiem vides aizsardzības nolūkā* diferencētās maksājumu likmes pa pagastiem, aprēķinot vidējo likmi katram rajonam.

Pētījumu gaitā tika izveidoti 6 reģioni lauksaimnieciskās politikas ietekmes novērtēšanai:

- ◆ 1. reģions – Kurzeme (Liepājas, Ventspils, Talsu un Kuldīgas rajons);
- ◆ 2. reģions – Zemgale (Saldus, Tukuma, Dobeles, Jelgavas un Bauskas rajons);
- ◆ 3. reģions – Vidzemes līcis (Rīgas un Limbažu rajons);
- ◆ 4. reģions – Viduslatvija (Valmieras, Valkas, Cēsu, Ogres un Aizkraukles rajons);
- ◆ 5. reģions – Centrālā Latvija (Madonas, Gulbenes, Jēkabpils un Preiļu rajons);
- ◆ 6. reģions – Austrumlatvija (Alūksnes, Balvu, Rēzeknes, Ludzas, Krāslavas un Daugavpils rajons).

1. attēls. Latvijas reģioni reformētās lauksaimniecības politikas ieviešanas ietekmes novērtēšanai

Avots: LVAEI npublicēti materiāli

1. tabula. Latvijas reģionu raksturojums

Kritēriji	MLA	Lauksaimnieciskās ražošanas nosacījumi		Sociāli ekonomiskie nosacījumi	
		Trīs gadu vidējā graudaugu ražība, t/ha	Trīs gadu vidējais liellopu blīvums, LU/ha LIZ	Vidējais saimniecību ekonomiskais lielums, ELV	Lauksaimniecībā nodarbināto struktūra valstī, %
Reģioni	MLA vidējā likme, EUR/ha LIZ	2001., 2002., 2003. g.		2001. g.	
1. reģions	34,9	2,09	0,11	2,2	12%
2. reģions	7,4	2,83	0,11	3,1	18%
3. reģions	8,6	1,91	0,13	2,0	7%
4. reģions	40,0	1,83	0,14	2,0	16%
5. reģions	51,9	1,70	0,12	1,8	16%
6. reģions	57,9	1,61	0,10	1,4	31%
Vidēji Latvijā:	37,9	2,08	0,12	2,1	100%

Avots: LVAEI aprēķini pēc CSP un *Lauku attīstības plāna* datiem

Vērtējot šos reģionus pēc lauksaimnieciskās ražošanas, var izdalīt trīs reģionu tipus – uz intensīvo augkopību orientētie reģioni (2. reģions), uz lopkopību un augkopību orientētie reģioni (1., 3. un 4. reģions) un uz ekstensīvo lopkopību un augkopību orientētie reģioni (5. un 6. reģions).

III Kā pilnāpjoma reformēto KLP varam ieviest Latvijā? Iespējamie scenāriji

No iepriekš nosauktajām trim iespējamām izvēles jomām reformētās KLP tiešā atbalsta sistēmas ieviešanā pagaidām analizējām divas:

- ◆ kurā gadā – no 2006. līdz 2009. gadam – ieviest VM shēmu;
- ◆ cik lielā mērā tiešo atbalstu atdalīt no ražošanas: pilnīgi, saglabāt maksimāli atļauto saistību ar konkrēta produkta ražošanu vai realizēt kādu vidusceļu?

Šie jautājumi nosaka divus scenāriju veidošanas aspektus, un, no katra aspekta raugoties, var radīt tiešmaksājumu reformas ieviešanas variantu kopu. Tomēr turpmākās analīzes un izvērtēšanas iespējas ļoti lielam scenāriju skaitam ir ierobežotas, tāpēc šajā pētījumā izvēlējamies galējos risinājumus katrai iespējamai izvēlei. Izmantojot tādu pieeju, var pieņemt, ka arī pārējos gadījumos sagaidāmais rezultāts būs šajā intervālā.

1. Scenāriji

Scenāriju kopā ietilpst 4 galvenie scenāriji.

1. **A6 – “pilnīgas atdalīšanas” (bāzes) scenārijs.** Tas paredz, ka reformētā KLP Latvijā pilnībā tiks ieviesta 2006. gadā. Latvijas nacionālā atbalsta politika, kas bija spēkā pirms Latvijas iestāšanās ES, tiks iespējami ātrāk reformēta. Gan ES finansētais tiešais atbalsts, gan PVTM tiks izmaksāti par zemi, kurai visos sektoros un visos reģionos piešķirtas vienādas vērtības VM tiesības.
2. **S6 – “maksimālas saistības” scenārijs.** Scenārijs paredz, ka reformētā KLP Latvijā pilnībā tiks ieviesta 2006. gadā. KLP reformas atbalsta politikas pasākumi tiek maksimāli tuvināti nacionālajai atbalsta politikai, kas bija spēkā pirms Latvijas iestāšanās ES un paredzēja atbalsta maksājumus saistīt ar saražoto produkciju.

Tiešais atbalsts tiks izmaksāts par zemi, par kuru visos sektoros un visos reģionos noteiktas vienādas VM tiesības vērtības. Maksimāli atļautie 25% laukaugu maksājumu, 100% zīdītājgovju prēmiju, 40% liellopu kaušanas prēmiju, 50% aitu māšu maksājumu, 100% maksājumu par saražotajām sēklām un 2006. gadā 35% no atbilstoši kvotai saražotā piena maksājumiem paliek saistīti ar konkrētās nozares produkcijas ražošanu. PVTM tiks piešķirti par zemi, mājlopiem un produkciju, papildinot ar ražošanu saistītos ES maksājumus, kā arī no nacionālā budžeta tiks paaugstināta VM tiesību vērtības likme.

3. S9 – “maksimālas saistības un iespējami vēlākas reformēšanas” scenārijs.

Tas paredz, ka KLP reformas pilnīgu ieviešanu Latvijā atliek uz iespējami vēlāku laiku un to ievieš tikai 2009. gadā. Atbalsta politikas pasākumus maksimāli tuvinās VPM shēmai.

Tiešais atbalsts tiks izmaksāts par zemi, kurai piešķirtas visos sektoros un visos reģionos vienādas VM tiesības vērtības. Maksimāli atļautā līmenī ir tiešie maksājumi, kas saistīti ar laukaugiem, zīdītājgovīm, liellopu kaušanu, aitu mātēm un sēklu ražošanu (līdzīgi kā S6 scenārijā). PVTM tiks piešķirti par zemi, mājlopiem un produkciju, papildinot ar ražošanu saistītos ES maksājumus, kā arī no nacionālā budžeta tiks paaugstināta VM tiesību vērtības likme.

4. A9 – “pilnīgas atdalīšanas un iespējami vēlākas reformēšanas” scenārijs.

Scenārijs paredz, ka KLP reforma Latvijā tiks ieviesta 2009. gadā, turklāt VPM shēma tiks būtiski reformēta. Gan ES finansētais tiešais atbalsts, gan PVTM tiks izmaksāti par zemi, kurai piešķirtas visos sektoros un visos reģionos vienādas vērtības VM tiesības.

Visiem scenārijiem ir spēkā šādi pieņēmumi:

- ◆ ES KLP ietvaros noteiktais tiešais atbalsts (VPM vai VM, PVTM un pagaidu valsts atbalsta maksājumi saskaņā ar ES līgumu) tiek aprēķināts saskaņā ar ES tiesiskajiem dokumentiem¹ un Iestāšanās līgumu;
- ◆ 2005. gadā Latvijā saglabāsies VPM tiešmaksājumu administrēšanas sistēma;
- ◆ PVTM un pagaidu valsts atbalsta maksājumi saskaņā ar ES līgumu tiks piešķirti maksimāli atļautā apjomā (saskaņā ar Iestāšanās līgumu);
- ◆ no Latvijas *Lauku attīstības plānā* definētajiem atbalsta pasākumiem tiks ievērtēti tikai mazāk labvēlīgo apvidu (MLA) maksājumi, kas savas ekonomiskās nozīmes ziņā ir līdzīgi KLP tiešmaksājumiem;
- ◆ pēc pārejas uz VM shēmu katru gadu tiek izveidota tiešā atbalsta nacionālā rezerve 3% apmērā no 2013. gadā Latvijai noteiktajiem *nacionālajiem griestiem*. Šī summa sektorā pagaidām netiek izmantota.

Pieņēmumi, kas attiecas uz lauksaimniecības produkcijas cenu pārmaiņām, to ražošanai izlietoto resursu daudzuma un cenu pārmaiņām, kā arī MLA atbalsta maksājumiem ir aprakstīti turpmākajā raksta daļā.

Kvantificētie scenāriji savstarpēji atšķiras tikai ar tiešmaksājumu likmēm un kopējo maksimālo atbalsta apjomu.

2. *No ES un Latvijas budžeta finansētās TM daļas*

Atkarībā no tiešmaksājumu reformas īstenošanas scenārija atšķiras ES KTO noteiktā tiešā atbalsta likmes, ES budžeta Latvijas finansējumam noteiktie *nacionālie griesti* un no nacionālā budžeta finansējamo PVTM maksimālais līmenis.

Gan tiešmaksājumu likmes, gan finansējuma maksimālais līmenis 2004. gadam un 2005. gadam dažādos scenārijos neatšķiras, jo VPM administrēšanas shēma Latvijā jau ir definēta līdz 2005. gada beigām.

¹ R1782/2003, R583/2004, R118/2005

2. tabula. ES KTO tiešmaksājumu likmes un ar ES saskaņotā pagaidu nacionālā atbalsta likmes 2004.–2005. gadā

	Mērvienība	2004.			2005.		
		VPM	PVTM	Kopā	VPM	PVTM	Kopā
Laukaugi	EUR/ha	20,66	65,96	86,62	26,44	68,06	94,50
Skābbarība	EUR/ha	20,66	17,90	38,56	26,44	15,63	42,07
Kultivētas pļavas	EUR/ha	20,66	17,90	38,56	26,44	15,63	42,07
Nekultivētas pļavas	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Papuves	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Cukurbietes	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Kartupeļi	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Dārzeni	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Augļi un ogas	EUR/ha	20,66	0	20,66	26,44	0	26,44
Zīdītājgovis	EUR/dzīvn.	0	138,57	138,57	0	154,45*	154,45
Aitu mātes	EUR/dzīvn.	0	13,22	13,22	0	14,70*	14,70
Liellopu kaušanas prēmija	EUR/dzīvn.	0	80,00	80,00	0	80,00	80,00
Kartupeļu ciete	EUR/t	0	55,43	55,43	0	32,93	32,93
Piens	EUR/t	0	6,31	6,31	0	16,51	16,51
Sēklas	EUR/t	0	278,35	278,35	0	267,21	267,21
Pagaidu nacionālais atbalsts							
Slaucamās govis	EUR/dzīvn.		51,67	51,67		0,00	0,00
Aitas	EUR/dzīvn.		10,00	10,00		8,00	8,00
Cūkas	EUR/dzīvn.		11,67	11,67		9,33	9,33
Linšķiedra	EUR/t		83,33	83,33		66,67	66,67

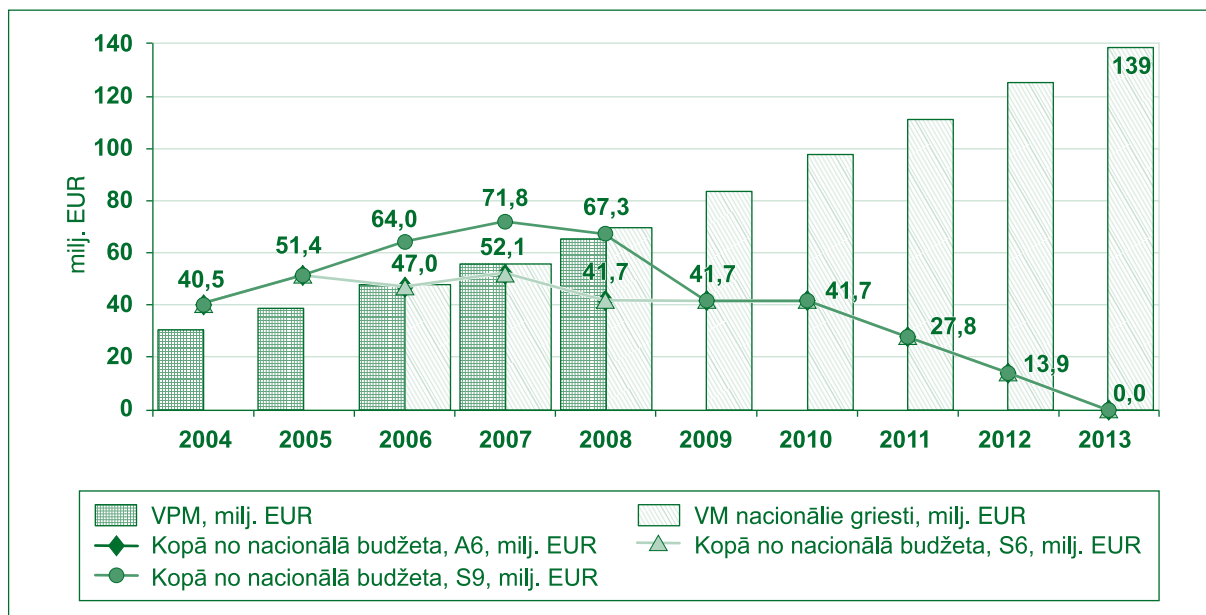
Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003, Iestāšanās līgumu, CD2004/281/EC

* CD2004/281/EC interpretācija, ka atbalsta likme katru gadu tiek palielināta par 10% punktiem no ES-15 maksājuma.

Finansējuma *griesti* nemainās atkarībā no maksājumu atdalīšanas no ražošanas pakāpes, bet mainās atkarībā no izmantotās tiešmaksājumu administrēšanas shēmas. Tādēļ, sākot no 2009. gada, kad Latvijā VPM vietā obligāti jābūt ieviestai VM shēmai, visos scenārijos maksimālais finansējuma līmenis ir vienāds.

Savukārt, 2006.–2008. gads ir nozīmīgs laika periods, jo jebkuru no šiem gadiem Latvija teorētiski var izvēlēties VM ieviešanai, bet iespējas izmantot valsts nacionālā budžeta resursus papildinošajiem maksājumiem ir atšķirīgas, ES finansējumam gan VPM, gan VM shēmā būtiski nemainoties.

2. attēls. Tiešā atbalsta maksimālā finansējuma no ES un nacionālā budžeta salīdzinājums dažādos scenārijos 2004.–2013. gadā, milj. EUR

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

Secinājums

Vēlākā VM ieviešanas gadījumā atļauto papildinošo valsts tiešmaksājumu apjoms ir lielāks, un tas rada iespēju vairāk samazināt starpību starp lauksaimniecības ražotāju saņemamo tiešmaksājumu apjomu Latvijā un *vecajās* dalībvalstīs, ko paredzēja iestāšanās nosacījumi.

Tas rada iespējas straujākai lauksaimniecības sektora attīstībai valstī. Bet tas arī rada papildu slogu nacionālajam budžetam pirmajos gados pēc iestāšanās ES.

Tiešo maksājumu maksimālā finansējuma apjoms un struktūra no ES un nacionālā budžeta A6, S6 un S9 scenārijā ir parādīta pielikumā. Atbalsta likmju un apjomu tabulās un attēlos nav atsevišķi parādīts A9 scenārijs, jo līdz 2008. gada beigām tas ir vienāds ar S9 scenāriju (tiek turpināta 2004. gada politika), savukārt, sākot no 2009. gada, rādītāji ir vienādi ar A6 scenāriju.

Attiecībā uz tiešajiem atbalsta maksājumiem visos scenārijos ir spēkā šādi pieņēmumi:

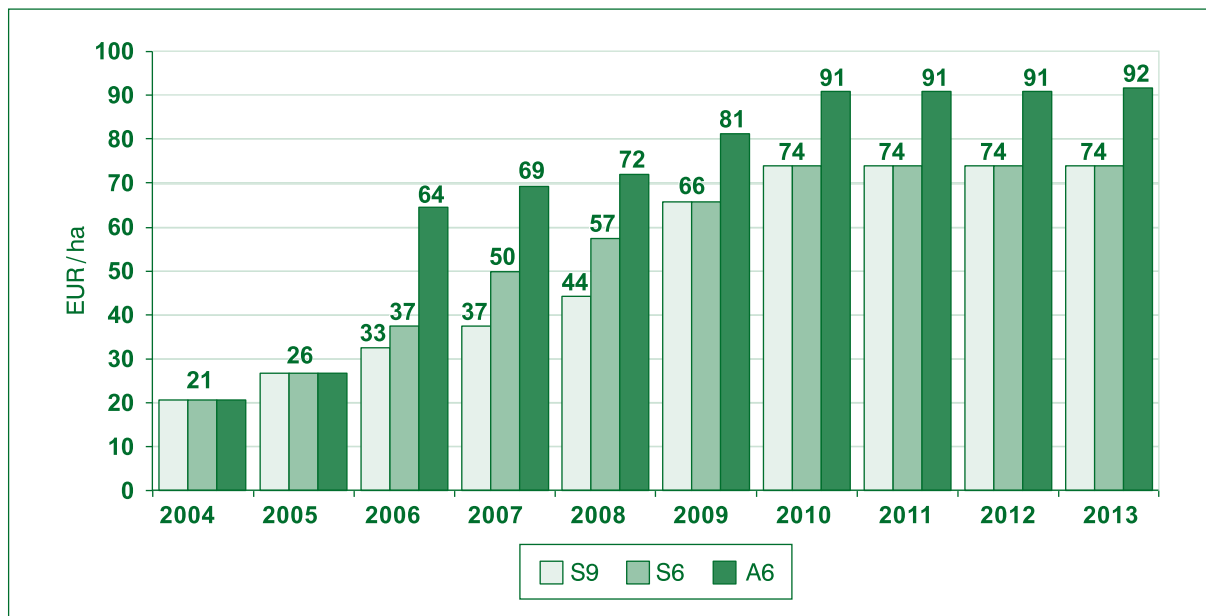
- ◆ ja atbalstāmās produkcijas daudzums, platības lielums (laukaugiem un lopbarības platībām PVTM saņemšanai) vai mājlopu skaits pārsniedz iestāšanās sarunās panākto references apjomu, tad atbalsta maksājuma likme tiek proporcionāli samazināta;
- ◆ par virskvotas produkciju (pienam) atbalsta maksājumi netiek piešķirti.

Vērtējot no ražošanas atdalītā maksājuma likmes, 2006. gadā tās ir vislielākās A6 scenārijā (VM likme A6 scenārijā ir 64 EUR/ha, kas ir 1,7 reizes lielāka par VM likmi S6 scenārijā). Turpmāk tās izlīdzinās un, sākot no 2009. gada, ir 91 EUR/ha pilnīgas atdalīšanas scenārijos un 74 EUR/ha maksimālas saistības scenārijos.

Secinājums

Ieviešot pilnīgas atdalīšanas VM shēmu 2006. gadā, lauksaimnieki jau agrāk var orientēties uz tirgus pieprasījumam atbilstošas produkcijas ražošanu, kļūstot mazāk atkarīgi no valsts izvēles par labu kādas ražošanas nozares atbalstam. Vienlaikus no valsts budžeta būs nepieciešamas mazākas tiešmaksājumu administrēšanas izmaksas.

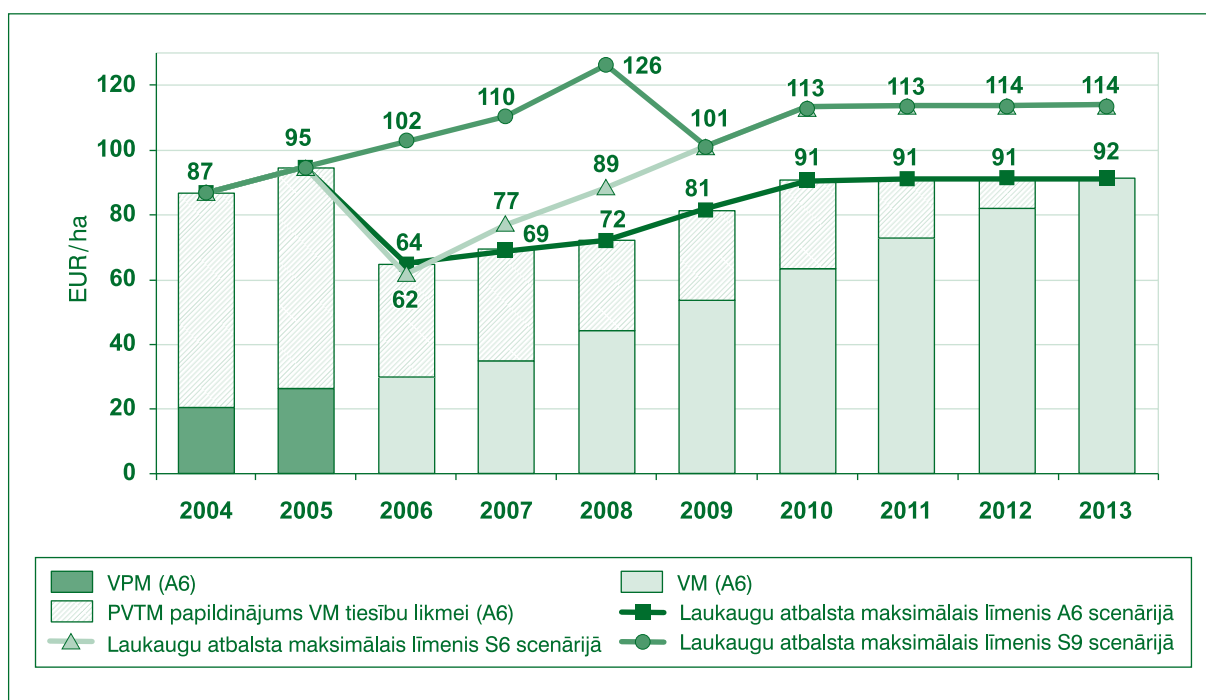
3. attēls. No ražošanas atdalītā maksājuma (VPM vai VM) līmenis dažādos scenārijos, EUR/ha

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

A6 scenārijā, pēc pārejas uz VM shēmu, par laukaugiem ir iespējams saņemt tikpat lielu atbalstu kā par jebkuru citu LIZ hektāru, uz kuru attiecas VM. Turklāt neatkarīgi no tā, kurā gadā notiek pāreja no VPM shēmas uz VM shēmu, TM maksimālais līmenis, ko var saņemt par laukaugu hektāru, ir mazāks par saistīto maksājumu scenārijiem. S9 scenārija gadījumā savu praktisko maksimumu tas sasniedz jau 2007. gadā.

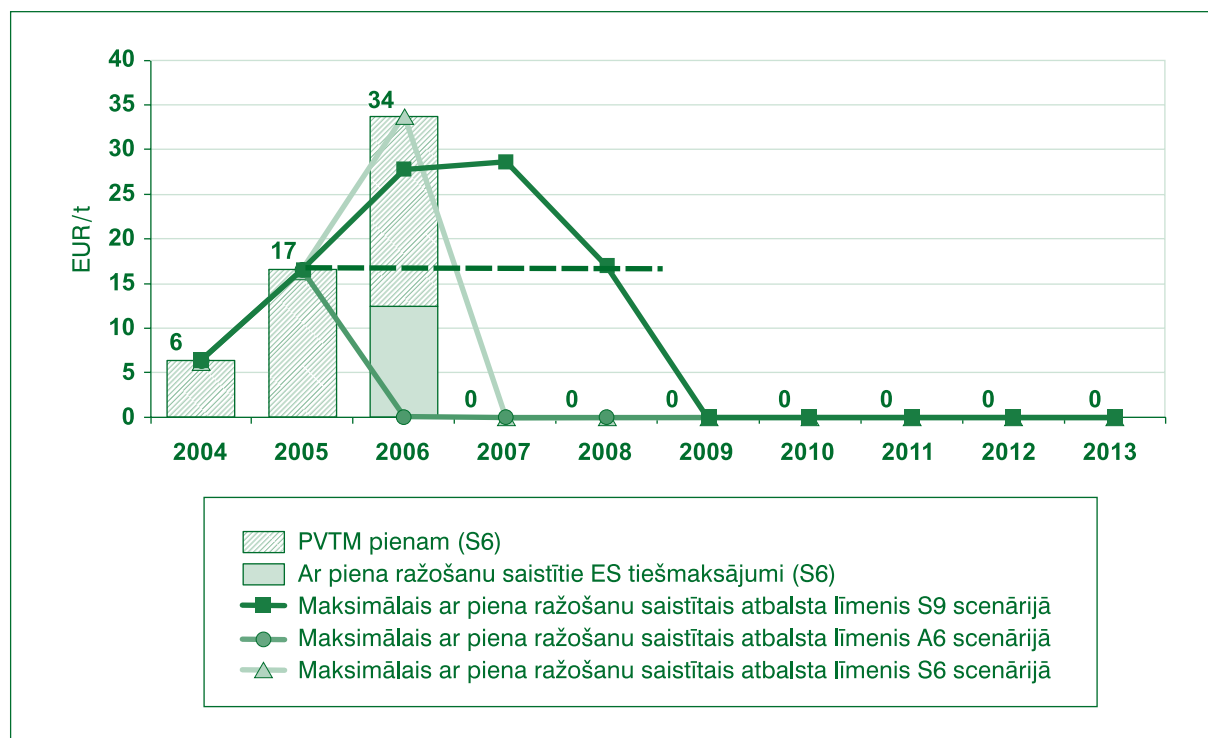
4. attēls. Laukaugu tiešo atbalsta maksājumu struktūra A6 scenārijā un atbalsta maksimālā līmeņa salīdzinājums dažādos scenārijos, EUR/ha

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

Piena sektorā S6 un A6 scenārijā 2007. gadā un S9 scenārijā ne vēlāk kā 2009. gadā visi piena maksājumi ir jāiekļauj VM, tāpēc šajos scenārijos pēc reformas pilnīgas ieviešanas ar piena ražošanu tieši saistītais atbalsts samazinās līdz nullei. Tās ir visai būtiskas izmaiņas, jo, piemēram, 2006. gadā maksimālā atbalsta likme par kvotai atbilstoši saražoto piena tonnu sasniedz gandrīz EUR 30. Tomēr jāievēro, ka piena sektora attīstības iespējas ierobežo piena pārdošanas kvota, tāpēc atbalsta likmes lielumam varētu nebūt izšķiroša ietekme.

5. attēls. Piena tiešo atbalsta maksājumu struktūra S6 scenārijā un atbalsta maksimālā līmeņa salīdzinājums dažādos scenārijos, EUR/t

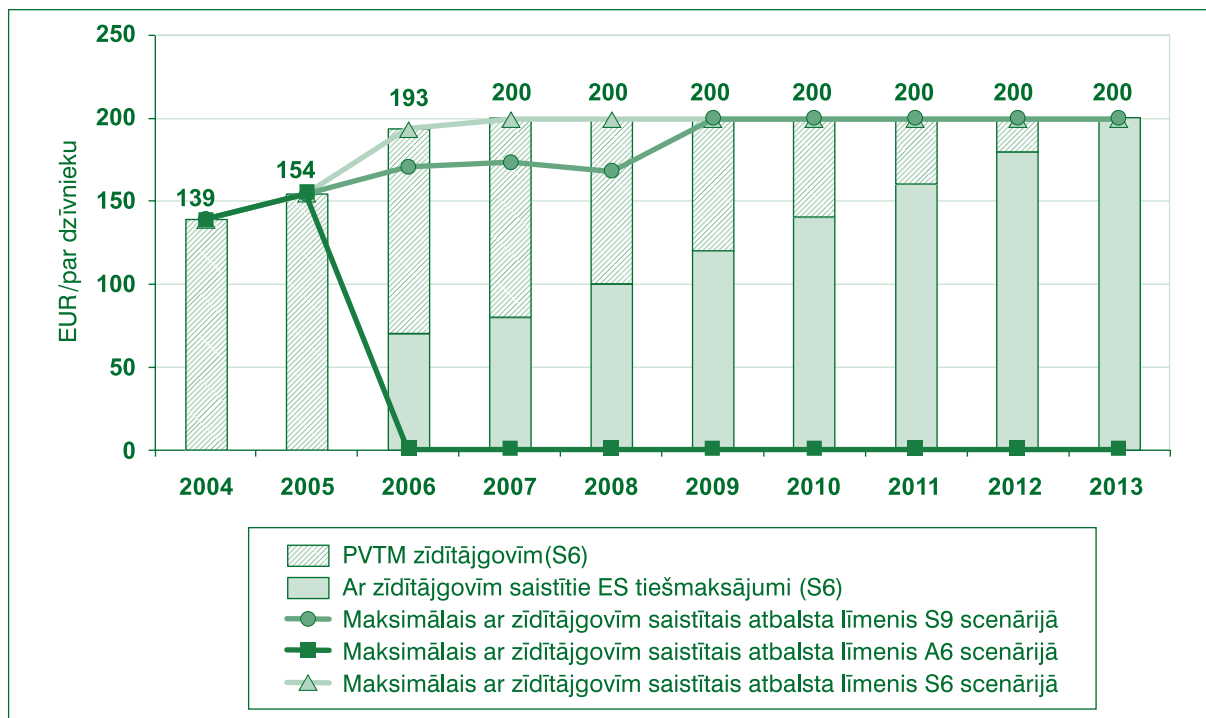

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

Ņemot vērā iespēju pēc reformas ieviešanas 100% zīdītājgovju maksājumu joprojām tieši saistīt ar sektora ražošanu, maksimālas saistības scenārijos (S6 un S9) pēc reformas ieviešanas nav sagaidāms tiešā atbalsta kritums.

Tomēr lopkopībā, it īpaši, liellopu sektorā noteikti ir iesaistītas ganības un lopbarības platības, par kurām lauksaimnieki varēs saņemt atbalsta maksājumus atbilstoši A6 scenārijam aprēķinātajai VM tiesību vērtībai.

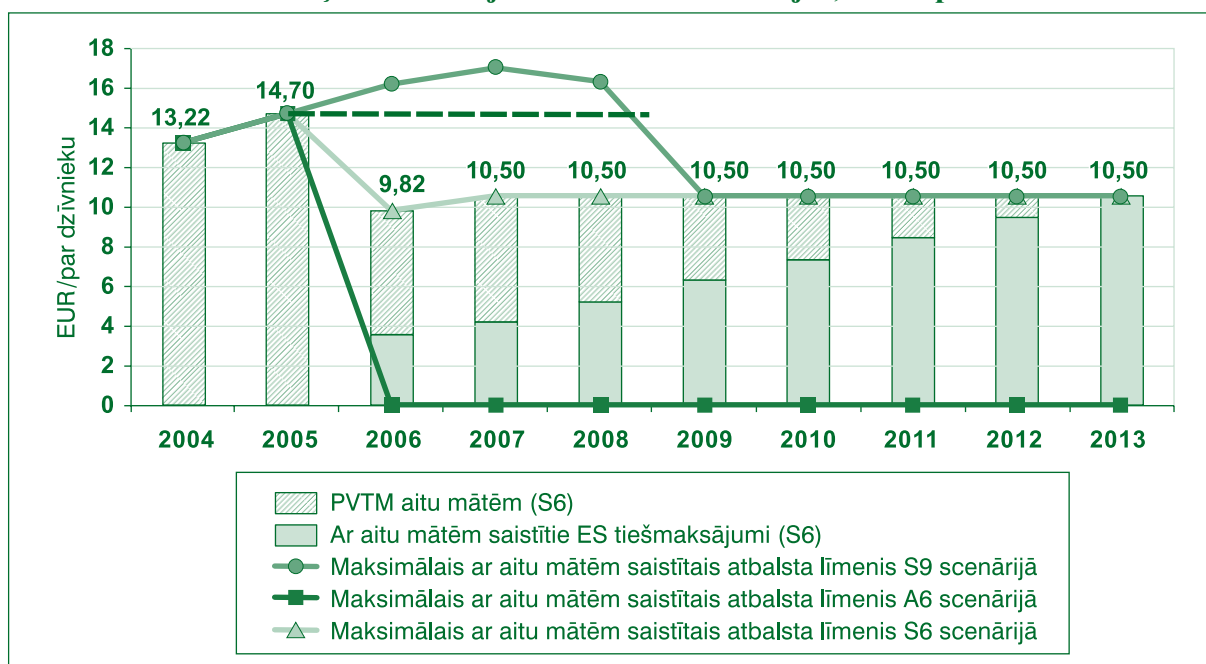
6. attēls. Zīdītājgovju tiešo atbalsta maksājumu struktūra S6 scenārijā un atbalsta maksimālā līmeņa salīdzinājums dažādos scenārijos, EUR/par dzīvnieku

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

Atšķirībā no zīdītājgovju tiešajiem maksājumiem, aitkopības sektorā pēc reformētās KLP pilnāpjoma ieviešanas joprojām tieši saistīt ar sektora ražošanu var tikai 50% aitu māšu maksājumu, tāpēc S6 scenārijā atbalsta maksimālais līmenis neizbēgami samazināsies. Maksimālas saistības scenārijā S9 pēc attālinātās reformas ieviešanas ir sagaidāms tiešā atbalsta kritums. Pilnīgas atdalīšanas gadījumā (A6 scenārijā) no 2006. gada maksājumu tieši par aitu mātēm vairs nebūs. Tomēr aitkopībā ir iesaistītas ganības, par kurām lauksaimnieki varēs saņemt atbalsta maksājumus atbilstoši A6 scenārijam aprēķinātajai VM tiesību vērtībai.

7. attēls. Aitu māšu tiešo atbalsta maksājumu struktūra S6 scenārijā un atbalsta maksimālā līmeņa salīdzinājums dažādos scenārijos, EUR/par dzīvnieku

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003

3. Mazāk labvēlīgo apvidu maksājumi

Latvijā mazāk labvēlīgie apvidi (MLA) ir noteikti saskaņā ar EK Regulas Nr.1257/99 19. pantā definētiem kritērijiem. Latvijā MLA ir 74,4% no valsts kopējās platības, un šajos apvidos kopumā ir 1,81 milj. ha LIZ.

Atbalsts mazāk labvēlīgajiem apvidiem, kas ir noteikts ar mērķi sekmēt ilgtspējīgu lauksaimniecisko darbību, izmantojot videi draudzīgas metodes, un palielināt ienākumus saimniecībās, kas atrodas MLA, var kļūt par faktoru, kas ietekmēs lauku saimniecību rīcību. Tāpēc, novērtējot sektora reakciju uz dažādiem politikas scenārijiem, tiek ņemti vērā MLA atbalsta maksājumi.

Lauksaimniecībai mazāk labvēlīgi apvidi ir noteikti pagastu griezumā. Tāpēc, pārgrupējot informāciju atbilstoši nosacījumam par rajonu kā analītisko reģionu veidojošo mazāko vienību, tiek izmantots princips: rajons tiek uzskatīts par noteiktas kategorijas atbalstāmo teritoriju, ja šīs kategorijas zemes platība aizņem vairāk nekā 50% no rajona lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Vidējās MLA atbalsta likmes reģionā ir aprēķinātas visai reģiona LIZ, rezultātus atspoguļojot tabulā.

3. tabula. Vidējās MLA atbalsta likmes un kopējā MLA novirzāmā atbalsta summa dažādos reģionos 2004.–2013. gadā

Reģioni	MLA vidējā likme, EUR/LIZ ha	MLA maksimālais atbalsts, milj. EUR		
	2004.–2013.	2004.	2005.	2006.–2013.
1. reģions	34,9	9,68	10,77	11,57
2. reģions	7,4	2,85	3,13	3,32
3. reģions	8,6	0,87	0,97	1,04
4. reģions	40,0	11,7	13,21	14,33
5. reģions	51,9	14,06	16,17	17,79
6. reģions	57,9	23,4	29,96	29,66
Vidēji Latvijā:	37,9	62,56	74,21	77,71

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot *Lauku attīstības plānu* un CSP informāciju

Attiecībā uz MLA atbalsta maksājumiem visos scenārijos darbojas šādi pieņēmumi:

- ◆ MLA atbalsta likmes maksimālais līmenis no 2004. līdz 2013. gadam nemainās (mēs jau zinām, ka tas, visticamāk, mainīsies pēc 2008. gada);
- ◆ kopējai MLA atbalsta summai saskaņā ar LAP tiek noteikti *griesti*, kas no 2006. līdz 2013. gadam saglabājas nemainīgā līmenī (tagad zinām, kas arī tie, visticamāk, mainīsies pēc 2008. gada);
- ◆ ja LIZ platība kādā gadā pārsniedz reģiona MLA atbalsta likmes aprēķināšanai 2004. gadā noteikto platību, tad likme tiek proporcionāli samazināta.

4. Produkcijas cenas

Prognozējot, kā attīstīsies lauksaimniecības produktu ražotāju cenas Latvijā līdz 2013. gadam, tiek pieņemts, ka pārmaiņām būs četras raksturīgas tendences, kas būs atšķirīgas dažādām produkcijas grupām:

- ◆ *ES 2001.–2003. gada vidējais iepirkuma cenu līmenis tiks sasniegts 2007. gadā un saglabāsies nemainīgs līdz 2013. gadam.* Tas attiecas uz tādiem produktiem, kā kvieši, rudzi, mieži, auzas, pākšaugi, tritikāle, lini, rapši un tomāti un cūkgaļa;
- ◆ *Latvijas 2001.–2003. gada vidējais iepirkuma cenu līmenis līdz 2013. gadam nemainīsies.* No augkopības produktiem tas attiecas uz griķiem, kartupeļiem, cietes kartupeļiem,

sīpoliem, atklātā lauka gurķiem, segto platību gurķiem, kāpostiem, burkāniem, zemenēm, āboliem, bumbieriem, plūmēm un upenēm. No lopkopības produktiem šī tendence tiks attiecināta uz olām, medu un mājputnu gaļu;

- ◆ *līdz 2013. gadam notiks pastāvīga iepirkuma cenu palielināšanās.* Šīs pārmaiņas tiek prognozētas pienam, liellopu gaļai un jēra gaļai. Piena iepirkuma cena 2007. gadā būs 77,5% no ES 2001.–2003. gada vidējā iepirkuma cenu līmeņa, 2013. gadā – 86,3%;
- ◆ *tiks novērotas mainīgas tendences.* Piemēram, cukurbietēm un cukuram 2004.–2005. gadā tiek prognozēts iepirkuma cenu palielinājums, bet 2006.–2008. gadā – gaidāmās cukura ražošanas sektora reformas dēļ – samazinājums. Turpmāk līdz 2013. gadam cenas nemainīsies.

Iepirkuma cenu prognozēs lielākajai daļai produktu (kas nav brīvi eksportējami) ir ņemts vērā ierobežotais Latvijas tirgus maksātspējīgais pieprasījums. Tādējādi tuvākajos gados nav objektīva pamata pieņemt ES vidējo iepirkuma cenu līmeni un vairākiem produktiem Latvijā joprojām saglabāsies zemākas cenas (kartupeļiem, sīpoliem, atklātā lauka gurķiem, kāpostiem, burkāniem, zemenēm, āboliem, bumbieriem, plūmēm, upenēm).

4. tabula. Augkopības un lopkopības produktu prognozējamo iepirkuma cenu aprēķins

Produkts	2001.–2003. gada vidējās cenas, LVL/t		Latvijas iepirkuma cenu prognozējamais augšanas temps salīdzinājumā ar 2001.–2003. gada vidējām cenām			
	LV	ES	2004.	2005.	2006.	2007.
Augkopība						
Kvieši	60,8	75,6	1,056	1,115	1,178	1,243
Rudzi	55,6	63,9	1,036	1,072	1,110	1,149
Mieži	54,6	66,6	1,051	1,104	1,159	1,220
Auzas	52,6	67,8	1,065	1,135	1,209	1,289
Pākšaugi	93,9	114,0	0,832	0,943	1,070	1,214
Triticāle	52,3	64,9	1,090	1,138	1,187	1,241
Griķi	89,8		1,000	1,000	1,000	1,000
Kartupeļi	52,6	72,5	1,000	1,000	1,000	1,000
Kartupeļi cietei	21,0		1,000	1,000	1,000	1,000
Lini	72,8	88,7	1,051	1,104	1,161	1,218
Cukurbietes	18,9	30,5	1,555	1,555	1,169	1,169
Cukurs	334,7		1,319	1,319	1,056	1,056
Tomāti	377,9	437,3	1,037	1,076	1,116	1,157
Atklātā lauka gurķi	170,0	177,3	1,000	1,000	1,000	1,000
Segtās platības gurķi	406,9	286,7	1,000	1,000	1,000	1,000
Kāposti	83,9	174,9	1,000	1,000	1,000	1,000
Burkāni	92,6	207,9	1,000	1,000	1,000	1,000
Zemenes	609,2	1850,8	1,000	1,000	1,000	1,000
Āboli	49,9	290,3	1,000	1,000	1,000	1,000
Lopkopība						
Olas	658,8	650,8	1,000	1,000	1,000	1,000
Piens	93,2	206,4	1,395	1,502	1,609	1,717
Liellopu gaļa (kaušanai)	707,1	1430,4	1,073	1,151	1,235	1,325
Cūkgaļa (kaušanai)	894,1	944,8	1,014	1,028	1,042	1,057
Mājputnu gaļa (kaušanai)	1027,3	756,5	1,000	1,000	1,000	1,000
Jēra gaļa (kaušanai)	1055,0	2354,2	1,084	1,174	1,272	1,379

Avots: LVAEI pieņēmumi pēc LEK un *New Cronos* datiem

5. Resursu daudzuma un cenu pārmaiņas

Pētījumā resursu izlietojuma tendences tiek noteiktas atšķirīgas divos laikposmos: no 2003. līdz 2007. gadam un no 2008. līdz 2013. gadam.

Pirmajā posmā tiek atspoguļotas Latvijas pielāgošanās tendences pirms iestāšanās ES, kā arī novērtētas gaidāmās tendences trijos gados pēc iestāšanās. Tas tiek darīts, pamatojoties uz iepriekšējo ES paplašināšanās procesu pieredzi. Otrajā laikposmā tiek pieņemts, ka sākotnējā izlīdzināšanās jau ir notikusi, tāpēc turpmāk sagaidāmi ekonomisko sistēmu konverģences procesi.

Lielākās izmaiņas resursu patēriņā lauksaimniecības produktu ražošanai ir sagaidāmas darbaspēka apmaksā un pieprasījumā pēc darbaspēka, kā arī izmantojamo energoresursu apjomā un cenās.

5. tabula. Pieņēmumi par resursu patēriņa un cenu pārmaiņām gadā

Resursi	2003.–2007.		2008.–2013.	
	Cenas	Daudzums	Cenas	Daudzums
Algotais darbaspēks	1,11	0,93	1,04	0,94
Degviela	1,029	0,98	1,004	0,98
Elektroenerģija	1,082	1,015	1,014	1,015
Kurināmais	1,082	0,98	1,014	0,98
Resursu atdeve (tehniskā pieauguma koeficients)	1,01			

Avots: LVAEI pieņēmumi pēc EUROSTAT datiem

Piemēram, **darbaspēka** jomā, pamatojoties uz straujo investīciju apjoma pieaugumu lauksaimniecībā, sagaidāms arī, ka augs pieprasījums pēc kvalificēta darbaspēka. Tas izpaudīsies darba samaksas palielinājumā un, līdz ar jauno tehnoloģiju ieviešanu, nepieciešamā darbaspēka apjoma samazinājumā. Tiek prognozēts 2003.–2007. gadā algotā darbaspēka samaksas palielinājums par 11% gadā un vienlaikus lauksaimniecībā pieprasīta darbaspēka daudzuma samazinājums par 7% gadā. Pēc 2008. gada gaidāma situācijas stabilizācija, kas izpaudīsies mazākā gadskārtējā pieauguma tempā – 4% pieaugums darbaspēka samaksā un 6% samazinājums lauksaimniecībā patērētā darbaspēka daudzumā.

Degvielas cenu izmaiņas Latvijā ievērtētas galvenokārt kā izmaiņas akcīzes nodokļa likmē. Slēdzot sarunas par Latvijas iestāšanos ES, tika paredzēts, ka akcīzes nodoklis degvielai paaugstināsies līdz ES līmenim. Tomēr tika noteikts, ka akcīzes nodokļa pieaugums būs pakāpenisks. Akcīzes nodokļa likme, kas jāsasniedz līdz 2011. gadam (pēc LR Finanšu ministrijas sniegtās informācijas), bezsvina benzīnam būs EUR 359 par 1000 litriem. Plānots arī, ka 2008. gadā akcīzes nodokļa likme būs EUR 323 par 1000 litriem (2005. gada sākumā – LVL 192 jeb EUR 280).

Visstraujāk akcīzes nodoklis pieauga jau 2004. gada 1. maijā līdz ar Latvijas iestāšanos ES. Tāpēc 2003.–2007. gadā sagaidāmais degvielas cenas palielinājums būs aptuveni 7,2% gadā. Savukārt, sākot ar 2008. gadu, akcīzes nodokļa likmes pieaugums būs mērenāks – aptuveni 1% gadā.

Zinot, ka lauksaimnieciskās produkcijas ražotājiem tiek kompensēti aptuveni 60% no izlietotās degvielas akcīzes nodokļa summas, var prognozēt, ka šī lauksaimnieciskās ražošanas resursa cenas pieaugums sasniegs 2,9% 2003.–2007. gadā un 0,4% 2008.–2013. gadā.

Ieviešot modernāko tehnoloģiju lauksaimnieciskās produkcijas ražošanā, degvielas patēriņa apjoms var samazināties vidēji par 2% gadā.

Divos iepriekšējos gados – 2003. un 2004. gadā – no Latvijā nepieciešamā **elektroenerģijas** daudzuma aptuveni 30–40% tika importēti, kas nozīmē elektroenerģijas cenas atkarību no ārējiem faktoriem. Nākotnē Baltijas elektroenerģijas tirgū ir paredzamas lielas pārmaiņas sakarā ar to, ka:

- ◆ tuvākajos divos trīs gados ES elektroenerģijas tirgū notiks šīs nozares liberalizācija un elektrisko tīklu integrācija;
- ◆ līdz 2009. gadam notiks mērķtiecīga Lietuvas Ignalinas AES slēgšana.

Nemot to vērā, kā arī salīdzinot Latvijas un dažu tuvāko Eiropas valstu elektroenerģijas cenas (EUROSTAT datubāze; Polija, Čehija, Somija, Dānija – atspoguļojums elektroenerģijas tirgum tuvākajās valstīs kontinentālajā ES un Ziemeļvalstīs), ir pamats hipotēzei, ka Latvijas cenas elektroenerģijai var pielīdzināties Eiropas kaimiņvalstu cenu līmenim 2008. gadā.

Balstoties uz 2004. gada oktobra ES Enerģētikas ģenerāldirektorāta pārskatu par Eiropas elektroenerģijas cenām (*DG Energy and Transport, Quarterly Review of European*

Electricity Prices), var secināt, ka tuvākajā nākotnē ES nav prognozēts straujš cenu pieaugums vai kritums, kas nozīmē elektroenerģijas cenu nākotnes trenda stabilitāti.

Sākot ar 2007. gadu, Latvijas uzņēmumiem būs jāmaksā akcīzes nodoklis par elektroenerģijas izmantošanu EUR 0,025 par 100 kWh un, sākot ar 2010. gadu, – EUR 0,05.

Apkopojot iepriekš teikto, var prognozēt, ka 2003.–2007. gadā elektroenerģijas cena Latvijā ik gadu palielināsies par 8,2%, 2008.–2013. gadā – par 1,4%. Attiecībā uz elektroenerģijas patēriņa apjomu lauksaimniecības sektorā tiek prognozēts ikgadējais palielinājums 1,5% apmērā.

Šajā pētījumā tiek pieņemts, ka **kurināmo resursu** cena attīstīsies līdzīgi elektroenerģijas cenai (jo elektroenerģijai kā kurināmā avotam lauksaimniecības sektorā ir nozīmīgs īpatsvars). Sagaidāms ikgadējais kurināmā cenu palielinājums par 8,2% un 1,4% attiecīgi 2003.–2007. un 2008.–2013. gadā.

Līdzīgi kā degvielas izmantošanas prognozei ir pieņemts, ka, ieviešot modernākās tehnoloģijas, samazināsies kurināmā patēriņš – vidēji par 2% gadā.

Pētījumā **resursu atdeves** (tehniskā progresa) **koeficients** tiek pieņemts 1% apmērā. Tas nozīmē, ka nemainīga kopējā ražošanas resursu patēriņa gadījumā saražotās produkcijas apjoms palielināsies par 1%, jo uz vienu produkcijas vienību katru gadu vajadzēs par 1% mazāk resursu. Šis koeficients ietekmē visu ražošanas resursu patēriņu, arī tādu, kuru izmantošanas apjoms un cenas ir nosacīti nemainīgi (piemēram, pirkta sēkla, pašražotā sēkla, mēslojuma līdzekļi, augu aizsardzības līdzekļi, lopbarības izmaksas, veterinārās izmaksas, lopu iegāde, remonts un uzturēšana, pakalpojumi, kredītprocenti, menedžmenta izmaksas u. tml.).

IV ES tiešmaksājumu reformas ietekme uz Latvijas lauksaimniecību

Kvantitatīvi vērtējot ES tiešmaksājumu reformas ietekmi uz Latvijas lauksaimniecību, jāuzsver, ka nevar būt vienas izšķirīgās atbildes par “vislabāko” vai “optimālo” Latvijas politikas varianta izvēli, **jo jebkurš no šiem potenciālajiem variantiem varētu būt labākais kādai ekonomisko interešu grupai un ir analizējams no dažādiem viedokļiem:**

- ◆ agrārās politikas veidošanas – vairāk saimniekošanas brīvības vai valsts regulēšanas lēmumu pieņemšanas procesā;
- ◆ sektora izaugsmes mērķa – paaugstināt konkurētspēju un ražotāju ienākumus vai ražošanas apjomus,
- ◆ valsts izdevumu (budžeta) – mazāk vai vairāk līdzekļu maksāt par konkrētām ekonomiskās izaugsmes un atbalsta programmām;
- ◆ ražotāju ienākumu avotu struktūras – par ko un kā saņemt lielāku (mazāku) atbalstu;
- ◆ reģionālās attīstības subjektu interesēm – efektīvāka ražošana vai lielāka nodarbinātība lauku apvidos;
- ◆ atbalsta politikas administrēšanas – vienkāršāka administrēšana vai vairāk regulējoša politika;
- ◆ reformētas politikas ieviešanas šoka – konkurētspēja nākotnē vai individuāli mazāk sāpīgs ieviešanas process;
- ◆ zemes tirgus attīstības – lielāka saimniekošanas struktūras lēmumu brīvība vai zemākas lauksaimniecības zemes tirgus cenas;
- ◆ lauku vides attīstības – lauksaimniecības zemes atvērtā ainava ar vairāk/mazāk intensīvas zemes apstrādes iezīmēm vai mežonīgāka (arī krūmaināka) rakstura ainava;
- ◆ lauksaimnieku saimniekošanas lēmumu pieņemšanas – agrāko saimniekošanas tradīciju turpināšana vai pielāgošanās jaunajiem tirgus apstākļiem.

Lai pieņemtu pareizākus lēmumus, ir jāapzinās un jānovērtē to iespējamā ietekme.

Tāpēc šā pētījuma gaitā, izmantojot LVAEI attīstītos analītiskos modeļus LAPA un SEMS, vērtētas prognozējamās tiešmaksājumu reformas ieviešanas ekonomiskās sekas Latvijā līdz 2013. gadam saskaņā ar formulētajiem politikas scenārijiem un izdarītajiem pieņēmumiem.

Visi Latvijas lauksaimniecības attīstības aspekti tika analizēti, balstoties uz trim izaugsmes kritērijiem:

- 1) lauksaimniecības sektora un atsevišķu saimniecību grupu ienākumiem, ievērojot KLP reformas ieviešanas nosacījumus, kas faktiski nemainīga tiešo maksājumu apjoma gadījumā būtiski var paaugstināt ienākumu atbalsta politikas efektivitāti. Pieņemot racionālus saimniekošanas lēmumus, tiešā atbalsta mehānisma maiņa nevar samazināt ienākumu apjomu lauksaimniekiem;
- 2) lauksaimnieciskās ražošanas attīstību, ievērojot reformas mērķus veicināt lauksaimniecības sektora konkurētspējas paaugstināšanu un lielāku ražošanas procesa orientāciju uz tirgus vajadzībām;
- 3) galveno ražošanas resursu (zemes un darbaspēka) izmantošanu, ievērojot reformas mērķus veicināt ilgtspējīgu un videi draudzīgu lauksaimniecības un lauku attīstību, kas būtiski var ietekmēt turpmāko zemes izmantošanas stratēģiju, lauku apdzīvotību un cilvēku iesaistīšanu lauksaimniecības ražošanā.

Tiešmaksājumu reformas ietekmes kvantitatīvais novērtējums uz Latvijas lauksaimniecības sektora izaugsmes iespējām tika veikts, izmantojot galvenokārt LAPA modeli, formalizējot lauksaimniecības nozaru galvenās savstarpējās kopsakarības, dažādu agrārās politikas pasākumu ietekmi uz sektora attīstību un atšķirīgu atbalsta mehānismu (scenāriju) realizāciju.

1. *Sektorā radītie ienākumi*

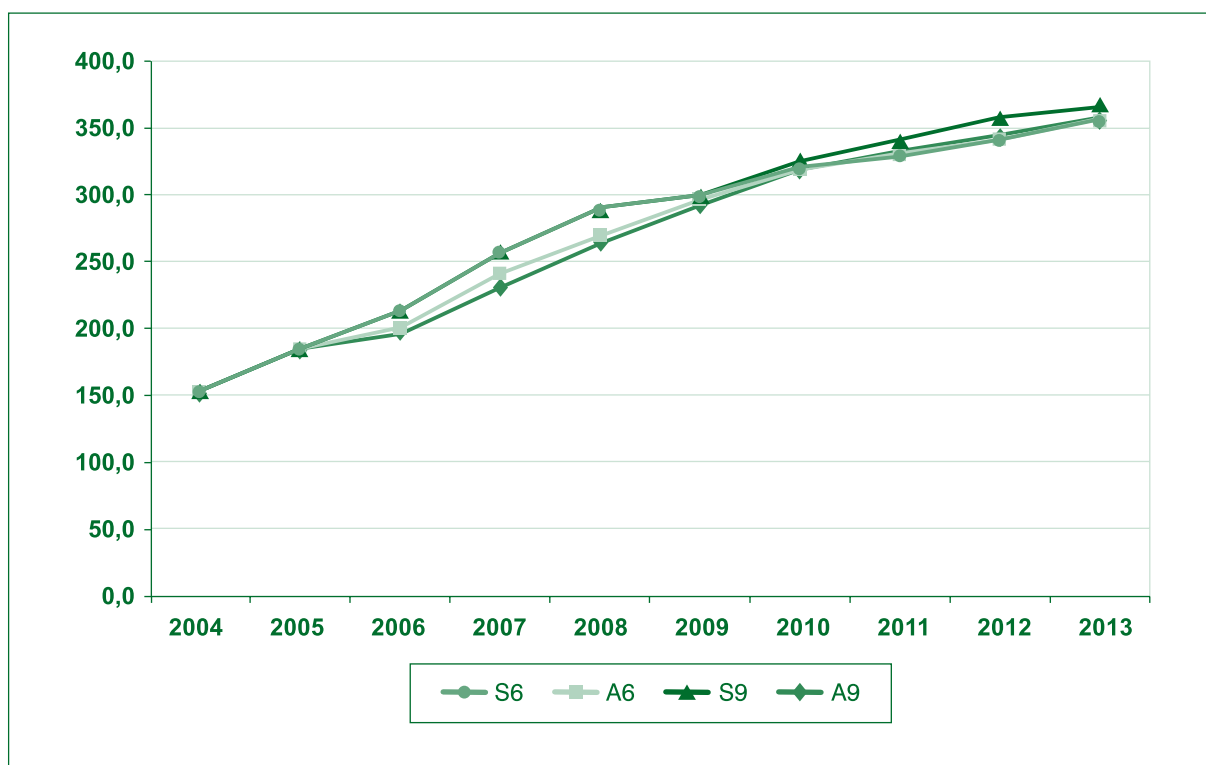
Latvijas lauksaimniecības sektora ienākumu analīze un prognozēšana balstījās uz visā sektorā saražotās pievienotās vērtības radītāju, kas tika aprēķināts, no prognozētās sektora kopējās izlaides (ieskaitot kopējās darbaspēka izmaksas, tiešo atbalstu sektoram un MLA maksājumu kopsummu) atņemot visas ražošanas prognozētās izmaksas.

Atbilstoši aprēķinu rezultātiem sektora kopējo ienākumu līmeņi politikas scenārijos būtiski neatšķiras visā analizējamajā periodā (8. attēls). Nedaudz lielāku pievienotu vērtību sektoram sniedz S9, kas paredz ieviest KLP reformu Latvijā 2009. gadā un maksimāli saistīt tiešo atbalstu ar lauksaimniecisko ražošanu.

Secinājums

Līdz 2009. gadam sektora ienākumi varēs straujāk pieaugt, izvēloties vēlāk reformētu politiku, jo spēkā joprojām būs VPM shēma, kas paredz izmaksāt lielāku atbalsta apjomu lauksaimniecības ražotājiem no nacionālā budžeta nekā tas varētu būt iespējams saskaņā ar reformas ieviešanas nosacījumiem 2006. gadā (S6 un A6 scenārijs).

8. attēls. Prognozētie kopējie Latvijas lauksaimniecības sektora ienākumi (vai pievienotā vērtība) no 2004. līdz 2013. gadam, milj. Ls

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Īstenojot reformu iespējami vēlāk (S9), nedaudz lielākus ienākumus sektors gūs arī pēc reformas ieviešanas – jau pēc 2009. gada un līdz pat 2013. gadam. Tomēr svarīgi piebilst, ka sektora pievienotās vērtības pieaugums varētu būt saistīts ne tikai ar efektīvāku darbību, bet arī ar ražošanas procesā vairāk iesaistītiem cilvēkiem un lielāku valsts maksājumu apjomu.

Lai labāk ilustrētu atšķirības sektora gūtos ienākumos starp imitētiem politikas scenārijiem, varam izmantot sektora ienākumu relatīvās novirzes², kas aprēķinātas katram scenārijam salīdzinājumā ar bāzes scenāriju A6, kurš paredz iespējami ātrāku un pilnīgāku KLP reformas pasākumu ieviešanu Latvijā.

Ja pārejas atbalsta shēmas (VPM shēmas) darbību varētu izbeigt jau 2006. gadā un maksimāli sasaistīt visu tiešo atbalstu ar ražošanu (S6 scenārijs), sektora kopradītā pievienotā vērtība var samazināties pirmajos divos gados – salīdzinājumā ar A6 scenāriju par aptuveni 4 procentu punktiem. Tomēr ar laiku, pēc 2010. gada, S6 scenārijs kļūs visam sektoram izdevīgāks nekā A6 scenārijs un jau 2013. gadā, pielāgojoties jaunajiem ekonomikas apstākļiem, sektora ienākumi atbilstoši S6 scenārija nosacījumiem būs pat nedaudz augstāki nekā A6 gadījumā.

² Šajā analītisko rezultātu izklāstā visas novirzes tika rēķinātas saskaņā ar formulu kā atsevišķa rādītāja relatīvās pārmaiņas, izteiktas procentos:

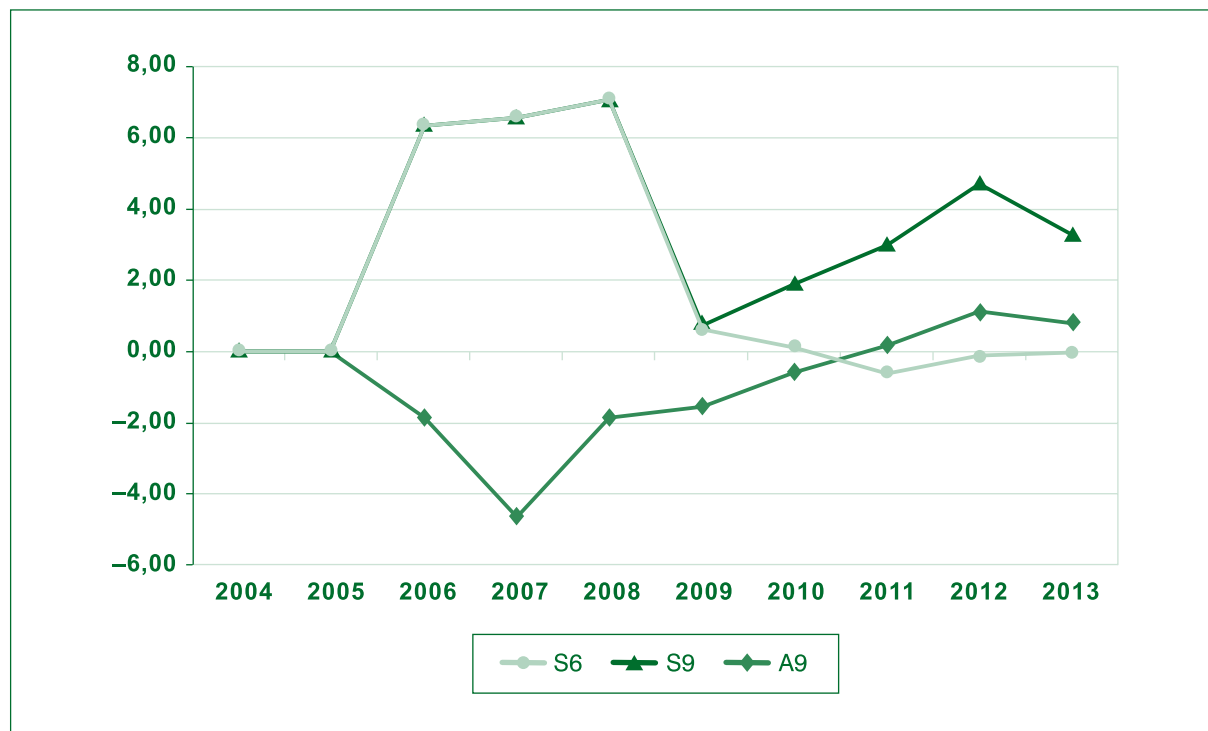
$$\text{Novirze} = \frac{X_i - A_{6i}}{A_{6i}} \times 100\%, \text{ kur:}$$

X_i – konkrētā i-tā rādītāja vērtība, prognozēta saskaņā ar A9, S6 vai S9 scenāriju;

A_{6i} – konkrētā i-tā rādītāja vērtība, prognozēta saskaņā ar A6 scenāriju.

Reformas ieviešana 2009. gadā gan pilnīgi atdalītā (A9), gan maksimāli saistītā (S9) scenārija variantā var relatīvi pazemināt sektora ienākumus salīdzinājumā ar A6 scenāriju. Šis ienākuma samazinājums 2009. gadā vēl nenozīmē ienākumu absolūto kritumu, jo, pateicoties katrā gadā augošiem sektora atbalsta maksājumiem, kā arī ražošanas efektivitātes un produktivitātes radītājiem, sektora kopējie ienākumi var tikai paaugstināties. Tomēr šis paaugstinājums S9 un A9 scenārijā salīdzinājumā ar bāzes scenāriju (A6) reformas sākumā varētu palēnināties, bet ar laiku A9 scenārijā gadījumā pat samazināties un kļūt zemāks par A6 scenārijā gūtiem ienākumiem.

9. attēls. Kopējā Latvijas lauksaimniecības sektora pievienotā vērtība (PV). S6, A9 un S9 scenārija novirzes pret A6 scenāriju, %

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

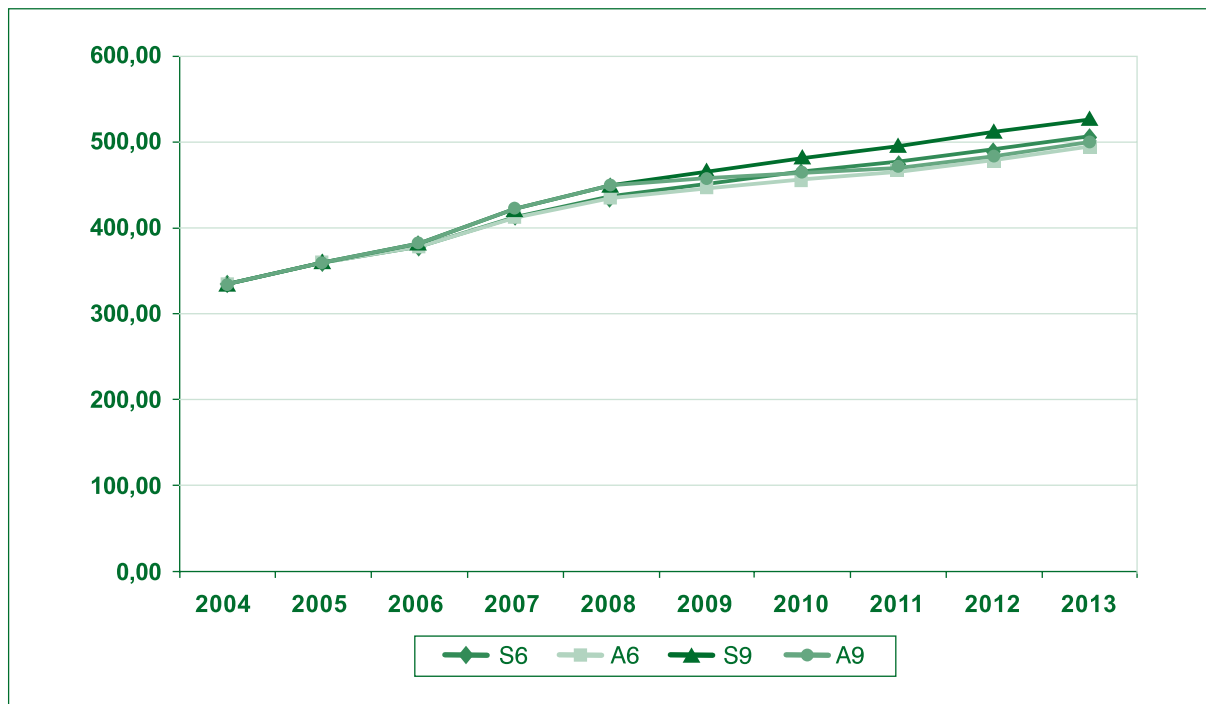
Secinājums

Kopumā var secināt, ka lielāku attīstības impulsu Latvijas lauksaimniecības sektoram dod TM maksimālās saistības scenārijs S9 un pēc neilga adaptācijas perioda ar reformas ieviešanu 2006. gadā arī S6 scenārijs. Ilgāk turpinātā tiešā atbalsta administrēšanas pārejas sistēma (VPM) trīs gadu laikā (no 2006. līdz 2009. gadam) rada izdevīgāku starta pozīciju sektora turpmākai attīstībai.

2. *Sektora produkcijas izlaide*

Prognozējot Latvijas lauksaimniecības sektora ražošanas perspektīvas, var secināt, ka lielāks ražošanas apjoms tiks sasniegts S9 scenārijā, pateicoties valsts atbalstam, kas tiešā veidā būs sasaistīts ar ražošanu (lauksaimniecībā izmantoto zemi, saražotās produkcijas daudzumu vai audzēto/nokauto dzīvnieku skaitu), kā arī pateicoties salīdzinoši lielākam atbalstam pirmsreformas periodā.

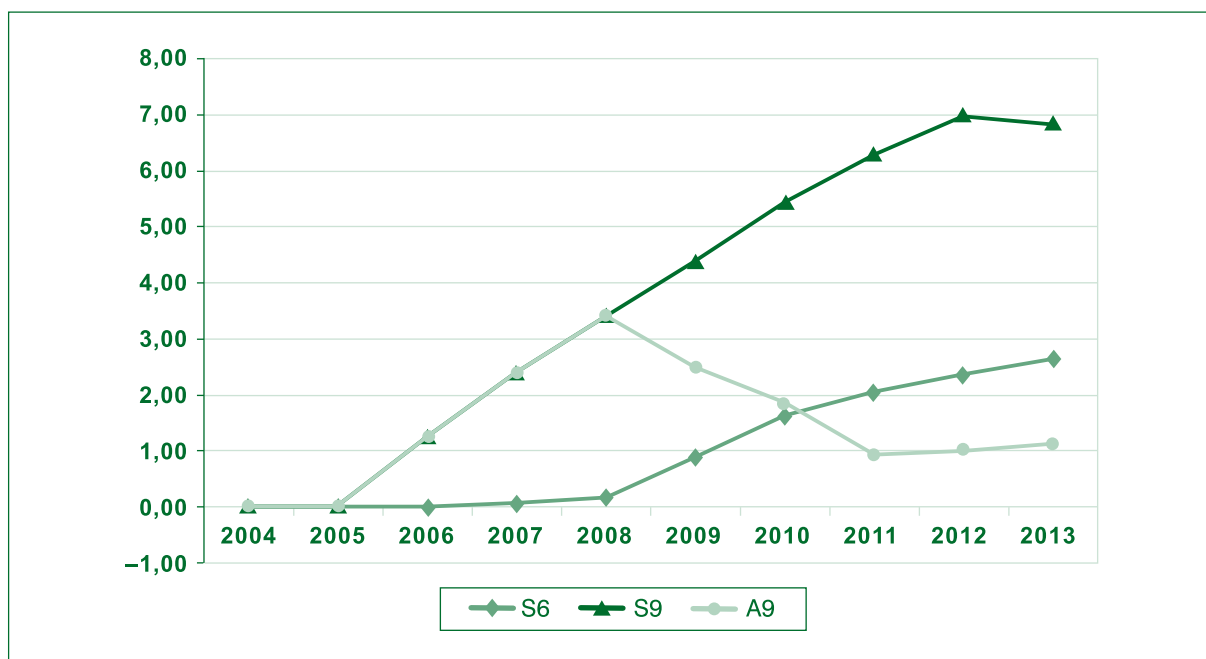
10. attēls. Prognozējamā Latvijas lauksaimniecības sektora izlaide laikā no 2004. līdz 2013. gadam, milj. Ls

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Līdzīgi pievienotās vērtības rādītājam, lauksaimniecības produkcijas izlaide starp analizētajiem scenārijiem nozīmīgi neatšķiras. Salīdzinājumā ar iespējami ātrāku un pilnīgāku reformas ieviešanu Latvijā (A6 scenārijs) visos pārējos politikas pārmaiņu variantos lauksaimnieciskās ražošanas apjoms varētu būt nedaudz augstāks, maksimāli pārsniedzot A6 scenārijā prognozēto izlaidi par 7 procentu punktiem 2012. gadā (S9 scenārija gadījumā).

11. attēls. S6, A9 un S9 scenārija novirzes pret A6 scenāriju prognozējamā Latvijas lauksaimniecības sektora izlaidē, %

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

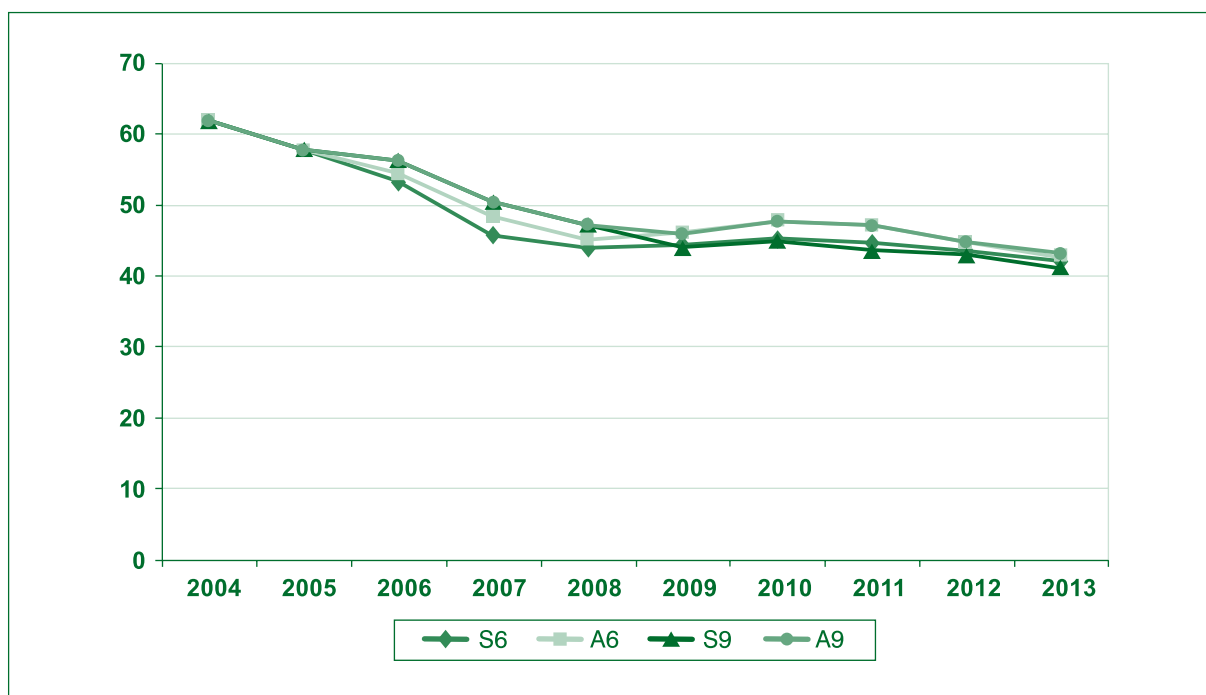
Secinājums

Ja iespējami ilgāku laiku saglabāsies VPM shēma, kas nodrošinās arī lielāku papildu atbalsta apjomu no nacionāla budžeta, S9 izvēles gadījumā tiks radīta arī papildu motivācija produkcijas izlaides palielinājumam, kas citādi varētu būt grūti sasniedzams S6 un pat A9 scenārija apstākļos.

3. Ienākumi un atbalsta maksājumi

Viens no KLP reformēšanas uzdevumiem ir veidot lauksaimniecisko ražošanu konkurētspējīgāku. Visai tieši tas saistās ar ražotāju spēju gūt ienākumus no produkcijas pārdošanas tirgū un būt mazāk atkarīgiem no valsts subsīdijām. Vērtējot ražotāju ienākumu prognozējamo atkarību no valsts tiešmaksājumiem, aprēķinājām subsīdiju īpatsvaru sektora saražotajā pievienotajā vērtībā (PV).

12. attēls. Prognozētais subsīdiju īpatsvars Latvijas lauksaimniecībā saražotajā PV laikā no 2004. līdz 2013. gadam, %

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Secinājums

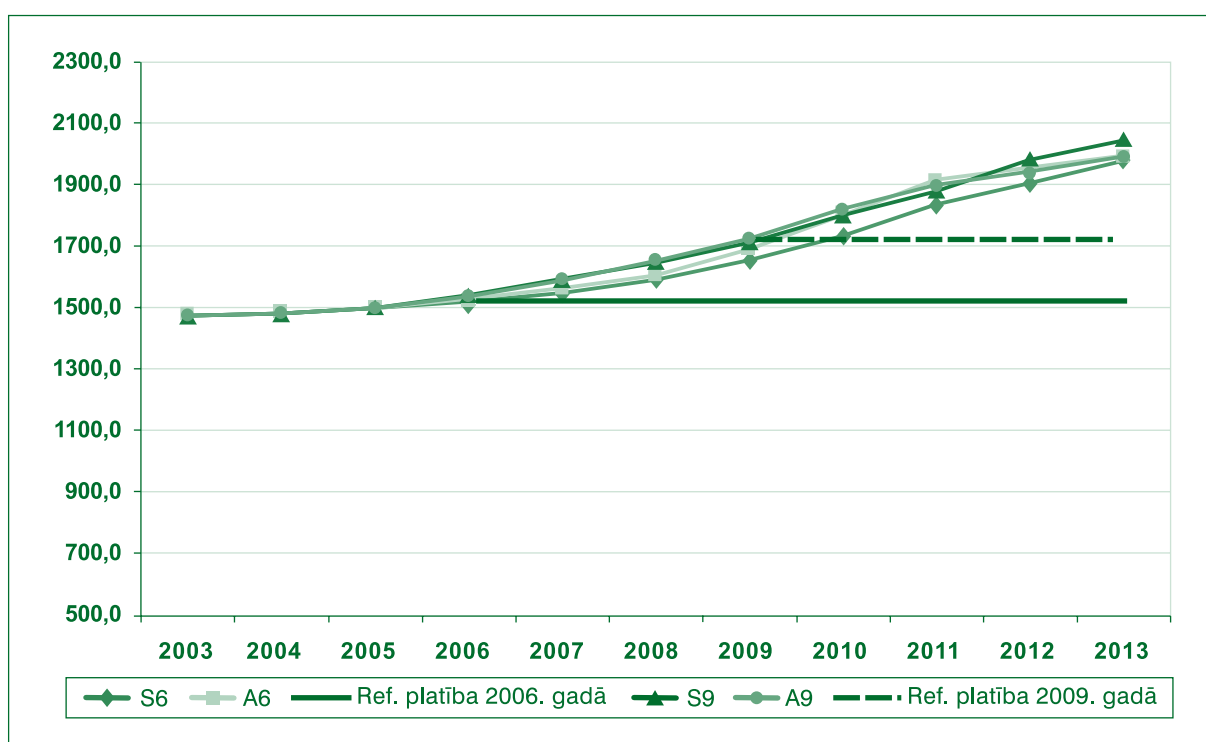
Ražotāju ienākumu atkarība no tiešmaksājumiem ar laiku samazinās visos scenārijos. Tomēr, izvēloties A9 un A6 scenāriju, tā ir lielāka. Iemesls ir tas, ka šajā gadījumā sabiedrība būtībā apmaksā pilnīgi citu – nepreču – vērtību: lauksaimniecības vidi.

Var pieņemt, ka, atdalot atbalstu no prasības ražot kādu konkrētu lauksaimniecības produkciju (A6 un A9), izmaksātās subsīdijas mazāk veicinās lauksaimniecības preču produkcijas ražošanu salīdzinājumā ar S6 un S9 scenāriju. Ražošanas attīstību un tās efektivitātes paaugstināšanos mazinās PV atkarība no atbalsta maksājumiem (A6 un A9 scenārijs). Bet neatkarīgi no scenārija subsīdiju īpatsvars sektora ienākumos saglabāsies diezgan augstā līmenī arī turpmāk – ap 41–43% 2013. gadā.

4. Lauksaimniecības zeme

Vērtējot, kā var mainīties faktiski izmantojamā LIZ platība, ir jāuzsver: ar LAPA modeli veiktās zemes izmantošanas prognozes tika balstītas uz pieņēmumu par pakāpenisku papildu zemes iesaistīšanu lauksaimnieciskās ražošanas procesā ar proporcionālu tiešo maksājumu likmes samazinājumu atbilstoši platību palielinājumam. Tomēr, ieviešot politikas reformu 2006. gadā vai 2009. gadā, attiecīgi tiks fiksēta Vienotajam maksājumam atbilstoša LIZ platība (VM references platība), uz kuru turpmāk tiks attiecināts Vienotais maksājums. Šīs references platības fiksācija konkrētā līmenī atbilstoši reformas ieviešanas gadam ir atspoguļota 13. attēlā ar horizontālajām līnijām. Ir visai maz ticams, ka turpmāk, nesaņemot maksājumu tiesības par papildu platībām, lauksaimnieciskās darbības apritē varētu nonākt lielāka zemes platība. Faktiski tas nozīmē Latvijas lauksaimniecības zemes resursu iekonservēšanu apjomā, kāds tas būs reformētās KLP pilnāpjoma ieviešanas brīdī.

13. attēls. Prognozētā faktiski izmantotā lauksaimniecības zemes platība Latvijā laikā no 2004. līdz 2013. gadam, tūkst. ha

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Secinājums

Prognozējams, ka pilnīgas ES VM sistēmas vēlāka ieviešana ļautu apritē papildus iesaistīt vairāk nekā 200 tūkst. ha LIZ. Tomēr Vienotajam maksājumam atbilstošās platības palielinājums var proporcionāli samazināt Vienotā maksājuma likmi, kas veidojas no VM paredzētās finansiālās *aploksnes* uz VM piemērotas platības hektāru.

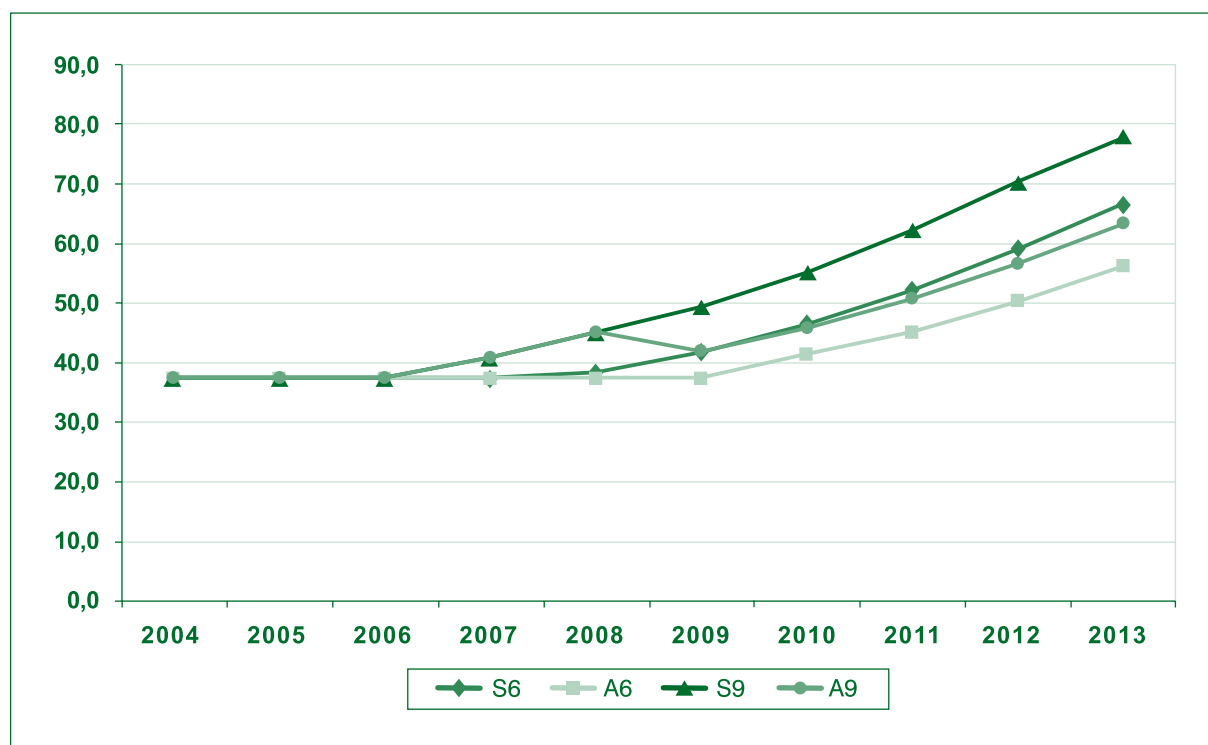
5. Atsevišķu produktu grupu ražošanas prognozes

Ieskatīsimies arī atsevišķu lauksaimniecības preču produktu ražošanas prognozēs dažādos izvēlētajos politikas attīstības scenārijos.

Rapši kā pašlaik visstraujāk augošais augkopības virziens ir viens no saistošākajiem. Izaugsmes prognozes parādītas 14. attēlā. Tiešmaksājumu piesaistes scenāriji rapšu ražošanu

tomēr veicina vairāk. Iespējams, saistītās biznesa nozares tāpēc varētu būt ieinteresētākas šāda atbalsta politikas scenārija izvēlē. Līdzīgi ir arī **graudu** ražošanas nozarē.

14. attēls. Prognozētais rapšu sēklu ražošanas apjoms Latvijā laikā no 2004. līdz 2013. gadam, tūkst. t

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Piena ražošanas apjoms, pateicoties joprojām visai augstajām piena tirgus cenām, tikpat kā nav atkarīgs no izvēlēta atbalsta politikas scenārija, un ražošanas apjomu, visticamāk, ierobežos pārdošanas kvotas un investīciju apguves iespējas, kā arī vairāki citi ar izvēlēto politikas scenāriju mazsaistīti faktori.

Mazliet citāda situācija ir **liellopu gaļas** ražošanas nozarē. Arī šajā gadījumā izvēlētais atbalsta politikas scenārijs, visticamāk, nebūs izšķirīgais nozares izaugsmes faktors. Tomēr noteicošs gan. Vēlāka pilnāpājoma KLP ieviešana varētu atstāt labvēlīgāku ietekmi uz nozares izaugsmi, jo pašreizējā atbalsta maksājumu sistēma ir gaļas ražotājiem dāsnāka un, ievērojot visai lielo nozares attīstības inerci, agrāk sākta izaugsme dod handikapu turpmākajai attīstībai.

Secinājums

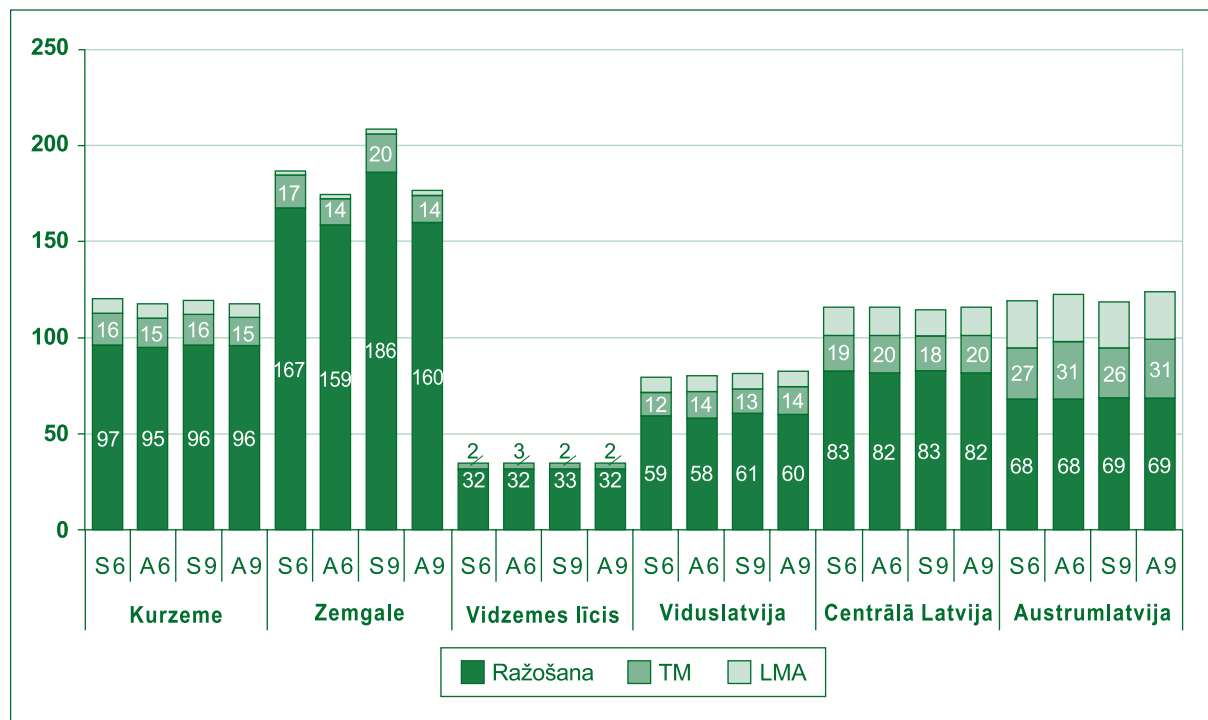
Visu lauksaimniecības nozaru ražošanas apjoma izaugsmei nelabvēlīgāka ir pilnāpājoma ES reformētās KLP agrāka ieviešana. Bet laukaugu (labības un rapšu) nozarē strādājošajiem saistītajiem biznesiem pievilcīgāks varētu būt maksimālās piesaistes scenārijs, kas rada pamatu lielākam prognozētās produkcijas izlaides palielinājumam.

6. Lauksaimniecības sektora attīstība Latvijas reģionos

Prognozējot lauksaimniecības sektora ienākumu veidošanās struktūru dažādos Latvijas reģionos (*sk. 15. attēlu*) var vērtēt, ka visaugstākais no ražošanas gūtās neto pievienotās vērtības īpatsvars sektora ienākumos ir Zemgales reģionā. Šis reģions nevar

pretendēt uz MLA atbalstu no *Lauku attīstības plānā* paredzētajiem līdzekļiem, tomēr tiešā atbalsta summārais apjoms šajā reģionā ir diezgan nozīmīgs līdz pat 2013. gadam un absolūtā izteiksmē tas pat varētu pārsniegt tiešā atbalsta apjomu reģionos ar ne tik intensīvi attīstītu lauksaimniecisko darbību (piemēram, Viduslatvijas reģionu vai Kurzemi).

15. attēls. Latvijas lauksaimniecības sektora pievienotās vērtības prognozējamā struktūra reģionos 2013. gadā, milj. Ls

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Secinājums

Vērtējot iespējamās atšķirības starp dažādu scenāriju ietekmi uz atsevišķu reģionu attīstību, var secināt, ka tiešo maksājumu pilnīgas atdalīšanas variantā lauksaimniecības politika labvēlīgāka ir Austrumlatvijas reģionam. Vienlaikus šī reģiona saimniecībām pastiprinātos labklājības atkarība no valsts atbalsta maksājumiem.

Kurzemē un Zemgalē lauksaimnieku ienākumu paaugstināšanu veicinās iespējami ciešāka tiešā atbalsta sasaistīšana ar ražošanu (S6 un S9 scenārijs). Savukārt, pilnīgā atbalsta atdalīšana varētu motivēt intensīvi ražojošus lauksaimniekus samazināt savu lauksaimniecisko darbību, izmantojot iespēju saņemt subsīdijas bez obligātās saistības ražot lauksaimniecības produkciju.

Secinājums

Vērtējot izmaiņas lauksaimniecības ražošanas struktūrā dažādos Latvijas reģionos (sk. 16. attēlu), var secināt, ka tiešmaksājumu atdalīšana 2006. vai 2009. gadā var būtiski ietekmēt reģionus ar intensīvo lauksaimniecisko darbību, piemēram, Zemgali.

Šajā reģionā lauksaimniecības ražotāji var daļēji pārorientēties no intensīvas lauksaimniecības produkcijas ražošanas uz mazāk intensīvu vai pat ar lauksaimniecību mazāk saistītu darbību. Ar atbalsta mehānisma maiņu, kad lauksaimnieciskā darbība tiks veicināta,

pamatojoties pārsvarā nevis uz konkrēto lauksaimniecības produkcijas ražošanu, bet gan uz izmantoto LIZ platību, prasot vienīgi saglabāt lauksaimniecisko zemi labā lauksaimniecības un vides stāvoklī, lauksaimniekiem veidosies papildu motivācija samazināt lauksaimniecisko darbību un pārorientēties uz citiem ekonomiskās aktivitātes veidiem laukos.

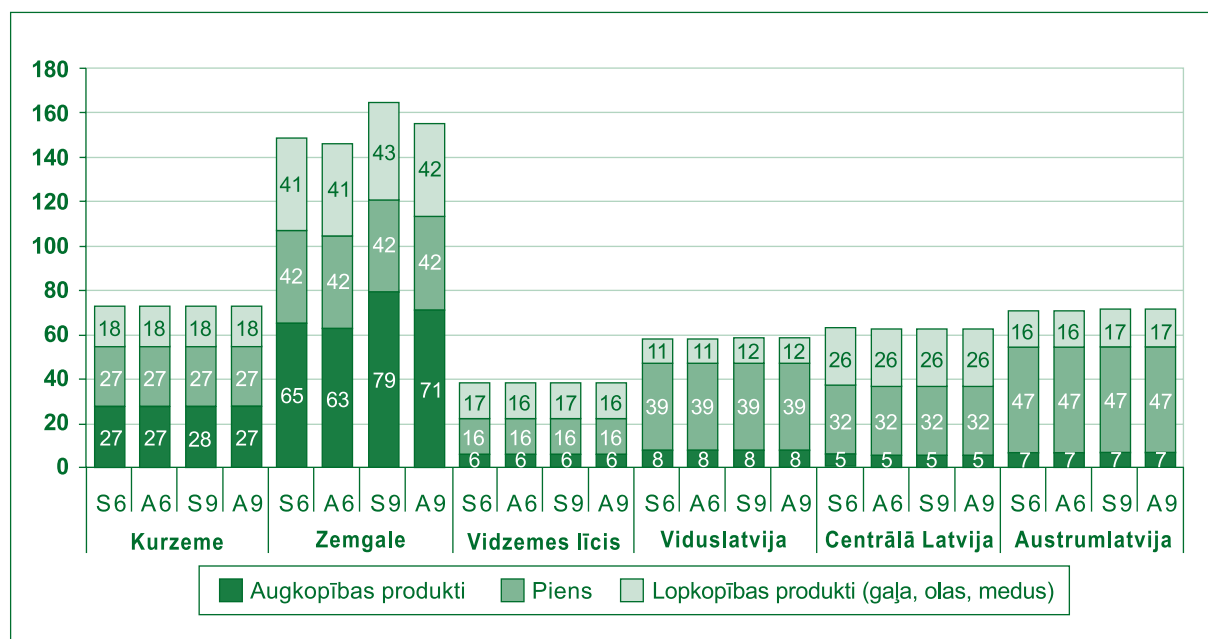
Prognozējot dažādu lauksaimniecības nozaru ienesumu ekonomiskās struktūras attīstībā dažādās Latvijas teritorijās, var piebilst, ka piena ražošanas nozare ir nozīmīga gan Latvijas lauksaimniecības sektorā kopumā, gan atsevišķu reģionu ekonomiskajā attīstībā. Tomēr piena pārdošanas kvota līdz ar vispārējo piena cenas paaugstinājumu Latvijā pēc iestāšanās ES padara visu kopējo valsts piena ražošanas sektoru diezgan nejutīgu pret atbalsta mehānisma pārmaiņām. Turklāt, īstenojot KLP reformu, konkurētspējas veicināšanas pasākumu realizēšana Latvijā vienlaikus ar piena kvotas ierobežojošā mehānisma darbību nemainīs sektora ietekmi uz Latvijas reģionālo attīstību.

Secinājums

Prognozējamais piena ražošanas īpatsvars lauksaimniecības produktu ražošanā, kas atspoguļots 16. attēlā, visos reģionos ir nemainīgs neatkarīgi no politikas scenārija.

Savukārt, produkcijas izlaidis ziņā viens no jutīgākiem Latvijas reģioniem attiecībā uz lauksaimniecības politikas pasākumu reformēšanu ir Zemgales reģions, kas ir lielākais augkopības produkcijas ražošanas centrs.

16. attēls. Latvijas lauksaimniecības ražošanas nozaru devums dažādos reģionos 2009. gadā, milj. Ls

Avots: saskaņā ar LVAEI aprēķiniem

Tiešā atbalsta maksimālā saistība ar ražošanu (S6 un S9 scenārijs) Zemgales reģionā veicinās augkopības produkcijas ražošanu. Savukārt, lopkopības produkcijas pieaugums varētu būt vērojams Austrumlatvijas un Viduslatvijas reģionā, ja tiešmaksājumu reforma tiks ieviesta iespējami vēlāk, dodot iespēju gaļas ražotājiem labāk sagatavoties nākotnē veicamajām politikas pārmaiņām, izmantojot pagaidu tiešā atbalsta administrēšanas mehānismu – VPM sistēmas – priekšrocības līdz ES pilnājuma reformētās KLP ieviešanai.

7. *Reformas ietekmes novērtējums uz Latvijas lauku saimniecībām*

Saimniecību darbības rezultāti, izmantojot SEMS modeli, vērtēti:

- 1) vidējai saimniecībai un trīs pamatgrupējumiem;
- 2) pēc specializācijas divām pamatnozārēm: laukkopības un govkopības saimniecībām;
- 3) pēc saimnieciskās darbības formas: ģimenes saimniecībām un uzņēmumiem;
- 4) pēc lauksaimnieciskās darbības apstākļiem: saimniecībām mazāk labvēlīgajos apvidos un ārpus tiem.

Saimniecību darbības rezultātus esam novērtējuši pēc neto pievienotās vērtības (NPV) – tā ir jaunradītā vērtība saimniecībā, ko veido ražošanas NPV un tiešais atbalsts. Attiecinot NPV uz darbaspēka vienību, iegūstam savstarpēji salīdzināmus rādītājus neatkarīgi no saimniecību lieluma un ražošanas struktūras, kas parāda, kādu vērtību ar savu darbu ir radījis katrs saimniecībā pilna laika nodarbinātais cilvēks gada laikā. NPV ir avots ieguldītā darbaspēka atalgošanai, nomas maksai, procentu maksājumiem, nodokļiem. Tas būtībā ir vienīgais avots peļņas veidošanai, ko savukārt var ieguldīt saimniecības attīstībā vai īpašnieks izmantot pēc saviem ieskatiem.

Vērtējot saimniecību ienākumu veidošanos ražošanas procesā (ražošanas NPV uz darbaspēka vienību), visstraujākais pieaugums ir piena lopkopības saimniecībās: no vidējā līmeņa 2003. gadā līdz augstākajai ražošanas NPV uz darbaspēka vienību 2013. gadā. Savukārt laukkopības specializācijas saimniecībām paredzamās cukura reformas dēļ tiek prognozēta ražošanas NPV samazināšanās: pēc pieauguma 2005. un 2006. gadā, 2009. gadā NPV samazinās līdz vidējās saimniecības līmenim, bet 2013. gadā jau ir zem tā.

Uzņēmumiem un lauksaimniecības produkcijas ražotājiem ārpus MLA 2003. gadā bija augstākā ražošanas NPV un tā saglabājās visā prognozēšanas periodā. Ģimenes saimniecībām un saimniecībām mazāk labvēlīgajos apvidos NPV arī 2013. gadā ir tikai puse no iepriekšminēto grupu ražošanas NPV.

Secinājums

Aprēķinu gaitā noskaidrojām, ka visos reģionos visām saimniecību grupām izdevīgāka ir esošās atbalsta politikas turpināšana līdz 2009. gadam (A9 un S9 scenārijs).

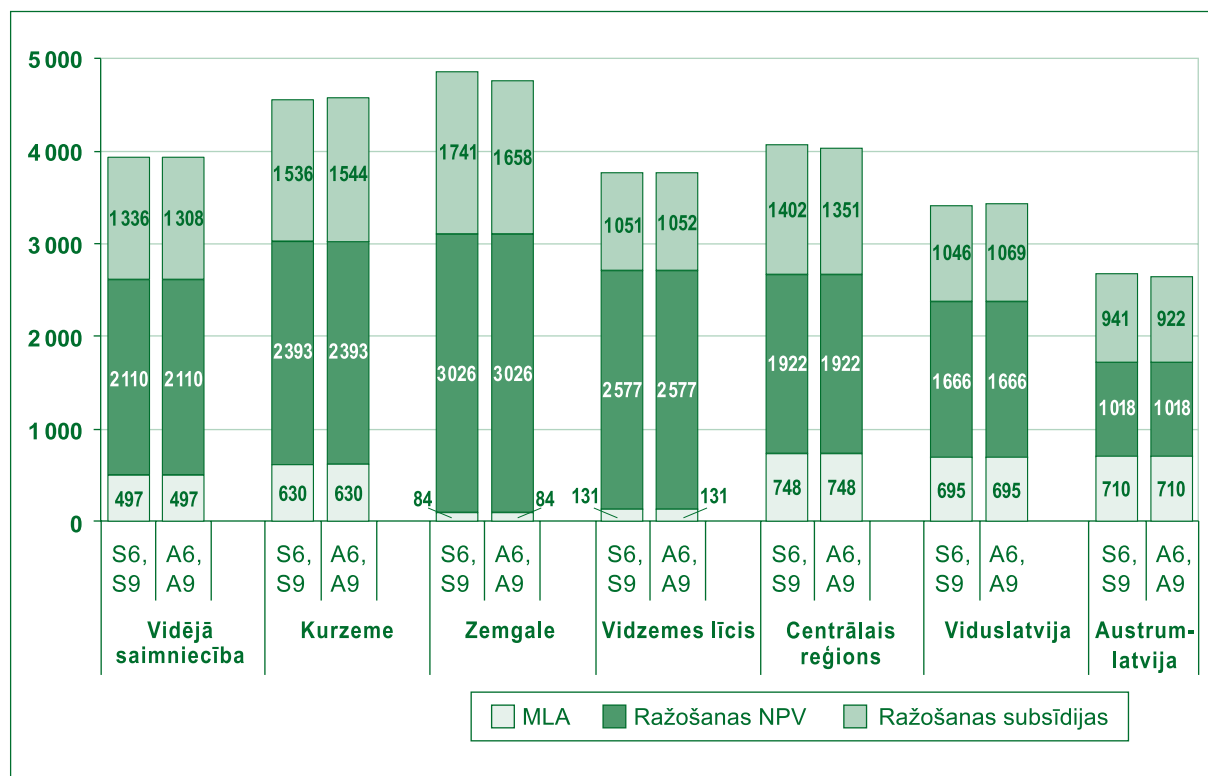
Dažādām saimniecību grupām rezultāti ir atšķirīgi, tomēr neviena grupa nebūtu ieguvēja, ja reformu ieviestu 2006. gadā. Vislielākās zaudētājas, sākot reformu jau 2006. gadā, būtu laukkopības saimniecības: 21,2% samazinājums A6 scenārijā un 31,5% S6 scenārijā. Lielo samazinājumu S6 scenārijā nosaka maksimāli iespējamais atbalsta maksājums uz sējumu platības hektāru: S6 scenārijā tas ir par Ls 2,09 mazāks kā A6 scenārijā.

Kaut arī maksājumi par lopbarības platībām 2006. gadā saistīto maksājumu S6 scenārijā ir tikai 57% no atdalīto maksājumu A6 scenārija, tomēr govkopības saimniecības ir vienīgās ieguvējas, ja reformu ieviestu 2006. gadā pēc S6 scenārija (maksājumus maksimāli saistot ar ražošanu). To nodrošina piena, kaušanas un zīdītājgovju prēmijas – saņemtais atbalsts, kas būtu 93,8% salīdzinājumā ar atbalstu, kāds ir pašreizējā KLP. Savukārt, 2009. un 2013. gadā situācija ir pretēja – govkopības saimniecībām izdevīgāks kļūst atdalīto maksājumu scenārijs, kurā maksājumi par lopbarības platībām ir par 23% lielāki salīdzinājumā ar saistīto maksājumu scenāriju; bet laukkopības saimniecībām saistītais scenārijs – maksājumi par sējumu platībām pieaug par 24%.

Ģimenes saimniecībām salīdzinājumā ar uzņēmumiem izdevīgāks būtu atdalīto maksājumu scenārijs visā periodā, ko acīmredzot nosaka lielais pļavu un ganību īpatsvars LIZ, savukārt, uzņēmumiem ar intensīvāku zemes izmantošanu – saistīto maksājumu scenārijs.

KLP reformas ieviešanas scenārijiem nav kardinālu atšķirību attiecībā uz **saimniecībām MLA vai ārpus tiem**, jo nav vērojama pilnīga saimniecību specializācijas izvēle atkarībā no lauksaimnieciskās ražošanas apstākļiem. Tomēr saimniecībās ārpus MLA nozīmīga vieta ir laukkopībai, tāpēc arī tendences ir līdzīgas: 2006. gadā nav jūtamu atšķirību scenārijos, bet 2009. un 2013. gadā saistītais scenārijs nodrošinātu par 4,5% lielāku atbalstu.

17. attēls. Saimniecību grupu NPV uz darbaspēka vienību 2009. gadā reģionos, Ls

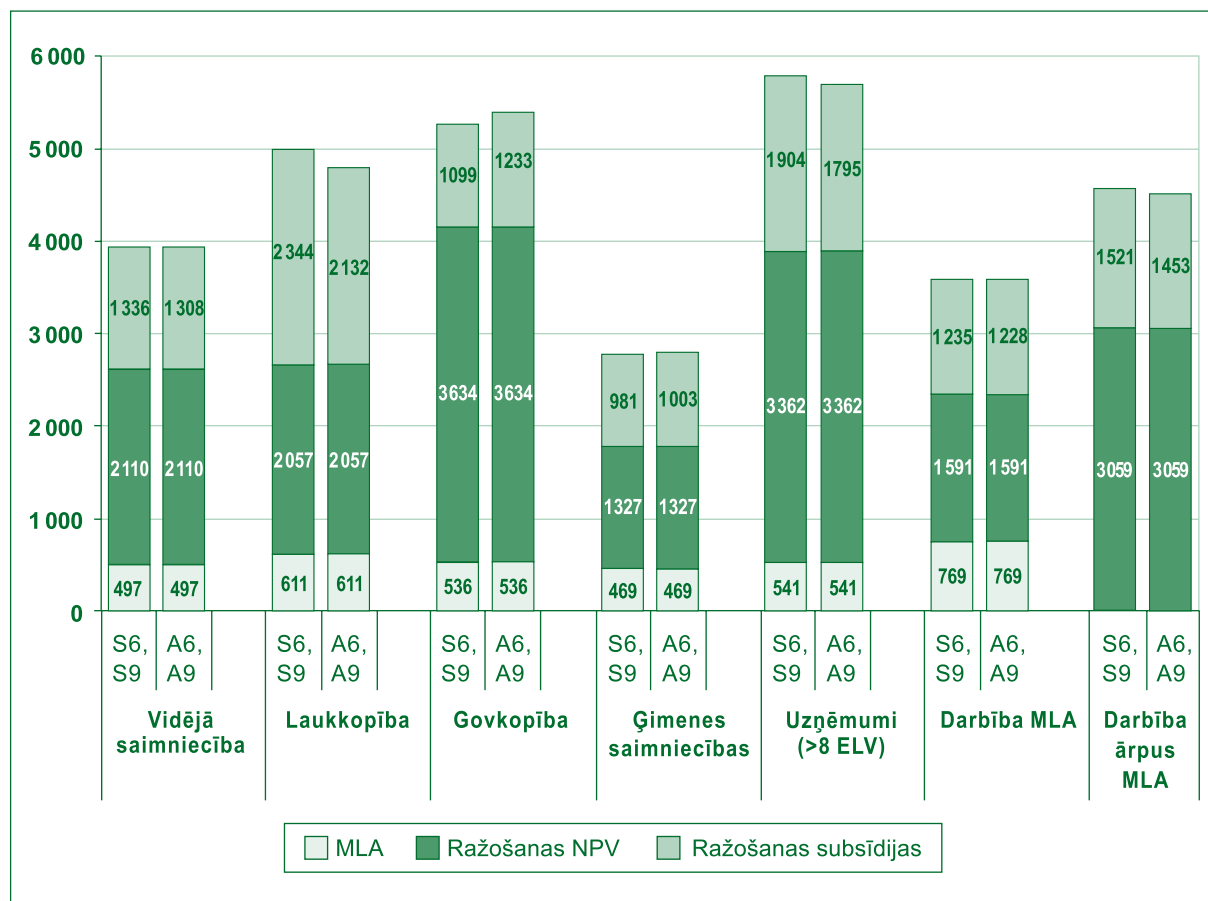
Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

Vērtējot **pēc specializācijas virziena**, 2003. gadā cūkkopības un putnkopības saimniecībām bija augstākā NPV, bet jau 2005. gadā tās varētu apsteigt laukkopības un govkopības saimniecības. Īpaši straujš NPV palielinājums ir govkopības saimniecībās, kam 2013. gadā tā ir visaugstākā neatkarīgi no reformas ieviešanas scenārija. Tas liecina par to, ka šai nozarei varētu būt labas attīstības perspektīvas.

Kritiskā situācijā ir jauktas augkopības saimniecības, kam 2013. gadā nemainītas ražošanas struktūras gadījumā NPV uz darbaspēka vienību ir divas reizes zemāka kā vidēji saimniecībās. Arī jauktas lopkopības un jauktas specializācijas saimniecībām NPV ir zem vidējās saimniecības līmeņa visos scenārijos un aprēķinu periodos. Viskrasākās pārmaiņas skar cūkkopības un putnkopības saimniecības, kas no izteiktas līderpozīcijas 2003. gadā *nokrīt* zem vidējā līmeņa 2009. gadā atdalīto maksājumu scenārijā un 2013. gadā neatkarīgi no KLP reformas ieviešanas scenārija. Tomēr nevienai saimniecību grupai pēc specializācijas pašreizējās ražošanas struktūras gadījumā NPV nav pietiekama, tāpēc nopietni jādomā par investīcijām, ražošanas tehnoloģisko modernizāciju un attīstību.

Ģimenes saimniecībām NPV ir ievērojami zemāka kā uzņēmumiem, un atšķirības 2013. gadā tikai mazliet samazinās. Saimniecībām mazāk labvēlīgos apvidos paredzētie maksājumi ir svarīgi ienākumu palielināšanā, tomēr nenodrošina izlīdzināšanos ar apvidiem, kur lauksaimnieciskās darbības apstākļi ir labāki. 2013. gadā atšķirības gan nedaudz sarūk salīdzinājumā ar 2006. gadu.

18. attēls. Saimniecību grupu NPV uz darbaspēka vienību 2009. gadā, Ls

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

Lielākais atbalsts uz darbaspēka vienību ir laukkopības saimniecībās neatkarīgi no reformas ieviešanas scenārija un gada, bet viskrasākās atšķirības salīdzinājumā ar pārējo specializāciju saimniecībām ir pašreizējās KLP apstākļos 2006. gadā (S9 un A9 scenārijs), kā arī saistītajā scenārijā – atbalsts gandrīz 2 reizes lielāks salīdzinājumā ar govkopības saimniecībām, bet atdalīto maksājumu scenārijā atšķirības izlīdzinās tikai nedaudz. Vismazākais atbalsts uz darbaspēka vienību ir cūkkopības un putnkopības saimniecībās, kā arī jauktas augkopības un jauktas lopkopības saimniecībās, līdz ar to scenāriju ietekme šajās grupās ir neliela.

6. tabula. Tiešais atbalsts saimniecībās S6, A6, A9 un S9 scenārijā 2005.–2013. gadā atbilstoši specializācijas virzieniem uz darbaspēka vienību, Ls

Gads Scenāriji	2005.	2006.			2009.		2013.	
		S6	A6	A9, S9	S6, S9	A6, A9	S6, S9	A6, A9
Visas saimniecības								
Vienotais maksājums	521	593	1 039	526	1 058	1 308	1 165	1 429
Saistītie maksājumi	708	421		780	279		294	
MLA	497	497	497	497	497	497	497	497
Laukkopība								
Vienotais maksājums	718	968	1 684	852	1 728	2 132	1 879	2 303
Saistītie maksājumi	1 236	497		1 285	617		652	
MLA	611	611	611	611	611	611	611	611
Govkopība								
Vienotais maksājums	598	529	928	470	944	1 170	1 044	1 279
Saistītie maksājumi	601	628		764	108		112	
MLA	522	522	522	522	522	522	522	522
Cūkkopība, putnkopība								
Vienotais maksājums	111	144	290	128	258	319	283	348
Saistītie maksājumi	176	98		168	62		65	
MLA	194	194	194	194	194	194	194	194
Jaukta augkopība								
Vienotais maksājums	326	387	680	347	691	855	775	951
Saistītie maksājumi	446	221		472	189		204	
MLA	289	289	289	289	289	289	289	289
Jaukta lopkopība								
Vienotais maksājums	370	372	658	331	665	823	746	916
Saistītie maksājumi	366	291		426	92		97	
MLA	446	446	446	446	446	446	446	446
Jauktas saimniecības								
Vienotais maksājums	529	583	1 027	518	1 040	1 288	1 153	1 415
Saistītie maksājumi	688	430		758	256		270	
MLA	571	571	571	571	571	571	571	571

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

Kopējā saimniecību atbalsta (ieskaitot MLA maksājumus) pārmaiņas 2006.–2013. gadā attiecībā pret A6 scenāriju pēc saimniecību specializācijas virziena, saimnieciskās darbības formas un lauksaimnieciskās darbības apstākļiem ir parādītas 7. tabulā. Visām saimniecību grupām 2006. gadā izdevīgāka ir esošās KLP turpināšana, bet, ieviešot reformu 2006. gadā, pēc maksimāli saistīto maksājumu scenārija ieguvējas būtu laukkopības saimniecības, kam šis scenārijs dotu 17,7% kopējā tiešā atbalsta palielinājuma, salīdzinājumā ar maksimāli atdalīto scenāriju, tomēr turpmāk maksimāli saistīto maksājumu scenārijs šai grupai atbalstu samazinātu vairāk nekā par 7%. Laukkopības saimniecībām, lai arī nav tik krasas atšķirības, tendence ir pretēja: ieviešot reformu 2006. gadā, izdevīgāks ir atdalītais scenārijs – kopējais atbalsts par 9,5% lielāks, bet 2009. un 2013. gadā jau saistītais scenārijs – kopējais atbalsts par 7,7% lielāks. Pārējām grupām atšķirības nav tik izteiktas.

7. tabula. Kopējā atbalsta pārmaiņas saimniecību grupās, salīdzinot ar A6 scenāriju 2006. gadā un ar A6 un A9 scenāriju 2009. un 2013. gadā, %

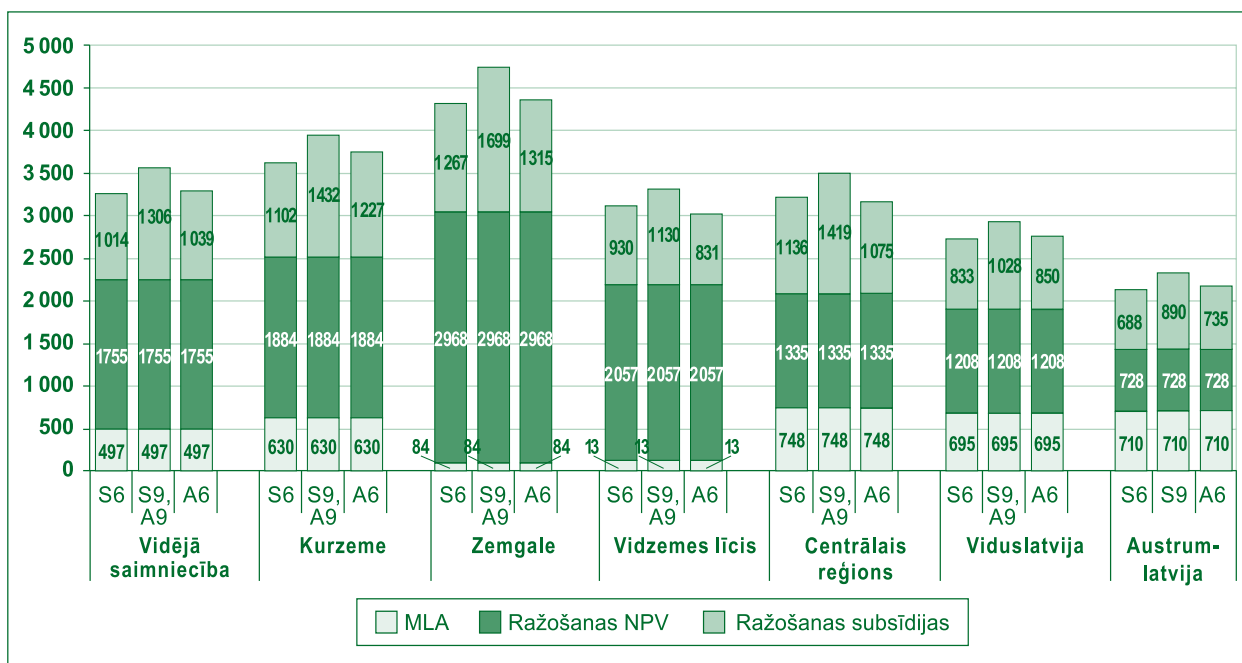
	2006.		2009.	2013.
	S6	A9, S9	S6, S9	S6, S9
Vidēji	-1,6	17,4	1,6	1,6
Laukkopība	-9,5	19,8	7,7	7,8
Govkopība	17,7	22,8	-7,6	-7,4
Cūkkopība, putnkopība	-9,7	1,4	0,1	0,0
Jaukta augkopība	-7,4	14,3	2,2	2,3
Jaukta lopkopība	0,5	9,0	-5,2	-5,3
Jauktas saimniecības	-0,8	15,6	0,5	0,4
Ģimenes saimniecības	-2,5	13,3	-0,6	-0,6
Uzņēmumi	-1,0	20,4	3,2	3,2
Darbojas MLA	-2,1	12,1	0,3	0,3
Darbojas ārpus MLA	-0,4	32,0	4,7	4,8

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

Visos reģionos izdevīgāka ir esošās KLP politikas turpināšana līdz 2009. gadam (A9 un S9 scenārijs). Ja reformu ieviestu 2006. gadā kā maksimāli saistītos maksājumus, visizdevīgāk tas būtu Vidzemes līča saimniecībām – kopējais atbalsts lielāks par 10,3% salīdzinājumā ar A6 scenāriju – un Centrālā reģiona saimniecībām – atbalsts lielāks par 3,4%. Turpmākajos gados tikai Zemgales reģionam izdevīgāks būtu saistīto maksājumu scenārijs – atbalsts lielāks par 4,8%, jo šajā reģionā ir izteikta laukkopības specializācija, pārējos reģionos atšķirība starp scenārijiem ir neliela – 1% robežās.

Salīdzinot NPV reģionos (*sk. 19., 20. un 21. attēlu*), Zemgale savas līderpozīcijas saglabā neatkarīgi no scenārija un gada, tomēr Kurzemes reģiona saimniecības 2013. gadā jau gandrīz ir sasniegušas Zemgales līmeni, straujš pieaugums salīdzinājumā ar 2003. gadu ir arī Centrālā reģiona saimniecībās.

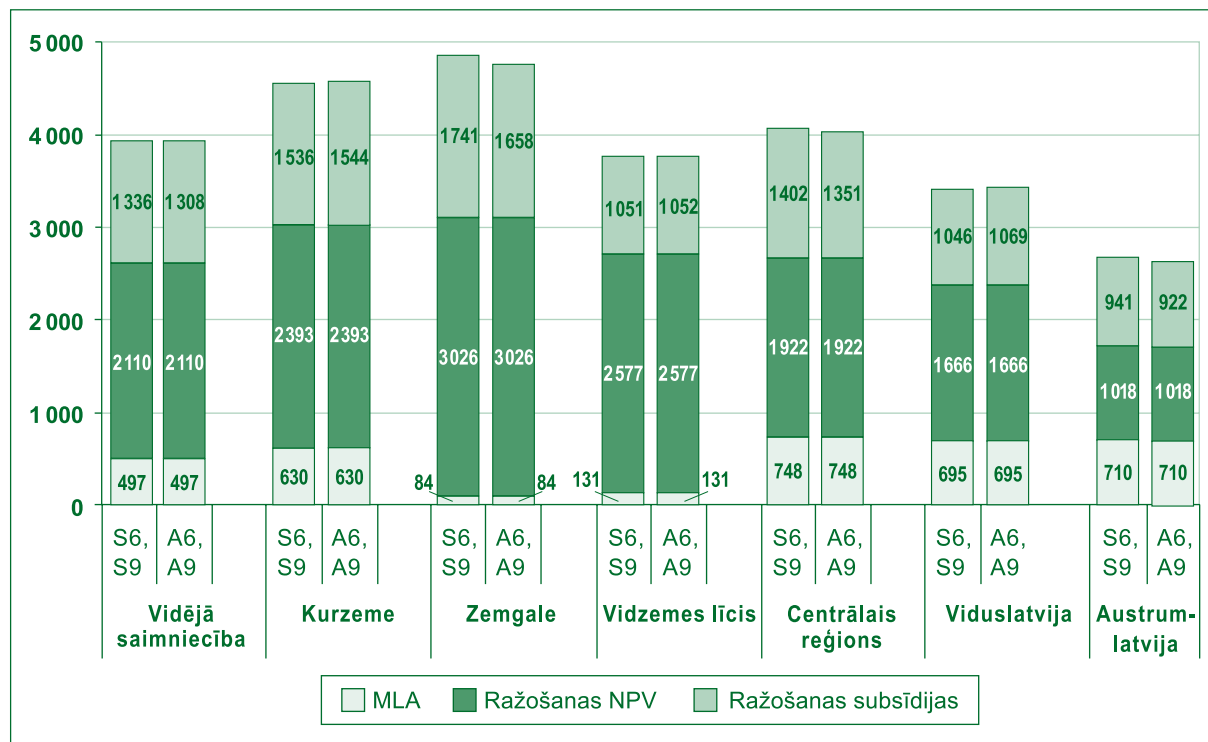
19. attēls. Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību 2006. gadā reģionos, Ls

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

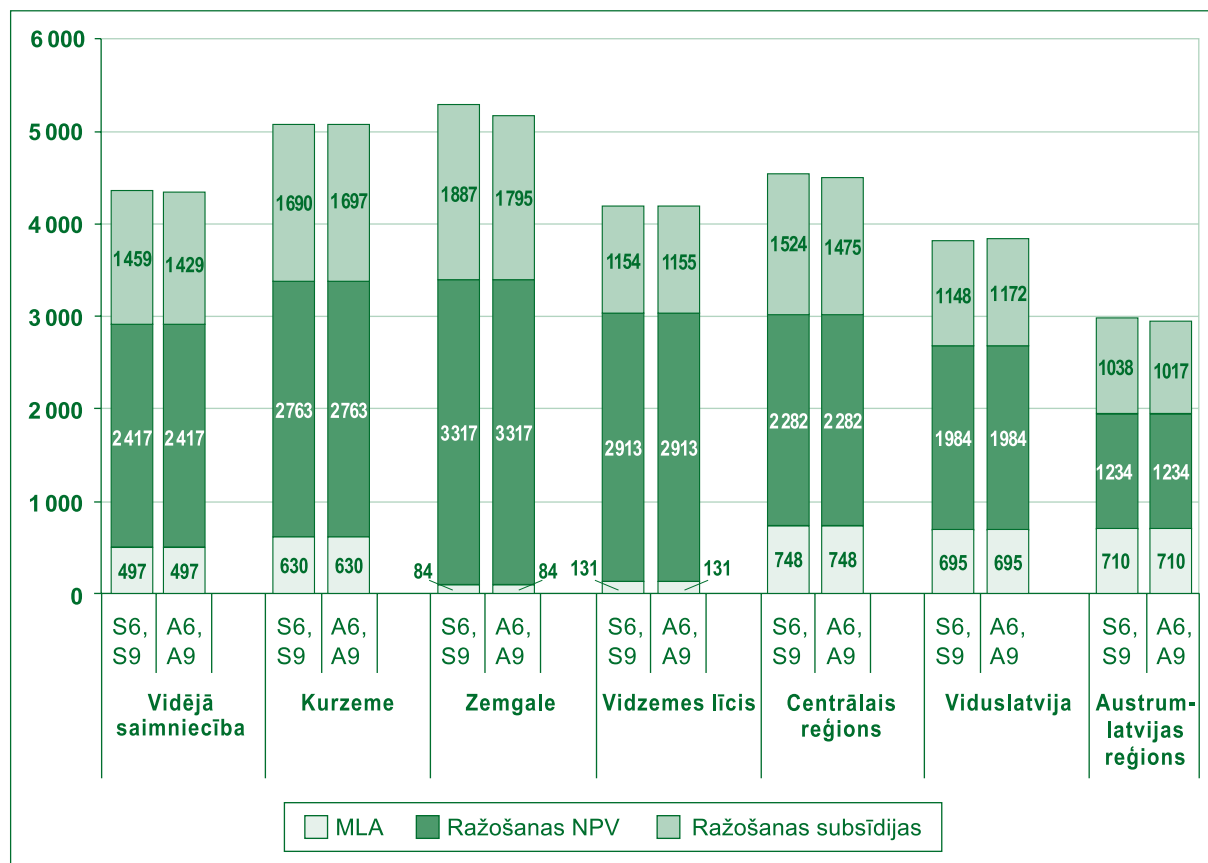
Lai gan Austrumlatvijas reģiona saimniecībās 2013. gadā prognozētā NPV ir pieaugusi abos scenārijos vairāk nekā 3,5 reizes (vidēji saimniecībās 2,8 reizes), tomēr šajā reģionā tā ir kritiski zema, konsekventi zem vidējā līmeņa NPV ir arī Viduslatvijā visos periodos un scenārijos.

20. attēls. Saimniecību grupu NPV uz darbaspēka vienību 2009. gadā reģionos, Ls

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

21. attēls. Saimniecību grupu NPV uz darbaspēka vienību 2013. gadā reģionos, Ls

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot SEMS modeli

V Secinājumi

Noslēgumā daži vispārēji secinājumi.

1. ES KLP 2003. gada reforma un tās īstenošanas izvēles iespējas Latvijā ir liels izaicinājums un arī atbildība gan nacionālās politikas veidotājiem, gan visai sabiedrībai, gan atsevišķām interešu grupām, īpaši ievērojot lauksaimniecības ražotājus un lauku iedzīvotājus. No tā, pēc kādiem principiem un ar kādiem politikas pasākumiem turpmāk tiks veidota Latvijas lauksaimniecības un lauku politika vienotajā ES ekonomiskajā telpā, būs lielā mērā atkarīgs tas, vai un cik ātri Latvijas lauksaimniecība kļūs par stipru, efektīvu lauksaimniecības ražošanas nozari, kas spēs līdzvērtīgi konkurēt Eiropas un pasaules tirgū, kā arī tas, cik ātri notiks sociāli ekonomiskās attīstības izlīdzināšanās visā Latvijas teritorijā.
2. Latvijā 2004. gadā KLP tiešā atbalsta administrēšanai izvēlēta Vienotā platības maksājuma shēma ir tikai pagaidu shēma pirms KLP reformas pilnīgas ieviešanas. Tomēr tā būtībā paredz reformētajai ES KLP līdzīgus atbalsta piešķiršanas principus ar atbalsta maksājumu atdalīšanu no konkrēta produkta ražošanas, ļaujot zemniekiem daudz brīvāk izvēlēties savu saimniekošanas stratēģiju.
3. Kvantitatīvi vērtējot ES tiešmaksājumu reformas ietekmi uz Latvijas lauksaimniecību, jāievēro, ka nevar būt vienas izšķirīgās atbildes par *vislabāko* vai *optimālo* Latvijas politikas varianta izvēli, jo jebkurš no šiem potenciālajiem variantiem varētu būt ekonomiski izdevīgs kādai noteiktai interešu grupai.
4. **Sektora ražošana un ienākumi.** Lielāku attīstības impulsu Latvijas lauksaimniecībai, kā arī sektora kopējo ienākumu palielinājumam dod tiešo maksājumu ar ražošanu maksimālās saistības scenārijs, kas paredz ieviest reformu iespējami vēlāk – 2009. gadā. Pirms reformas ilgāku laiku turpinātā (trīs gadus – no 2006. līdz 2009. gadam) tiešā atbalsta pagaidu sistēma (Vienotā platību maksājuma shēma) nodrošina lielāku papildu atbalsta apjomu no nacionālā budžeta un rada izdevīgāku starta pozīciju sektora turpmākai attīstībai un arī motivāciju paaugstināt produkcijas izlaidi.
5. **Sabiedriskā atbalsta izmantošana.** KLP reformas ieviešana Latvijā, maksimāli atdalot tiešo atbalstu no ražošanas (scenārijs A9 un A6), ļaus pilnīgāk izmantot ES budžetā paredzētos līdzekļus lauksaimniecības ražotāju atbalstam.
6. **Galveno lauksaimniecības resursu izmantošana.** Pilnīgas ES VM sistēmas vēlāka ieviešana ļauj aprītē papildus iesaistīt vairāk nekā 200 tūkst. ha LIZ. Tomēr Vienotajam maksājumam atbilstošo platību palielinājums var proporcionāli samazināt Vienotā maksājuma likmi, kas veidojas no VM paredzētās finansiālās *aploksnes* uz VM piemērotās platības hektāru.
7. Kopumā **visām saimniecību grupām** būtu izdevīgāka vēlāka reformas ieviešana, jo tiešā atbalsta administrēšana, balstoties uz pagaidu Vienotā platības maksājuma shēmu, dos iespēju līdz 2009. gadam novirzīt lielākus valsts budžeta līdzekļus, kas nodrošinās spēju labāk sagatavoties un pielāgoties jauno politikas nosacījumu ieviešanai 2009. gadā.

8. **Esošā saimniecību ražošanas un izmaksu struktūra nespēj nodrošināt pietiekamu ienākumu līmeni nevienai saimniecību grupai.** Ražošanas tehnoloģiskā modernizācija un saimniecību attīstība ir obligāts nosacījums, lai Latvijas saimniecības būtu konkurētspējīgas kopējā ES lauksaimniecības produkcijas tirgū.

Pielikumi

1. pielikums. Tiešo maksājumu ieviešanas likmes un maksimālā finansējuma apjoms no ES un nacionālā budžeta A6, S6 un S9 scenārijā 2004.–2013. gadā

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
A6 un S6 scenārijs	VPM		VM							
ES tiešmaksājumu (<i>Phasing-in</i>) likme, % no ES-15 līmeņa	25%	30%	35%	40%	50%	60%	70%	80%	90%	100%
Papildu finansējums no LAP, % no ES-15 līmeņa	15%	10%	5%							
Papildu finansējums no nacionālā budžeta, tajā skaitā: % papildinājums, % no ES-15 līmeņa	15%	20%	25%	30%	30%	30%	30%	20%	10%	0%
KLP līdzīgas shēmas papildinājums, % no ES-15 līmeņa	15%	18%	8%	7%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Kopā, % no ES līmeņa	70%	78%	73%	77%	80%	90%	100%	100%	100%	100%
Tiešmaksājumu <i>aploksnes</i> no ES budžeta: VPM, milj. EUR	30,48	38,76								
VM nacionālie <i>griesti</i> , milj. EUR			48,2	55,6	69,5	83,4	97,3	111,2	125,1	139,0
Papildu finansējuma <i>aploksnes</i> no LAF: LAF no ES budžeta, milj. EUR	18,1	12,9	6,8							
LAF nacionālā budžeta līdzfinansējums, milj. EUR	3,6	2,6	1,4							
Papildu finansējuma <i>aploksnes</i> no nacionālā budžeta, tajā skaitā: % papildinājums no nacionālā budžeta, milj. EUR	36,9	48,8	45,6	52,1	41,7	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0
KLP līdzīgas shēmas papildinājums no nacionālā budžeta, milj. EUR	18,3	25,8	34,5	41,7	41,7	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0
Kopā, milj. EUR	85,5	100,5	100,6	107,7	111,2	125,1	139,0	139,0	139,0	139,0
Kopā no nacionālā budžeta, milj. EUR	40,5	51,4	47,0	52,1	41,7	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
S9 scenārijs	VPM	VM								
ES tiešmaksājumu (<i>Phasing-in</i>) likme, % no ES-15 līmeņa	25%	30%	35%	40%	50%	60%	70%	80%	90%	100%
Papildu finansējums no LAP, % no ES-15 līmeņa	15%	10%	5%							
Papildu finansējums no nacionālā budžeta, tajā skaitā: % papildinājums, % no ES-15 līmeņa	15%	20%	25%	30%	30%	30%	30%	20%	10%	0%
KLP līdzīgas shēmas papildinājums, % no ES-15 līmeņa	15%	18%	21%	22%	22%	0%	0%	0%	0%	0%
Kopā % no ES līmeņa	70%	78%	86%	92%	102%	90%	100%	100%	100%	100%
Tiešmaksājumu <i>aploksnes</i> no ES budžeta: VPM, milj. EUR	30,48	38,76	48,10	55,2	65,2					
VM nacionālie <i>griesti</i> , milj. EUR						83,4	97,3	111,2	125,1	139,0
Papildu finansējuma <i>aploksnes</i> no LAF: LAF no ES budžeta, milj. EUR	18,1	12,9	6,9							
LAF nacionālā budžeta līdzfinansējums, milj. EUR	3,6	2,6	1,4							
Papildu finansējuma <i>aploksnes</i> no nacionālā budžeta, tajā skaitā: % papildinājums no nacionālā budžeta, milj. EUR	36,9	48,9	62,6	71,8	67,3	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0
KLP līdzīgas shēmas papildinājums no nacionālā budžeta, milj. EUR	18,3	25,8	34,4	41,4	39,1	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0
Kopā, milj. EUR	85,5	100,5	117,5	127,0	132,5	125,1	139,0	139,0	139,0	139,0
Kopā no nacionālā budžeta, milj. EUR	40,5	51,4	64,0	71,8	67,3	41,7	41,7	27,8	13,9	0,0

Avots: LVAEI aprēķini, izmantojot R1782/2003, Iestāšanās līgumu, CD2004/281/EC

		Globalizācija	PTO
1870.–1988.		<p>1870.–1914. gads. Palielinājās starptautiskās tirdzniecības apjoms – no 4 līdz 8% apgrozījuma. Negatīvu iespaidu uz šo tendenci pēc Pirmā pasaules kara diemžēl atstāja lielā depresija.</p> <p>1945.–1980. gads. Otrais starptautiskās tirdzniecības paplašināšanas vilnis, kas skāra, galvenokārt, bagātās un vairāk attīstītās valstis.</p>	<p>1945. gadā starptautiskās tirdzniecības lielākās dalībnieces ierosina dibināt PTO, bet sarunas nobloķē Lielbritānija.</p> <p>1947. gadā tika noslēgts Vispārējais līgums par tarifiem un tirdzniecību (stājās spēkā 1948. gada 1. janvārī), kas paredzēja līgumslēdzēju pušu savstarpējās koncesijas un atsevišķus noteikumus, kas atvieglotu tirdzniecību dažādās sfērās, izņemot lauksaimniecības produktu tirdzniecību.</p> <p>Kopš 1947. gada notikuši 8 tirdzniecības sarunu raundi: 1947. g. Ženēvā (23 valstis) – tarifi; 1948. g. Anesī (13 valstis) – tarifi; 1951. g. Tarkajā (38 valstis) – tarifi; 1956. g. Ženēvā (26 valstis) – tarifi; 1960.–1962. g. Ženēvā (26 valstis) – tarifi; 1964.–1967. g. Ženēvā (62 valstis) – tarifi, antidempinga pasākumi; 1973.–1979. g. Ženēvā (102 valstis) – tarifi, netarifu pasākumi, ietvara līgumi;</p> <p>1986.–1994. g. Ženēvā (Urugvajas raunds, 123 valstis) – tarifi, netarifu pasākumi, noteikumi, pakalpojumi, intelektuālās īpašumtiesības, strīdu izšķiršana, tekstils, lauksaimniecība, PTO dibināšana.</p>
1988.–2000.		<p>Astoņdesmitajos gados sākās trešais vilnis, kas nodēvēts par “globalizāciju”. Tas būtiski mainīja ekonomiskās attīstības nosacījumus arī daudzām nabadzīgajām valstīm.</p> <p>Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju revolūcija.</p>	<p>1994. gadā tiek parakstīts Marakešas līgums, ar ko nodibināta PTO, kas nosaka:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vadlīnijas PTO līgumu ieviešanai; 2) veikt sarunas par līgumu nosacījumiem, par jauniem noteikumiem; 3) vadlīnijas administrēt Tirdzniecības politikas pārskata mehānismu utt. <p>1995. g. – tiek nodibināta PTO.</p> <p>Pēc Urugvajas sarunu raunda 1995. gadā stājās spēkā Līgums par lauksaimniecību, kura mērķis ir reformēt lauksaimniecības sektoru un padarīt to vairāk orientētu uz tirgu un taisnīgāku. Līgums ietver PTO dalībvalstu saistības tirgus pieejas uzlabošanā un tirgu kropljošo lauksaimniecības subsīdiju samazināšanā.</p>
2000.–2003.	Turpinās trešais vilnis		
2003.–2004.			

KLP loma un vieta

KLP reformas posmi

Rezultāts lauksaimniecībā

1983.–1988. gads:

- 1) kvotu ieviešana;
- 2) garantētas iepirkuma cenas;
- 3) cenu iesaldēšana.

1988.–1992. gads

- Izstrādāta stingra budžeta politika:
- 1) izveidots Eiropas Lauksaimniecības vadības un garantijas fonds;
 - 2) ieviesta *stabilizatoru* sistēma.

1992. gads:

- 1) pāreja no cenu atbalsta uz tiešo ienākumu atbalstu;
- 2) intervences cenu samazinājums;
- 3) lauksaimniekiem zaudēto ienākumu kompensācija;
- 4) lauku attīstības pasākumi. Pieņēma 3 galvenos pasākumus:
 - *Agrovide,*
 - *Apmežošana,*
 - *Agrā pensionēšanās.*

Programma 2000 (Agenda 2000):

- 1) intervences cenu samazināšana;
- 2) eksporta subsīdiju samazināšana;
- 3) ražošanas atbalsta samazināšana;
- 4) tiešo maksājumu palielināšana lauksaimniekam ar mērķi kompensēt cenu un atbalsta maksājumu samazinājumu;
- 5) vides aizsardzības veicināšana;
- 6) visaptveroša Lauku attīstības politika (KLP otrais pīlārs).

2003. gads:

- 1) KTO sektoru reformas;
 - 2) vienotais maksājums;
 - 3) *Cross-compliance;*
 - 4) modulācija;
 - 5) zivsaimniecību konsultatīvā sistēma.
- Jauni Lauku attīstības pasākumi un lielāks akcents uz tiem.

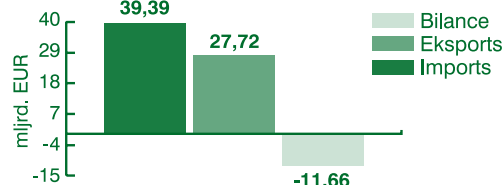
1989.–1991.

Tiešie maksājumi 9,3%

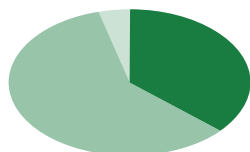
Kompensācijas un intervence 90,7%

ES lauksaimniecības preču tirdzniecība 1989. gadā, mljrd. EUR

1995.–1997.

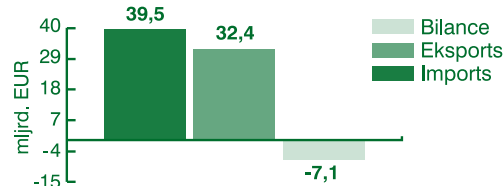
Lauku attīstība 4,1%

Tiešie maksājumi 59,0%

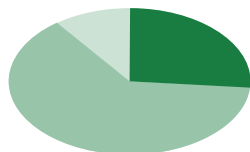
Kompensācijas un intervence 36,9%

ES lauksaimniecības preču tirdzniecība 1992. gadā, mljrd. EUR

2000.

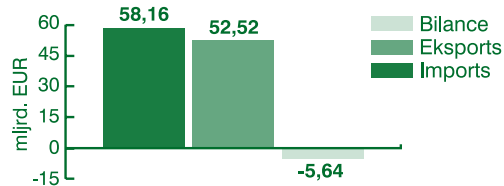
Lauku attīstība 10,6%

Tiešie maksājumi 62,7%

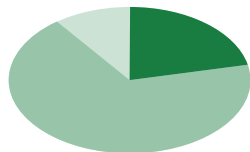
Kompensācijas un intervence 26,7%

ES lauksaimniecības preču tirdzniecība 2000. gadā, mljrd. EUR

2003.

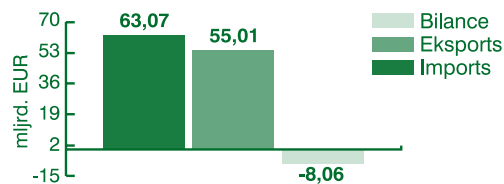
Lauku attīstība 9,7%

Tiešie maksājumi 68,6%

Kompensācijas un intervence 21,7%

ES lauksaimniecības preču tirdzniecība 2003. gadā, mljrd. EUR

Izmantotā literatūra

1. *Agriculture and the environment in the EU accession countries: Implications of applying the EU CAP.* – Copenhagen: European Environment Agency, 2004. – 54 lpp.
2. *International marketing and the trading system.* – Geneva: International Trade Center UNCTAD/WTO, 2001, xvi. – 219 lpp.
3. <http://europa.eu.int/comm/agriculture/>
4. *Latvijas lauksaimniecība un lauki: 2004. gada ziņojums.* – Rīga: Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. – 91 lpp.
5. Sanoussi Bilal and Pavlos Pezaros. *Negotiating the Future of Agricultural Policies: Agricultural Trade and the Millennium WTO Round.* – The Netherlands: Kluwer Law International, 2000. – 310 lpp.
6. Padomes regula (EK) Nr. 1782/2003, ar ko izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem, un groza regulas (EEK) Nr. 2019/93, (EK) Nr. 1452/2001; (EK) Nr. 1453/2001, (EK) Nr. 1454/2001, (EK) Nr. 1868/94, (EK) Nr. 1251/1999, (EK) Nr. 1254/1999, (EK) Nr. 16734/2000, (EEK) Nr. 2358/71 un (EK) Nr. 2529/2001.
7. Komisijas regula (EK) Nr. 795/2004, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus par to, kā īstenot Vienreizējo maksājumu shēmu, kas paredzēta Padomes regulā (EK) Nr. 1782/2003, ar ko izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem.
8. Komisijas regula (EK) Nr. 796/2004, ar ko paredz sīki izstrādātus noteikumus, lai ieviestu savstarpējo atbilstību, modulāciju un integrēto administrēšanas un kontroles sistēmu, kas paredzēta Padomes regulā (EK) Nr. 1782/2003, ar ko ievieš kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem.
9. Komisijas regula (EK) Nr. 1973/2004, ar ko nosaka sīki izstrādātus noteikumus Padomes regulas (EK) Nr. 1782/2003 piemērošanai attiecībā uz šīs regulas IV un IV a) sadaļā minētajām atbalsta shēmām un atmatā atstātās zemes izmantošanu izejvielu ražošanai.
10. Padomes regula (EK) Nr. 583/2004, ar ko groza regulas (EK) Nr. 1782/2003, ar ko izveido kopīgus tiešā atbalsta shēmu noteikumus saskaņā ar Kopējo lauksaimniecības politiku un izveido dažas atbalsta shēmas lauksaimniekiem, (EK) Nr. 1786/2003 par žāvētās rupjās lopbarības tirgus kopīgo organizāciju un (EK) Nr. 1257/1999 par lauku attīstības atbalstu no Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda (ELVGF) sakarā ar Čehijas, Igaunijas, Kipras, Latvijas, Lietuvas, Ungārijas, Maltas, Polijas, Slovēnijas un Slovākijas pievienošanas Eiropas Savienībai.
11. Padomes lēmums 2004/281/EC, ar ko, ņemot vērā Kopējo lauksaimniecības politikas reformu, pielāgo Aktu par Čehijas Republikas, Igaunijas Republikas, Kipras Republikas, Latvijas Republikas, Lietuvas Republikas, Ungārijas Republikas, Maltas Republikas, Polijas Republikas, Slovēnijas Republikas un Slovākijas Republikas pievienošanās nosacījumiem un pielāgojumiem līgumos, kas ir Eiropas Savienības pamatā.

**Eiropas Savienības
informācijas aģentūra**

Informācija par Eiropas Savienību un Latvijas dalību tajā:

- Eiropas Savienības likumdošana,
 - periodiskie izdevumi,
- datu bāzes, semināri, lekcijas, diskusijas.

www.esia.gov.lv

esia@esia.gov.lv

Tālr.: 7212611

Aspazijas bulv. 28, 2.stāvs, Rīga, LV 1050

Saeimas Eiropas Savienības informācijas centra
informatīvais tālrunis

EIRO | **7211111**
INFO | **UZZINI PAR
EIROPAS SAVIENĪBU**

Šī publikācija tapusi ar Eiropas Savienības informācijas aģentūras finansiālu atbalstu.
Par tās saturu pilnībā atbild Latvijas Valsts agrārās ekonomikas Institūts.